

Humalainen Pirjo

Apila-leiriltä lukumotivaatiota ja –sujuvuutta

Pro gradu –tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Laaja-alainen maisteriohjelma

2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Apila-leiriltä lukumotivaatiota ja –sujuvuutta (Pirjo Humalainen)

Pro gradu –tutkielma, 52 sivua, 24 liitesivua

Marraskuu 2020

Viimeisimmässä PISA-tutkimuksessa nousi esiin yleinen kielteinen asenne lukemiseen ja lukuharrastuksen väheneminen sekä huoli lasten ja nuorten heikentyneestä lukutaidosta. Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten heikon lukutaidon omaavia lapsia tuetaan ja millaisia vaikutuksia Apila-leirillä oli lasten lukutaitoon ja –motivaatioon sekä perheiden kirjaston käyttöön. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu käsitteistä lukutaito, lukusujuvuus, lukumotivaatio, lukuinnostus, lukivaikeudet, lukutaidon edistäminen ja tukemisen keinot.

Apila-leiri on lukusujuvuutta ja lukumotivaatiota tukeva kesäleiri. Se on suunnattu toiselta luokalta kolmannelle luokalle siirtyville, heikon lukutaidon omaaville lapsille. Apila-leiri järjestetään heti lukuvuoden päätyttyä, kesäkuun kahden ensimmäisen viikon aikana päiväleirinä Seinäjoen pääkirjastolla. Aineistoni koostuu osaltaan vuosina 2017 – 2019 aikana leireille osallistuneiden lasten perheiltä saaduista palautteista. Lasten huoltajat tuovat vastauksissaan esiin muutoksia ja vaikutuksia, joita ovat huomanneet lastensa lukemisessa leirin aikana tai sen jälkeen. Lisäksi huoltajilta on saatu tietoa perheiden kirjastonkäytöstä. Tutkielmani on laadullinen tutkimus ja menetelmänä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

Apila-leirit vaikuttivat lasten lukemiseen merkittävästi. Takeltelevasta lukutaidosta siirryttiin sujuvaan lukutaitoon. Lukumotivaatio ja innostus lukemista kohtaan lisääntyivät. Lapset huomioivat entistä enemmän arjessa näkemiään tekstejä, kuten kylttejä, liikennemerkkejä, pakkausten tuoteselosteita ja sanomalehtien tekstejä. Lapset ja perheet innostuivat käyttämään kirjaston monipuolisia kokoelmia ja palveluja sekä hyödyntämään henkilöstön ammattitaitoa tehdessään lukuvalintoja. Lasten lukumotivaatioon vaikuttivat lukusujuvuuden lisäksi opettajien ja vanhempien kannustus ja tuki. Apila-leiriltä sekä lapset että vanhemmat tunsivat motivoituneensa lukemiseen ja saaneensa tukea lukemisen haasteiden voittamiseen. Toiminnalle oli tarvetta ja sen toivottiin jatkuvan tulevinakin vuosina. Yhteistyö erityisopetuksen ja kirjaston välillä pidettiin toimivana. Tutkimuksessa ilmeni, että Apila-leirillä on laajempaakin merkitystä kuin lukemaan innostaminen ja lukusujuvuuden ja –motivaation paraneminen. Toiminnan huomattiin rohkaisevan lapsia sosiaaliseen kontaktiin toisten ihmisten kanssa, kehittyneempään suulliseen itsensä ilmaisuun sekä omatoimisuuteen. Tutkimuksesta saatujen tulosten perusteella tällaista Apila-leirin kaltaista toimintaa pitäisi viedä muihinkin maamme kirjastoihin sisältöjen hyödyllisyyden ja toimivuuden vuoksi. Tutkielman liitteeksi on laadittu lukusujuvuuden menetelmäopas. Se tullaan julkaisemaan ja jakamaan kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin.

Avainsanat: lukumotivaatio, lukemaan innostaminen, lukusujuvuus, kirjastot, erityisopetus, laadullinen tutkimus, kirjaston ja koulun yhteistyö

University of Oulu

Faculty of Education

Reading Motivation And Fluency from The Apila Camp (Pirjo Humalainen)

Master's Thesis, 52 pages, 24 appendices

November 2020

The aim of the thesis was to find out how the Apila Camp affected children's reading skills and fluency. The Apila Camp is a summer camp that supports reading motivation and fluency. It is aimed for children with reading difficulties who have finished the second grade and who will start the third grade in the autumn. The Apila Camp starts immediately after the spring term ends and goes on for the first two weeks of June. It is a day camp and the main venue is Seinäjoki City Library.

My materials contain feedback from the families of the participating children from the years 2017-2019. In their feedback, the guardians of the children name several changes in the children's reading skills during and after the camp. In addition to this, the guardians have been asked about how much the families use the library. My thesis is a qualitative research and I have used material based analysis methods. I also discuss methods that support reading skills and fluency.

The Apila Camps have had a significant effect on children's reading. Many children have advanced from poor readers to fluent readers. Reading motivation among the children has also increased. The children are more aware of the texts that surround them: traffic signs, texts on packages and newspaper articles. Both the children and their families have grown a new interest in using the library services: they use the library material as well as the other forms of service that the libraries provide.

Reading fluency is only one aspect that affects children's reading motivation. Another aspect is the support from parents and teachers. Both the participating children from the Apila Camp and their parents experienced that they have found new inspiration and motivation for reading, as well as support for conquering the challenges. The parents found the camp useful and hoped that Seinäjoki City Library could continue arranging the camps even in the future. According to the respondents, the cooperation between the special education and the library functioned well.

In my research, I could also see that the effects of the Apila Camps stretched beyond the improved reading skills. The participants were also encouraged to become more social, to express themselves in speech and to take initiative in different situations. Based on the results of my research, the Apila Camp model is a functioning and useful model that could also be used in other libraries in Finland. In appendix, there is a method handbook for reading fluency that I have written. It is based on the Apila Camp model and the results of this research. This handbook will be published and delivered to all public libraries in Finland.

Keywords: reading motivation, reading inspiration, reading fluency, libraries, special education, qualitative research, cooperation between school and library

Sisältö

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.2. Tutkimuksen kohde ja tutkimuskysymykset	2
2. Lukutaidon mittaaminen ja lukemisen edistäminen	4
2.1. Lukutaitotutkimuksien tuloksia ja selittäviä tekijöitä	4
2.2. Lukemisen edistäminen Ruotsissa	6
2.3. Lukemisen edistäminen Suomessa	8
2.4. Kirjastojen menetelmiä lukutaidon ja lukemisen edistämiseen	12
2.4.1. Tukea lasten lukemiseen kesäleireiltä	13
2.4.2. Tukea heikon lukutaidon omaaville lapsille	15
3. Lukutaidon kehittyminen, vaikutukset ja tukeminen.....	17
3.1. Lukutaidon kehittyminen	17
3.2. Lukivaikeudet	20
3.3. Lukutaidon arviointi.....	21
3.4. Lukusujuvuuden tukeminen	22
3.5. Lukumotivaation tukeminen	23
3.5.1. Minäkuvan vaikutus lukemiseen.....	25
3.5.2. Minäpystyvyyden vaikutus lukemiseen	25
3.6. Lukuinnostuksen tukeminen	26
3.7. Menetelmiä lukumotivaation ja lukuinnostuksen herättämiseksi.....	28
4. Tutkimuksen toteutus, aineisto ja menetelmät.....	31
4.1. Tutkimuskohteen kuvaus.....	31
4.2. Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu.....	33
4.3. Tutkimusaineiston analysointi.....	33
4.4. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	36
5. Tutkimustulokset	38
5.1. Apila- leirin vaikutukset lapseen.....	38
5.1.1. Lukusujuvuus.....	39
5.1.2. Lukumotivaatio.....	40
5.1.3. Lukuinnostus	41
5.1.4. Sosiaaliset suhteet	43
5.2. Apila-leirin vaikutukset perheeseen	44
5.2.1. Perheiden lukemistottumukset.....	44
5.2.2. Keinot tukea lapsen lukutaitoa	44
5.2.3. Kirjaston käyttö.....	45

6. Pohdinta	46
6.1. Tutkimustulosten tarkastelu ja pohdinta.....	46
6.2. Tulosten hyödynnettävyys jatkossa Apila-leirin kehittämiseksi	49
6.3. Jatkotutkimusaiheet	51
Lähteet	53
Liitteet	58
Liite 1. Palautelomake Apila-leirille osallistuneiden huoltajille	58
Liite 2. Apila-leirin menetelmäopas	59

Taulukot

Taulukko 1. Apila-leirin vaikutukset lapseen – aineiston analyysin toteutus. 35

Taulukko 2. Apila-leirin vaikutukset perheeseen – aineiston analyysin toteutus. 36

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen taustaa

Yhteiskunnassamme selviytyminen, 2020-luvulla, vaatii monia taitoja. Kukaan ei tule toimeen ilman riittävää peruslukutaitoa, ei pärjää jatko-opinnoissa tai työelämässä. Heikko lukutaito tai lukutaidottomuus on syrjäytymisriski. Hyvä peruslukutaito luo vankan pohjan oppimiselle lähes kaikissa oppiaineissa ja myös monissa vapaa-ajan tilanteissa. Oppimisen lisäksi lukutaidolla on keskeinen rooli lapsesta lähtien myös elämän muilla osa-alueilla. Lukeminen viihdyttää, tarjoaa eväitä yksilölliseen ja kulttuurisen identiteetin rakentamiseen ja henkilökohtaiseen kasvuun. Lisäksi lukutaito antaa taitoja, joita tarvitsemme yhteisölliseen osallistumiseen läpi elämän.

Tietokirjallisuuden professori Pirjo Hiidenmaan toteaa (2018), että lukutaito ei ole vain yksilöiden asia, vaan sitä voidaan pitää yhteiskunnallisena ilmiönä. Tällä vuosituhanella lukutaitotutkimukset ovat kohdistuneet lukutaidon kasvaviin vaatimuksiin ja moninaisuuteen länsimaaisessa yhteiskunnassa. Kehittyvien maiden lukutaitokampanjoiden rinnalle ja ohi ovat nousseet hankkeet ja tutkimukset, joissa pohditaan uuslukutaidottomuutta, sen syitä ja jatkuvasti kasvavia ja monipuolistuvia lukutaitovaatimuksia teollistuneissa maissa (Hiidenmaa, 2018). Uusimpien PISA-tutkimusten valossa tiedämme, että 15-vuotiaiden suomalaislasten lukutaito on heikentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana ja erot heikosti lukevien ja kiitettävän lukutaidon omaavien välillä on kasvanut.

Onneksi tähän asiaan on puututtu ja lukutaitoa edistetään tänä päivänä monin keinoin ja eri sektoreiden yhteistyönä. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus sekä Aluehallintovirastojen opetus- ja kulttuuritoimen vastuualueet jakavat vuosittain lukutaidon edistämiseen avustuksia kirjastoille, varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. Hyvä lukutaito on perusta kaikelle, selviytyminen nyky-yhteiskunnassa ja pärjääminen sekä opinnoissa että työelämässä ei onnistu ilman lukutaitoa. Lukutaidon merkitykseen on herätty joka puolella maailmaa ja myös meillä Suomessa. Vuoden 2019 lopussa julkaistujen PISA-tulosten yhteydessä myös opetusministeri Andersson (2019) toi esiin huolensa lukutaidon heikentymisestä ”Lukutaidon merkitys on kiistaton. Se luo pohjan kaikelle oppimiselle. Oppimistulosten ja oppimisen tasa-arvon nä-

kökulmasta onkin tärkeää, että Suomi pysyy myös jatkossa lukevana maana”. Ministerin mukaan on huolestuttavaa, että oppilaiden väliset osaamiserot ovat kasvaneet. Heikosti osaavien oppilaiden osuus on lisääntynyt. Perhetausta tausta vaikuttaa oppimistuloksiin enemmän kuin aiemmin. Myös tyttöjen ja poikien osaamiserot Suomessa ovat venähtäneet OECD-maiden suu-
rimmiksi. Andersson pitää tärkeänä, että jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla oikeus oppia ja olla mahdollisuus rakentaa tulevaisuuden yhteiskuntaa. (Andersson, 2019.)

1.2. Tutkimuksen kohde ja tutkimuskysymykset

Laki yleisistä kirjastoista (Finlex, 29.12.2016 / 1492, 2§) määrää, että kirjastojen tulee edistää lukemista ja väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin. Erityisryhmien lukemista ei pystytä edistämään ilman erityisiä keinoja. Lukutaito kehittyy lukemalla myös heillä, joilla on lukivaikeus. Lukutaito edistää syrjäytymistä ja on opiskelun edellytys. Tuke-
malla lukilasten ja –nuorten lukutaitoa kirjasto ehkäisee syrjäytymistä ja edesauttaa opiskelua ja oppimista lisäämällä mahdollisuuksia oppiseen ja osaamisen kehittämiseen. (Heikkilä 2018, s. 3.)

Seinäjoen kirjastoissa lukutaidon haasteisiin on tartuttu jo vuosia sitten. Seinäjoen kirjastoissa on kehitetty laajasti ja monipuolisesti lukutaito ja -iloa kehittävää toimintaa yhteistyössä sivi-
tys- ja kulttuuripalveluiden kanssa. Kirjaston palveluissa on monipuolisesti huomioitu lapset, jotka eivät syystä tai toisesta saavuta sujuvaa lukutaitoa. Seinäjoen kirjaston ja perusopetuksen välinen yhteistyöryhmä, Lukitiimi, perustettiin vuonna 2016. Lukitiimin ideoinnin pohjalta ra-
kentui vuonna 2017 pilotoitu Apila-leiri. Vuonna 2018 ja 2019 järjestettiin kaksi rinnakkaista leiriä. Vuodelle 2020 oli suunnitteilla kaksi leiriä pääkirjastolle ja yksi sivukirjastolle. Suunni-
telmat olivat jo pitkällä, mutta päädyttiin kuitenkin siihen, että valitsevat olosuhteet huomioon ottaen emme toteuta leirejä lainkaan vuonna 2020.

Apila-leiri on lukusujuvuutta kuntouttava kaksiviikkoinen päiväleiri kirjastossa. Leiri on suun-
nattu toiselta kolmannelle luokalle siirtyville heikohkon lukutaidon omaaville koululaisille. Toisen ja kolmannen vuosiluokan välistä aikaa kutsutaan siirtyvävaiheeksi. Tämä vaihe on tär-
keä, sillä siinä varmistetaan opiskelun edellyttämien perustaitojen hallinta ja vahvistetaan kun-
kin oppilaan itseluottamusta koululaisena. Siirtymävaiheessa lapsia tuetaan lukemisen, kirjoit-
tamisen sekä matematiikan valmiuksissa, opiskelutaidoissa sekä työskentelytaidoissa. Tässä
vaiheessa on merkityksellistä myös koulun ja kodin yhteistyö. Myös mahdollisen erityisen tuen

päätökset tarkistetaan tässä vaiheessa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014.) Tutkimukseni kohdistuu juuri tähän edellä mainittuun siirtymävaiheeseen. Yhteistyötä kirjaston ja erityisopetuksen välillä Seinäjoella oli ollut jo vuosia, pääkirjasto oli järjestänyt muun muassa lukukerhoja lähikouluilla. Näiden kerhojen kohderyhmänä olivat heikon lukutaidon omaavat 2–4 –luokkalaiset ja kerhoihin osallistuttiin erityisopettajan kehotuksesta. Kerhoihin osallistuminen oli vapaaehtoista, ne osoittautuivat hyvin suosituiksi ja niitä järjestettiin useampana vuonna peräkkäin. Ohjaajana toimi erityisopettaja-kirjastovirkailija, joka jo aikaisemman ammatinsa ja työkokemuksena puolesta oli juuri oikea henkilö avaamaan yhteistyön kirjaston lukioetuksen suuntaan. (Rintamäki, 2020.)

Lukutaitoa on tutkittu Suomessa ja maailmalla paljon viime vuosina. Teoriaosuudessa olen perehtynyt lukutaitoon ilmiönä ja lukututkimustuloksiin. Lisäksi olen tuonut esille useita esimerkkejä Ruotsin ja Suomen lukemisen edistämisen keinoista. Teoriassa on käyty läpi kielenkehitystä ja lukutaidon kehittymistä sekä lukutaidon arviointia. Olen määritellyt tutkimukseeni liittyviä keskeisiä käsitteitä kuten lukumotivaation, lukusujuvuuden ja lukuinnostuksen. Informaatiotutkimuksen, tieto- ja kirjastoalan, kasvatustieteen ja erityispedagogiikan opiskelijat ovat julkaisseet kymmenittäin lukutaidon ja lukemisen edistämiseen ja tukemiseen liittyviä artikkeleita, amk-opinnäytetöitä ja pro gradu –tutkielmia. Olen poiminut teoriaosuuteen niistä mielestäni osuvampia ja tärkeimpiä.

Kvalitatiivisessa tutkielmassani tuon esiin Apila-leirin vaikutuksia heikosti lukevien lasten tukemiseen, lukutaitoon ja perheiden kirjastonkäyttöön. Aineistoa on kerätty vuosina 2017–2019 leireille osallistuneiden lasten perheiltä kyselylomakkeilla. Kysely oli vapaaehtoinen ja vastaukset annettiin nimettöminä. Aineisto sisältää muun muassa huoltajien kokemuksia ja näkemyksiä siitä, miten lapsen mahdollisen lukuinnon lisääntyminen on näkynyt kotona ja/tai koulutyössä. Teen tämän tutkimuksen työnantajani Seinäjoen kaupunginkirjaston, Lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävän valtakunnallisen erityistehtävän toimeksiantona.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten heikon lukutaidon omaavia lapsia tuetaan?
2. Millaisia vaikutuksia Apila-leirillä oli lasten lukutaitoon?
3. Millaisia vaikutuksia Apila-leirillä oli perheiden kirjaston käyttöön?

2. Lukutaidon mittaaminen ja lukemisen edistäminen

Tässä luvussa tarkastelen kansainvälisten PISA ja PIRLS lukutaitotutkimusten tuloksia sekä lasten ja nuorten heikkenevään lukutaitoon vaikuttaneita syitä. Esittelen myös lukutaidon eteen tehtyjä mittavia toimenpiteitä Ruotsissa ja Suomessa. Ruotsin valitsin Suomen lisäksi lähemmän tarkastelun kohteeksi, koska koulun ja kirjaston yhteistyö on Ruotsissa laajan koulukirjastoverkoston vuoksi kattavaa ja ollut esimerkkitoimija Suomen lasten- ja nuortenkirjastotyön kannalta jo vuosia. Muun muassa 1980–1990 lukujen taitteessa Suomeen lanseerattu kirjavinkkaus (bokprat) rantautui Suomeen Ruotsin kautta. Luvussa tarkastellaan lisäksi laajasti kirjastojen menetelmiä toimia lukemisen ja lukutaidon edistäjänä. Erityisesti kirjastojen järjestämät kesäleirit ovat tarkastelun kohteena.

2.1. Lukutaitotutkimuksien tuloksia ja selittäviä tekijöitä

PISA (Programme for International Student Assessment) on taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n (Organisation for Economic and Cultural Development) toteuttama kansainvälinen tutkimusohjelma. Tutkimuksessa arvioidaan säännöllisesti 15-vuotiaiden nuorten osaamista kolmella sisältöalueella eli lukutaidossa, matematiikassa ja luonnontieteissä. Tutkimukset suoritetaan kolmen vuoden välein siten, että arvioinnin pääalue vaihtuu. (PISA –tutkimus ja Suomi, PISA 18.)

Vuoden 2015 PISA-tulosten mukaan suomalaiset nuoret ovat edelleen erinomaisia lukijoita, mutta lukutaidon taso on kuitenkin laskenut selvästi vuoden 2006 jälkeen. Suomessa perheen asemaa ja varallisuutta tärkeämpiä lasten ja nuorten lukutaidolle ja koulumenestykselle ovat rakkaus ja sitoutuminen lukemiseen. Kun taas Yhdysvalloissa vahvin lukutaidon kanssa korreloiva tekijä oli nuoren sosioekonominen tausta, toiseksi vahvin oli omaksi iloksi lukemiseen käytetty aika ja kolmanneksi tärkein selittäjä oli sukupuoli. (Leino & Nissinen, 2018, s. 39–40.)

Joulukuussa 2019 julkistettiin uudet PISA-tulokset suomalaisnuorten lukemisesta, kun OECD:n PISA 2018 –tutkimustulokset ilmestyivät. Suomi oli lukutaidossa OECD-maiden parhaiden joukossa. Kaikista osallistujista Suomen edellä oli vain kaksi, Kiinan PSJZ-alue sekä Singapore. Huolestuttavaa kuitenkin oli, että kielteisesti lukemiseen suhtautuneiden osuus oli kasvanut. Poikien tulosten heikkeneminen liittyi voimakkaasti vähentyneeseen lukuharrastuk-

sen sekä kiinnostukseen lukemista kohtaan. Huolen aiheeksi Suomessa nousi tutkimuksen perusteella lukutaidon epätasapaino. Suomalaisnuorista erinomaisen lukutaidon tasoille sijoittuvien osuus (14,5 %) on säilynyt ennallaan (14,2 % vuonna 2009), kun taas heikkojen lukijoiden osuus oli puolestaan lisääntynyt selvästi. Vuonna 2009 alle 2 tason lukijoita oli 8,1 %, mutta vuonna 2018 jo 13,5 % kaikista oppilaista. Maassamme on siten yhä enemmän nuoria, joiden lukutaito ei riitä opiskeluun ja yhteiskunnassa toimimiseen. (PISA- tutkimus ja tulokset 2018.)

Neljässä vuodessa on tapahtunut oleellisia muutoksia nuorten lukutaidossa ja asenteessa lukutaitoa kohtaan. Lukutaito taso on ääripäiden välillä kasvanut, Suomessa on paljon kiitettäviä lukijoita ja paljon heikkotasoisia lukijoita. Rytisalo (2020) kommentoi PISA 2018-tuloksia ja hänen mukaansa niiden perusteella voidaan todeta, että heikko lukutaito ei ole nuorten syy, vaan kotitaustan vaikutus lukutaitoon on koko ajan merkityksellisempi. Suomalaisen perusopetuksen vahvuus on ollut se, että opetus tarjoaa kaikille tasavertaiset mahdollisuudet taustasta huolimatta. Pisa-tulosten mukaan näin ei tilanne enää ole. Rytisalo (2020) toteaa, että ylimmän ja alimman sosioekonomisen neljänneksen keskimääräinen ero lukutaidossa oli 79 pistettä, mikä vastaa jopa kahden lukuvuoden opintoja. Tutkimuksen perusteella Suomessa on 120 000 lasta, jotka elävät köyhässä perheessä. Köyhissä perheissä huolenaiheita on paljon, heikko lukutaito ei niistä tärkein ongelma. Rytisalo muistuttaa, että tämän päivän lapset ovat tulevaisuuden aikuisia, nyt olisi kiinnitettävä erityisesti huomiota siihen, ettei Suomeen kasva toinen lukutaidottomien sukupolvi (Rytisalo, 2020, s. 47–48).

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) on kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus, jossa arvioidaan neljännen luokan oppilaiden luetun ymmärtämistä. Tutkimus toteutetaan viiden vuoden välein. Tutkimusta koordinoi kansainvälinen IEA-järjestö (International Association for the Evaluation of Educational Achievement). Ensimmäinen PIRLS-tutkimus toteutettiin vuonna 2001. Suomi on osallistunut tutkimukseen vuosina 2011 ja 2016. PIRLS-hankkeen tarkoituksena on kehittää koulutusjärjestelmää ja lukemisen opetusta osallistujamaissa. Tutkimus tarjoaa runsaasti tietoa esimerkiksi siitä, miten vanhemmat voivat tukea lapsensa lukutaidon kehittymistä. Se antaa myös paljon tietoa koulujen resursseista ja opetuksen keskeisistä sisällöistä. (PIRLS-tutkimus, Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus PIRLS, 2018.)

Vuonna 2011 PIRLS-tutkimuksessa Suomi saavutti lukutaitotutkimukseen osallistuneiden 45 maan joukossa jaetun toisen sijan. Korkein keskiarvo oli Hongkongin lapsilla ja Suomen kanssa

samaan pistemäärään ylsi Venäjä. Neljänneksi parhaaseen pistemäärään ylsi Singapore. Erot edellä mainittujen maiden välillä eivät olleet tilastollisesti merkittäviä, joten käytännössä näiden neljän maan lukutaitotulos oli saman tasoinen. (Kupari, Sulkunen, Vettenranta & Nissinen 2012.)

Vuoden 2016 PIRLS-tutkimuksessa Suomen neljäsluokkalaisten sijoittuvat viidenneksi. Tutkimukseen osallistui 50 maata ja aluetta. Paras lukutaito on Venäjällä ja Singaporessa. Tutkimus osoittaa, että Suomessa lasten lukutaidon tasoa selittävät tällä hetkellä vahvimmin perheen sosioekonominen tausta ja vanhempien toiminta lastensa kanssa. Kodin lukemisasenteilla on vahva yhteys siihen, miten lapsi sitoutuu lukemiseen. Erinomainen lukutaidon taso on 18 %:lla oppilaistamme. Suomalaislapset osaavat tietoteksteihin ja tiedon hakemiseen liittyviä tehtäviä paremmin kuin kaunokirjallisiin teksteihin ja tiedon tulkintaan liittyviä tehtäviä. Lukutaidon osaamisessa ei ole merkittäviä alueellisia eikä koulujen välisiä eroja. (PIRLS-tutkimus, Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus PIRLS, 2018.)

Leino ja Nissinen (2017) toteavat, että PIRLS-tutkimuksessa lapsen lukutaitoa selittävät eniten hänen kotitaustansa ja vanhempien lukemiseen liittyvä toiminta ja asenteet. Heidän mukaansa osaamista selittävässä tekijöissä näkyy selvästi kodin resurssien, esimerkiksi kirjojen määrän, sekä oppilaan vanhemmiltaan saaman tuen ja kannustuksen merkitys. Kotona vähän tukea saaneet lapset ovat taidoiltaan enemmän tukea saaneita jäljessä. Leino ja Nissisen (2017) mukaan päiväkotia ja koulu pystyvät vain rajallisesti kaventamaan tätä syntynyttä välimatkaa. Entistä useampi suomalaisvanhempi ei pidä lukemisesta. Lukemisesta pitävät vanhemmat lukevat lapsilleen ja tukevat lastensa kielen kehittymistä esimerkiksi leikkimällä kirjainpalikoilla, keskustelemalla yhdessä luetusta tekstistä ja viemällä lastaan kirjastoon. Nämä lukutaitoa tukevat toimet luovat pohjaa lapsen omalle lukutaidolle sekä asenteille lukemista kohtaan (Leino & Nissinen, 2017)

2.2. Lukemisen edistäminen Ruotsissa

Vuosina 2012 tehtyjen mittausten perusteella (PISA- ja PIRLS- tutkimukset) ruotsalaisten lasten lukutaito oli huolestuttavassa tilassa. Erot sosioekonomisten ryhmien välillä olivat suuret, ja varsinkin ongelmia oli poikien lukemisessa. Mittaustulokset johtivat suuriin kansallisiin hankkeisiin. Ruotsin hallituksen tekemässä, vuodelta 2013 olevassa **Läsä för livet** –aloitteessa

asetettiin tavoitteeksi, että kaikille Ruotsissa asuville, taustasta ja lähtökohdista riippumatta, tulee tarjota sekä mahdollisuus hankkia kunnollinen lukutaito että laadukasta kirjallisuutta.

Ruotsiin tuli uusi valtakunnallinen lukemisen koordinoinnista vastuussa oleva toimija Kulturrådet. Sen tehtäviin kuuluu muun muassa valtakunnallisten lukemista edistävien hankkeiden suunnittelu, koordinointi ja seuranta. Ruotsin uudistunut kirjastolaki kiteytti kirjastojen tehtäväksi edistää sekä kirjallisuuden asemaa että kiinnostusta sivistystä ja kulttuuritoimintaa kohtaan. (Sågfors, 2020, s. 65-66.)

Ruotsissa toteutettiin vuonna 2016 ”**Hela Sverige läser med barnen**” –hanke, joka kokosi saman asian äärelle koulumaailman, kulttuurityön ja elinkeinoelämän. Hällgrenin mukaan (viitattu lähteessä Sågfors, 2020, s. 65-66) kirjastojen kuuluu olla osa lasten elämää, ikään kuin selkäranka lukemisen tukena aina neuvolasta alkaen osana varhaiskasvatuksen, koulun ja lasten vapaa-ajan harrastusten toimintaa. Kulturrådet panostaa kirjallisuuspainotteiseen varhaiskasvatukseen siten, että tarinat ja kirjat ovat koko lukuvuoden ajan läpi kulkeva teema ja tavoitteena on tarjota lapsille päivittäin positiivisia lukukokemuksia. Valtakunnallisten hankkeiden ja Kulturrådetin työpanoksen vaikutus alkaa jo nyt näkyä, sillä Ruotsin tilanne lukutaidon ja –innon saralla ei vaikuta enää yhtä kriittiseltä kuin aikaisemmin. Hällgreni mukaan työtä on vielä paljon jäljellä ja hän kokee, että erityisen tärkeää on antaa tukea heikoille lukijoille ja antaa jatkuvalle työlle tarpeeksi aikaa. (Sågfors, 2020, s. 65-66.)

Ruotsissa hallitus on aloittanut **Läslyftet**-koulukampanjan, jonka avulla pyritään kehittämään lasten luku- ja kirjoitustaitoa jo esikoulussa sekä antamaan edellytyksiä opetuksen laadun kehittämiseksi. Tutkijoiden mukaan ääneen lukeminen on joutunut esikoulussa taka-alalle, siirtymävaiheen toiminnaksi ja rauhoittumisen välineeksi. Lapselle on tärkeää saada myös keskustella kirjoista, sillä yhteyksien ymmärtäminen vaatii dialogia. Tavoitteena on, että kieltä ei käsitellä pelkästään puheena ja tekstinä, vaan mukaan otetaan muutkin kommunikaatiotavat kuten esimerkiksi kuvien tulkitseminen, joka auttaa tulkitsemaan ja ymmärtämään myös ympäröivää maailmaa. Kun lapset kuuntelivat keskittyneesti lukemista, valmisti se heitä esikouluopetukseen ja myös tulevaan kouluun. Myös helppolukuiset kirjat nähtiin hyvinä kouluun valmistautumisen kannalta. (Perez & Wängström, 2020.)

ILT Oppiminen on osa kansainvälistä ILT Inläsningstjänst –konsernia. ILT Oppiminen on vuonna 2018 lanseerannut suomalaisten käyttöön **Lukulumo – monikielinen kuvakirjapal-**

velu varhaiskasvatukseen sekä Lukulumo – monikielinen kirjapalvelu alakouluun. Lukulumon avulla monikieliset lapset voivat kehittää taitojaan omassa äidinkielessään ja suomenkielessä. Näiden materiaalien käytön myötä opetussuunnitelmien perusteiden tavoitteiden mukainen kulttuurinen identiteetti vahvistuu. Kirjapalvelu sisältää suuret valikoimat useilla kielillä luettuja lastenkirjoja. Lukulumo on saanut erityispalkinnon, joka jaetaan Euroopan parhaimmille oppimis- ja opetusmateriaaleille. (ILT Oppiminen.)

Nurmen (2015) tutkielman aiheena oli lukemisen edistäminen Ruotsin kunnissa. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita siitä, olisiko Ruotsin mallista Suomessa jotakin opittavaa. Suunnitelmissa kuvatut lukemisen edistämisen toimet olivat kuvattavissa neljän tekijän välisinä vaikutuspyrkimyksinä: ammattilaisten, vanhempien, lasten ja aineiston. Ammattilaiset pyrkivät vaikuttamaan lapseen sekä suoraan lapsiryhmiin suunnatuilla keinoilla että epäsuorasti tukemalla vanhempia ja tekemällä tiedotustyötä. Ammattilaiset pyrkivät parantamaan aineiston saavutettavuutta tuomalla kirjaston lähelle lapsia ja tarjoamalla sisällöltään ja vaikeusasteeltaan sopivaa luettavaa. (Nurmi, 2015.)

2.3. Lukemisen edistäminen Suomessa

Nykyisen hallituksen ohjelmassa tavoitteena on nostaa Suomen koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja sekä lisätä koulutuksellista tasa-arvoa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt vuonna 2020 varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon vahvistamiseen toimenpideohjelman, joihin varataan 305 miljoonaa euroa vuosille 2020–2022. Oikeus oppia -kehittämishojelman tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä peruskoulua käyvien oppilaiden oppimiseroja, vahvistaa oppimisen ja koulunkäynnin tukea ja kehittää lukutaitoa. Tämän tuen avulla varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen on palkattu muun muassa lukukoordinaattoreita ja resurssiopettajia. (Perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämishojelma, 2020–2022.)

Lukuliike on puolestaan hallitusohjelmaan kirjattu jatkuva ohjelma, jonka tavoitteena on edistää Suomessa asuvien lukutaitoa. Lukuliikkeen tavoitteena on lasten ja nuorten lukemaan innostaminen ja kasvuyhteisöjen (koulut, neuvolat, järjestöt) aktivoiminen lukutaidon tueksi. Ammatillisen osaamisen ja yhteistyön vahvistamiseksi tehdään aktiivisesti työtä kuten koulutuksia ja kampanjoita. Näistä toimenpiteistä esimerkkinä keväällä 2020 käynnistyvät Lukuliike

koulussa sekä **Lukeva kunta -ohjelmat**, joissa Lukuliike tuo lukemisen vahvemmin osaksi koulujen opetustarjontaa sekä ammattilaisten koulutusta kuntatasolla. Toimenpiteillä edistetään lukemista edistävien rakenteiden luomista. Lukuliike kiertää eri puolilla Suomea muun muassa messuilla, tapahtumissa ja koulutuksissa keskustelemassa lukutaidosta. Lukuliikkeen rahoitus tulee Opetushallitukselta, joka koordinoi tätä tärkeätä lukemisen edistämiseksi tehtävää työtä. Lukuliikkeellä on kattavat ja monipuoliset verkkosivut, joilta löytää ajankohtaista lukemiseen liittyvää tietoa ja materiaalia sekä lukemisen haasteista kiinnostunut lapsen huoltaja että ammattilainen. (Lukuliike, 2020.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön kaksikielinen, valtakunnallinen **Lukuinto-ohjelma** oli kolmen vuoden mittainen lasten ja nuorten monipuoliseen lukemisen ja kirjoittamisen innostava hanke. Hankkeessa toteuttamisessa oli mukana useita kirjastoja sekä Oulun yliopisto. Hankkeen toimesta tuotettiin Lukuinto-opas – lukumotivaatiota ja monilukutaitoa koulun ja kirjaston yhteistyönä. Opas tarjoaa tukea ja virikkeitä kirjaston ja koulun yhteistyössä tehtävään lasten lukutaidon vahvistamiseen ja vapaa-ajan lukemisen innostamiseen. Tästä oppaasta nostan esiin yhden toimintamallin, vanhempainillat kirjastoon, jota mielestäni pitäisi toteuttaa joka kunnassa, mikäli se vain on resurssien puitteissa mahdollista. Tässä vanhempainillan teemaksi nostetaan lukemisen tärkeys ja lukutaidon merkitys, näin tarjotaan lapselle ja vanhemmalle vuorovaikutteinen lapsi-vanhempi-ilta. Illassa voi olla mukana lisäksi asiantuntijoita ja kirjailijoita sekä jaossa runsaasti materiaalia kielenkehitykseen ja lukemiseen liittyen ja iltasaduiksi sopivista teoksista kirjalistoja. (Lukuinto, 2015.) Tätä on toteutettu onnistuneesti myös Seinäjoella jo parin vuoden ajan siten, että kaikille ykkösluokkalaisille on järjestetty vanhempainilta pääkirjastolla.

Seinäjoen kaupunginkirjastossa aloitti toimintansa 1.1.2020 **Lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävä valtakunnallinen erityistehtävä**. Budjetti vuodelle 2020 on noin 200 000 euroa, toiminta-alueena on koko Suomi ja kaikki yleisten kirjastojen lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekevät henkilöt. Erityistehtävässä toimii tällä hetkellä kaksi kokopäivätoimista sekä kaksi 30% työntekijää. Toiminta on kaksikielistä. Opetus- ja kulttuuriministeriön 2.4.2019 antaman päätöksen mukaan erityistehtävää hoitavan kirjaston tehtäviä ovat:

1. lasten ja nuorten lukemista edistävien kirjastopalvelujen kehittämisen valtakunnallinen koordinaatio ja tuki

2. lasten ja nuorten lukemista edistävän yleisten kirjastojen valtakunnallisen toimijaverkoston luominen ja johtaminen sekä verkoston yhteistoiminnan aktiivinen kehittäminen
3. kirjastojen ja varhaiskasvatuksen, koulun sekä muiden lukemista edistävien toimijoiden yhteistyörakenteiden ja yhteistyömallien kehittäminen ja juurruttaminen
4. yleisten kirjastojen yhteistyötahona toimiminen muun muassa opetushallituksen (Lukuliike-koordinaatio), Lukukeskuksen sekä muiden lukemista edistävien kirjastoalan ulkopuolisten toimijoiden kanssa
5. lasten ja nuorten lukemista edistävien valtakunnallisten kokeilujen ja kehittämishankkeiden suunnittelu, toimeenpano ja seuranta sekä saatujen tulosten levittäminen ja jalkauttaminen
6. lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävän osaamisen kehittäminen kirjastoissa
7. kansallisen ja kansainvälisen tutkimustiedon seuranta ja levittäminen

Erityistehtävällä on monipuoliset verkkosivut, joilta löytyy ajankohtaista sekä valtakunnallista että kansainvälistä tietoa lukemisen edistämiseen liittyen. Erityistehtävän alaisuudessa toimii myös hankkeita, esimerkiksi 1.8.2020 aloittanut vuoden kestävä Länsi- ja Sisä-Suomen Aluehallintoviraston tukema ”Lukitukea koulutien alkuaskeliin” –hanke. Hankkeen kohderyhmänä on erityistä tukea lukemiseen tarvitsevat, pojat ja maahanmuuttajat. Lisäksi hankkeen puitteissa järjestetään tiedotusta lukemisen tukeen liittyen sekä lasten huoltajille, että kasvatusalan ammattilaisille. Hankkeessa kehitellään ja testataan erilaisia lukemaan innostamisen keinoja. Saatut tulokset jaetaan valtakunnalliseen käyttöön hankkeen loputtua. (Seinäjoen kaupunginkirjasto, erityistehtävä, 2020.)

Suomessa muun muassa Niilo Mäki Instituutti tuottaa laadukasta materiaalia, järjestää koulutuksia ja tekee tutkimusta lukemisen ongelmiin liittyen. Tällä hetkellä on meneillään pilottihanke **LUKINO** (Lukemisen, kirjoittamisen ja nopean sarjallisen nimeämisen arvioinnin kehittäminen). Pilotissa ovat mukana 3–6-luokkalaisten lasten erityisopettajia ja opettajia. Hankkeen tuotoksina syntyy kattavia välineitä luku- ja kirjoitustaidon sekä nopean nimeämisen arviointiin. Hankkeessa syntyy myös lukemisen ja oikeinkirjoittamisen seurannan välineitä. Tulossa on myös opetusalan työntekijöille opas, jossa käsitellään nimeämistä, sen arviointia ja tukemista. Lisäksi hankkeessa kerätään tutkimusaineistoa, joka auttaa ymmärtämään nopean nimeämisen, lukemisen, kirjoittamisen, laskusujuvuuden ja tarkkaavuuden taitojen välisiä yhteyksiä. (Lukino-hanke, 2020.)

Suomen Kulttuurirahasto ja Kopiosto aloittivat vuonna 2017 alakouluille suunnatun, kirjallisuuskasvatusta ja lukemaan innostamista kehittävän **Lukuklaani-hankkeen**. Keväällä 2019 hanke laajeni yläkouluihin, ja sitä on toteuttamassa Kulttuurirahaston lisäksi Lastenkirjainstituutti. Hankkeen tavoitteena on tukea lasten ja nuorten lukutaidon ja -harrastuksen paranemista ja lukemista edistävien ympäristöjen luomista. Hankkeen yhteydessä on tehty laajasti tutkimusta, tutkimus toteutetaan Helsingin ja Turun yliopistoissa alakoulun ja yläkoulun opettajille suunnatuilla laajoilla kyselyillä ja niiden analyysillä. Lukuklaani –hanke tuottaa runsaasti materiaaleja ala- ja yläkoulun käyttöön. (Aaltonen, 2019.)

Lukukeskus puolustaa jokaisen tasa-arvoista oikeutta lukemiseen ja lukutaitoon. Lukukeskus kokoaa tietoa lukemisesta ja lukutaidosta ja toimii asiantuntijana kotimaisissa ja kansainvälisissä verkostoissa. Lukukeskus luo uusia toimintamalleja ja on mukana lukuisissa lukemista edistävissä kampanjoissa ja hankkeissa. Muun muassa suosituksessa Mun tarina -hankkeessa, joka vie lavarunoutta kouluihin sekä lapsiperheiden lukemista edistävässä hankkeessa Lukulahja lapselle –hankkeessa, jossa kaikki vuosina 2019–2021 syntyvät vauvaperheet saavat neuvolasta kirjakätkön ja tietoutta lukemisen tärkeydestä. Lukukeskuksen kautta koulut ja kirjastot voivat hankkia kirjailijavierailuja, ne lisäävät omalta osaltaan lasten ja nuorten lukuintoa ja lisäksi edistävät kirjailijoiden toimeentuloa. Lukukeskus julkaisee lisäksi kahta kirjallisuusaiheista julkaisua Lukufiilis ja Kiiltomato. Lukufiilis on nuorten verkkolehti lukemisesta ja kirjoista. (Lukukeskus.)

Ammattilaisille on tarjolla runsaasti täydennyskoulutuksia. **LUKILOKI –koulutus** (15 op) luku- ja kirjoitustaidon opetuksen koulutus varhaiskasvatukseen, esiopetuksen, perusopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen opetushenkilöstölle. Koulutuksen tavoitteena on antaa osallistujille virtaa ja välineitä luku- ja kirjoitustaidon oppimisen ohjaamiseen sekä taitojen tukemiseen. Koulutuksen läpäiseviä teemoja ovat motivaatiotekijät, oppimisen arviointi sekä luku- ja kirjoitustaidon haasteet lukivaikeuksien, S2-opetuksen ja monikielisyyden näkökulmista. (Lukiloki-koulutus, 2020.) **POLKU-koulutuksessa** (15 op) vahvistetaan lukijuutta ja saadaan valmiuksia kielipedagogiikkaan, luovaan kielelliseen toimintaympäristöjen kehittämiseen sekä monikielisyyden ja yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamiseen. Koulutus perustuu kirjallisuuslähtöisiin ja kielellistä luovuutta hyödyntäviin työpajoihin, joissa opitaan vertaisilta ja kehitetään omaa opettajuutta. Keskeisiä tavoitteita ovat muun muassa yhteistyön ja jakamisen edistäminen opettajien, koulujen ja kunnan toimijoiden kesken. (Polku-koulutus, 2020.)

2.4. Kirjastojen menetelmiä lukutaidon ja lukemisen edistämiseen

Svensk Biblioteksförningenin (Ruotsin Kirjastoyhdistys) teettämässä, lasten heikentyneeseen lukutaitoon liittyvässä tutkimuksessa haastateltiin lapsia ja nostettiin heidän näkemyksensä lukemisharrastuksesta esille. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää kuinka lukemista ja lukemisen kehitystä voitaisiin edistää ja mikä olisi kirjastojen rooli. (Hedermarck, 2011.) Lasten haastattelusta voidaan Hedermarckin mukaan nähdä ainakin kolme erilaista suhtautumistapaa lukemiseen:

1. positiivinen suhtautuminen lukemiseen, huvin vuoksi lukeminen. Lapset, joilla oli tämä suhtautumistapa, puhuivat lukemisesta huvin vuoksi ja lukemisesta lukemisen itsensä vuoksi. Näillä lapsilla oli hyvät lukutaidot, jonka takia lukeminen koettiin miellyttävänä ja rentouttavana toimintana. Todennäköisesti kirjaston lukemista edistävät toiminnot eivät vaikuta tähän ryhmään siitä yksinkertaisesta syystä, että he lukevat muutenkin paljon.
2. lukemisen näkeminen pakollisena. Lukemista pidetään ikävänä puuhana, jota tehdään vain, jos on pakko. Tähän ryhmään kuuluvat saattavat huijata lukevansa, jos siitä on saatavissa jokin ulkoinen palkinto. Tässä tutkimuksessa tähän ryhmään ei kuulunut erityisen paljon lapsia, mikä voi johtua siitäkin, että vapaaehtoiset haastateltavat ovat suhteellisen lukumyönteisiä. Kirjaston toiminnoista tätä ryhmää kiinnostavat eniten ei-kirjallisuuteen liittyvät tapahtumat, kuten esimerkiksi elektroniseen pelaamiseen liittyvät tapahtumat.
3. näkemys lukemiseen oli neutraali. Tässä ryhmässä lukeminen ei ollut hauskaa eikä ikävää, vaan lukeminen nähtiin hyödyllisenä. Lapset lukivat saadakseen esimerkiksi tietoa. He ymmärsivät myös esimerkiksi lukemisen tärkeyden yhteiskunnassa selviämisen kannalta. Kirjastoissa ja koulussa lukemisedistämiseksi tehty työ todennäköisesti johtaa siihen, että nämä lapset lukevat enemmän. Yleensä oppilaat, jotka ovat osallistuneet lukemista edistäviin toimintoihin, kokevat lukuhalukkuutensa lisääntyneen.

On vaikea arvioida, kuinka suuri vaikutus kirjaston toiminnalla on lukuintoon. Yksi syy tähän on esimerkiksi se, että lapset saattavat sekoittaa kirjaston ja koulun lukemisen edistämistoimet. Kirjaston tulisi tukea lasten omia lukemiskulttuureja. Kirjaston ei tulisi assosioida lukemista liiaksi koulutyöhön liittyväksi, sillä se voi viedä lukemisen kauemmaksi vapaa-ajan toiminnoista. Kirjaston tulisi suunnata lukemisedistämistä vapaa-ajan ja huvin vuoksi lukemisen suuntaan. Kirjaston tulisi suunnata lukemisedistämistä myös siihen suuntaan, että lapsella olisi mahdollisuus saavuttaa haluamansa tieto lukemisen avulla. Opettajien tietämys lastenkir-

jallisuudesta voi olla puutteellista, kun taas kirjastossa on osaamista aiheesta. Kirjavinkkauksessa voidaan hyödyntää ja kehittää lapsen kykyä tulkita ja kriittisesti tarkastella tarinan kehittymistä. Kirjavinkkausta voidaan elävöittää esimerkiksi lasten populaarikulttuuriin liittyvän tietämyksen avulla. (Hedermarck, 2011.)

Vuoden 2017 alusta astui voimaan uusi **Suomen yleisiä kirjastoja koskeva laki**. Lain toisessa pykälässä todetaan lain tavoitteista muun muassa, että kirjaston tulee tukea kansalaisten lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa sekä mahdollistaa elinikäisen oppimisen ja osaamisen kehittämisen. Lain kuudennessa pykälässä todetaan, että yleisten kirjastojen tehtävänä on lisäksi edistää lukemista ja kirjallisuutta, tarjota ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. (Laki yleisistä kirjastoista, 2017.) Kirjastoissa edellä mainittuja lain asettamia vaatimuksia hoidetaan kunkin kunnan käytettävissä olevien resurssien mukaisesti. Kirjastokerhot, lukupiirit, santaidekerhot, erilaiset lukukampanjat, kirjavinkkaus, lukukoirat ja kaverikoirat ovat tulleet jäädäkseen kirjastojen palveluihin.

2.4.1. Tukea lasten lukemiseen kesäleireiltä

Eri puolella Suomea yleiset kirjastot ovat järjestäneet kirjastoleirejä, muun muassa Kolarissa, Espoossa, Lahdessa ja Mikkelissä. Leirit ovat muodostuneet suosituiksi ja ne ovat löytäneet paikkansa kirjastopalveluiden laajassa tarjonnassa. Syynä kohderyhmän, alakouluikäisten tarve ohjatulle vapaa-ajan toiminnalle sekä toiminnan maksuttomuus.

Kolarin kunnankirjastossa lukuleiriä on pidetty jo useana vuonna ja se on vakiintunut kirjaston jokavuotisiksi tapahtumiksi. Kolarin lukuleiri on suunnattu kaikille kunnan 4.–5. luokkalaisille. Osallistujista tyttöjä ja poikia on ollut saman verran. Ohjaajina on ollut kolme aikuista ja kolme nuorta. Nuoret ovat itse aikaisemmin osallistuneet leireille ja nyt toimivat ”isosina”. 25 hengen lapsiryhmä on koettu olevan hallittavissa ja toiminnallisesti sopiva. Leirin keskiössä on aina ollut lukeminen, mutta teemat ovat vaihdelleet. Toimintaan on sisältänyt mm. kummitustarinoitten kirjoittamista, videovinkkien teko, sarjakuvien ja mangon piirtämisen opettelua, teatteria, Kalevalan lukemista järjestetty salapoliisityöpaja. (Tolonen, 2020.)

Espoon Soukan kirjastossa on järjestetty kirjastoleirejä jo usean vuoden ajan. Tilojen rajallisuuden ja henkilökunnan vähyyden vuoksi osallistujamäärä on rajattu 10–15 osallistujaan. Ikäraja leirille on 8–12 vuotta, kirjaston vakioasiakkaita ja uusia asiakkaita. Leiristä on huomattu olevan positiivisia vaikutuksia kirjaston käyttöön. Osa leirille osallistujista, jotka aikaisemmin eivät ole käyneet paljoa kirjastossa ovat löytäneet kirjaston ja käyttäneet sen palveluja aktiivisemmin. Leirin keskiössä on ollut enemmän vapaa-ajan erilaiset aktiviteetit leikit ja retket eikä niinkään lukeminen tai kirjallisuus. (Snabb, 2020.)

Mikkelin seudulla kirjaston on järjestänyt kesäleirejä lapsille sekä Kalevankankaalla että Lähelmäellä. Leireille osallistunut 10 ensimmäiseksi ilmoittautunutta 1.–3. luokkalaista. Lapset olivat samassa rakennuksessa toimivan koulun oppilaita. Leirille oli laadittu lukujärjestys, mutta se oli lähinnä viitteellinen, sitä sovellettiin tilanteen mukaan. Ohjaajia oli mukana aina kaksi. Palautetta leireiltä ei kerätty, mutta vanhemmilta kuului usein kiitosta. Ohjelman kehittämisessä otettiin huomioon kirjaston perimmäinen tarkoitus eli kaikenlaisen kirjallisuuden lukemiseen innostaminen. (Soila, 2020.)

Kesällä 2018 Lahden kirjastossa järjestettiin puolipäiväistä kesätoimintaa 1.–2. luokkalaisille eli koululaisille, jotka ovat usein vielä liian pieniä viettämään koko kesäloman päivät yksin kotona. Leiriläisiä oli kuusi. Leirin suunnittelussa oli mukana neljä kirjastolaista, kaikki pääkirjaston lastenpalveluiden henkilökuntaa. Myös muu kirjaston henkilökunta tarjosi erikoisosaamista leirin toimintaan kuten 3D-tulostusta, kasvomaalausta ja valograffiteja. Erillistä palautetta leiristä ei kerätty, mutta leiriläisten vanhemmilta tuli positiivista palautetta. Uutta kesäleiriä ei resurssipuolan vuoksi ole voitu järjestää. Leirin kantava ajatus oli, että kaikki mitä leirillä tehtiin, liittyi aina jotenkin kirjaston palveluihin ja tehtäviin. (Riekkola, 2020.)

New Yorkissa, Uniondale Public Library, kuten monet muutkin kirjastot Yhdysvalloissa, ovat tehneet yhteistyötä ruokapankkien kanssa tarjotakseen kesäisin terveellisiä aterioita kirjaston turvallisessa ympäristössä alle 18-vuotiaille. Kirjastot järjestivät kesäisin lukupiirejä ja muuta ohjelmaa. Kesälomalla olevat nuoret asiakkaat saattavat viettää pitkiä aikoja kirjastossa, syöden pelkästään karkkeja. Kirjasto tarjosi ruoan kaikille alle 18-vuotiaille riippumatta heidän sosioekonomisesta taustastaan. Lisäksi päivähoito-organisaatiot ja kesäleiriläiset olivat tervetulleita kirjastoon ruokailemaan. Oregonin kirjastossa syömisen jälkeen oli leikkiä ja aktiviteetteja, esimerkiksi aartenmetsästystä ja askartelua sekä tietoa terveellisistä ruokailutavoista. (Kendrick-Samuel, 2019.)

2.4.2. Tukea heikon lukutaidon omaaville lapsille

Kirjastoralli-toimintaa toteutettiin vuonna 2016 Seinäjoen kaupunginkirjaston eri toimipisteissä. Tässä olivat kohderyhmänä erityistä tukea tarvitsevat toisen ja kolmannen luokan oppilaat. Kaikilla oppilailla ei välttämättä ollut diagnoosia lukivaikeudesta, vaan toiminnan ajatuksena oli mahdollisimman varhainen tuki. Kirjaston ja erityisopetuksen edustajista luotiin Lukitiimi, jonka tehtäväksi nousi muun muassa tämän Kirjastoralli-toiminnan ideointi ja organisointi koko Seinäjoen kaupungin alueella. Lukitiimi kehitti kaksivaiheisen syksyisin ja keväisin vaihtuvan kirjastopassin. Passiin sisällytettiin kirjastokäyntejä, erilaisia tehtäviä eri teemoista, lukemisen harjoittelua. Lisäksi passissa on lukuvinkkejä ja tietoja kirjastojen muusta lapsille suunnatuista tapahtumista. (Lepistö, 2018, s. 2–8.)

Kirjastorallin tavoitteena oli saada lukemisesteiset lapset tutustumaan Seinäjoen kirjastoihin ja niiden palveluihin, löytämään kirjastojen kokoelmista innostavaa ja kiinnostavaa, juuri itselle sopivaa luettavaa sekä lukuinnostuksen ja –motivaation herättäminen. Kirjastorallin todettiin olevan innostava, motivoiva ja toimiva kokonaisuus. Toiminnalla koettiin olevan osallistujille lukemaan innostamista ja lukusujuvuuden paranemista laajempi merkitys. Osallistujat rohkaistuivat hoitamaan itsenäisemmin asioitaan, ilmaisemaan itseään suullisesti myös sosiaalisissa tilanteissa. Kirjastoralli on koettu olevan hyvä tukitoimi erityistä tukea lukemisessa tarvitseville oppilaille, heidän vanhemmilleen sekä laaja-alaisille erityisopettajille. Toiminnan koettiin lisänneen perheiden lukemista ja kirjastonkäyttöä sekä perheiden sosiaalistumista osaksi yhteiskuntaa. (Lepistö, 2018, s. 2–8.) Kirjastoralli on vakiintunut Seinäjoen kirjastojen lastenkirjastotyön toimintamuodoksi Löytöretki-passi nimellä ja sen ideoinnista vastaa edelleen Lukitiimi.

Eepos-kirjastojen alueella (22 kuntaa) järjestettiin vuosina 2017–2018 **Lukutohtori-hanke**. Lukutohtori –hankkeen tavoitteena oli lisätä alakoululaisten lukemisharrastusta ja parantaa lukutaitoa ja vähentää alueellista epätasa-arvoa. Toimintamenetelminä hankkeessa olivat esimerkiksi kirjavinkkaus, kirjailijavierailut, sanataidepajat, lukudiplomit, koulutuspäivät, lukukoira-toiminnan edistäminen. Hankkeessa toteutettiin myös lukukerho ja sarjakuvapaja sekä osallistuttiin vanhempainiltaan, jossa kerrottiin lukemisen tärkeydestä vanhemmille. Hankkeen kohderyhmänä olivat kaikki Eepos-kirjastojen alueen alakouluikäiset, erityishuomiota yritettiin kiinnittää poikien lukemisedistämiseen sekä erityisoppilaisiin. Kohderyhmänä olivat myös kirjastojen henkilökunta sekä koulujen henkilökunta, esimerkiksi opettajat, joille järjestettiin

kolme koulutuspäivää. Koulutuspäivien teemassa keskityttiin alakoululaisten lukemisen edistämiseen sekä kirjavinkkaukseen. Hanke on koettu hyödylliseksi ja tarpeelliseksi. Lukemisesta innostuttiin ja kirjat lähtivät lainaan. Oppilaat ovat pitäneet kirjailijavierailuista ja sanataidepaikoista, varsinkin vilkkaat pojat ovat olleet kiinnostuneita kirjavinkkauksesta. Palautteiden mukaan esimerkiksi kirjavinkkausta ja kirjailijavieraita on saatu sellaisille kouluille ja paikkakunnille, joissa näitä ei ole pitkään aikaan ollut. Hankkeen avulla on järjestetty myös uudenlaista, esimerkiksi nimenomaan pienluokkiin keskittyvää toimintaa ja esimerkiksi tarjottu sanataideharjoituksia oppilaille, joille näitä ei ole ollut aikaisemmin tarjolla. Lukukoiratoiminta on saanut joillakin paikkakunnilla alkusysäyksensä hankkeen myötä. (Kukkonen, 2018.)

3. Lukutaidon kehittyminen, vaikutukset ja tukeminen

Tässä luvussa käyn läpi lukutaidon kehittymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi tarkastelen lukutaidon arviointia ja lukivaikkeuksien määrittelyjä. Määrittelen lukutaitoon liittyvät tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet: lukusujuvuuden, lukumotivaation ja lukuinnostuksen. Käyn läpi myös lukemisen motivointiin, innostamiseen ja lukemisharrastuksen ylläpitoon liittyviä keinoja ja menetelmiä.

3.1. Lukutaidon kehittyminen

Lapsi on tavallisesti jo syntymästään asti valmis ja halukas sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Tällä varhaisella vuorovaikutuksella on todettu olevan suuri merkitys lapsen kielelliselle kehitykselle. Vauvat kommunikoivat aluksi matkimalla ympärillään kuulemiaan äänensävyä ja rytmiä. Kaikki lapselle puhuttu, kielellisen ilmaisun ja leikin rikastuttaminen, riimittely, rytmi-leikit, lapselle lukeminen sekä lapsen itsenäisen toiminnan tukeminen edistävät lapsen kielellistä kehitystä. (Lerkkanen, 2006, s. 24.) Myös Helavuo (2016, s. 22) kannustaa vanhempia juttelemaan, loruttelemaan ja lukemaan lapselle. Lastenrunous on kielellistä ”superfoodia”, lapsen elämän ajanjakso puolivuotiaasta nelivuotiaaksi on lapsen kielen kehityksen kannalta tärkeintä aikaa (Helavuo 2016, s. 22).

Wolfen (2018) mukaa lukeminen vaikuttaa merkittävästi jo pienten vauvojen kielenkehitykseen. Vauva kiinnittää huomiota siihen, mihin hän huoltajansa katse lukiessa on keskittynyt; tämä yhteinen, jaettu tarkkaavaisuus on tärkeä elementti kielen kehitykselle. Varhaisella lukemisella voidaan siis mahdollisesti vaikuttaa lukumotivaation ja lukusujuvuuden kehitykseen. Kirjojen avulla lapsi tutustuu myös sanoihin ja lauseisiin, joita hän ei omassa ympäristössään kuulisika. Lapselle lukemisessa tärkeää on myös inhimillinen, sosiaalinen ja tunne-elämän vuorovaikutus. Kirjoja luettaessa myös ajallinen ja avaruudellinen hahmottaminen sekä tuntoaistinkin kehittyvät. Kirjat tarjoavat lapsille myös fyysistä ja ajallista läsnäoloa, parhaassa tapauksessa myös rakkaan ihmisen sylin ja äänen. Moniaistilliset kokemukset ovat tärkeitä lapsen sensomotoriselle ja kognitiiviselle kehitykselle. Lapset, jotka saavat suurimman osan kielellisestä tarjonnastaan ihmiskontaktin kautta pärjäävät paremmin kielellistä kehitystä mitattaessa. (Wolf & Stoodley, 2018.)

Heikkilä-Halttunen (2018, s. 165) toteaa, että lapsen tärkein oppimisympäristö on koti, koska kotona lapsi saa ensimmäiset kokemuksensa kielestä ja lukemisesta. Hänen mukaansa kodin ensisijainen tehtävä ei ole opettaa lasta lukemaan, mutta kotoa lapsi saa monia tarvittavia lukemaan oppiseen valmistavia kokemuksia ja taitoja. Linnanmäen (2019) tutkimuksen mukaan poikien lukemismyönteinen kasvuympäristö ja lukevan aikuisen – etenkin lukevan miehen – mallit ovat voineet vaikuttaa positiivisesti poikien lukemisasenteisiin vaikkakaan tutkimukseen osallistuneet pojat eivät lukeneet itse paljoa vapaa-ajallaan (Linnanmäki, 2019, s. 38). Lerkkasen (2006, s. 24) mukaan varhaislapsuuden kokemukset ovat kuitenkin lapsilla erilaisia, mikä johtuu vanhemmista ja lapsen omasta kiinnostuksesta kirjoitettua kieltä kohtaan sekä kodin luku-ympäristöstä. Aikuisen lukiessa lapselle ääneen, lapsi havaitsee puhutun ja kirjoitetun kielen yhteyden. Vaikka lapsi kasvaisi tällaisessa lukutaidolle suotuisassa ympäristössä, se ei aina riitä. Lukutaidon kehittymiseen ja oppimiseen vaikuttavat myös perinnölliset riskitekijät. (Lerkkanen, 2006, s. 24.)

Tutkimuksissa on todettu, että lapsen kieli kehittyy vuorovaikutuksessa. Lapsi, jonka työtä arvostetaan, jonka kanssa puhutaan ja puuhaillaan ja jolle luetaan paljon, on muita paremmassa asemassa oppiessaan jo kotona puhumisen ja kuuntelemisen tärkeän taidon. Lapsen oppimis-edellytyksiä tukevat ja kehittävät koti, esikoulu ja päivähoito. Ennen kouluikää tapahtuva organisoimaton oppiminen tuottaa oppimisedellytyksiltään luonnollisesti hyvin eritasoisia oppilaita. Koulussa tiettyyn normiin mukautuminen saattaa tuottaa etenkin pojille vaikeuksia. (Ahvenainen & Holopainen, 2014, s. 34–35.) Uusi opetussuunnitelma ja sen mukanaan tuomat uudet toimintatavat ja -ympäristöt pyrkivät ottamaan huomioon oppilaiden erilaisuuden oppijoina.

Tutkimus on osoittanut, että kirjaimet, äänteet ja kieliopin perusteet tulisi olla hallussa, mutta toki tarinoita ja kokonaisuuksien lukemista tarvitaan myös. Kielen osasten tunteminen on välttämätön perusta lukemaan oppimiselle ja kokonaisuuksien lukeminen tuo kertausta ja mielikuvituksen aktivointia lukemisen oppimiseen. Jotta lukeminen aktivoisi aivoja mahdollisimman monipuolisesti, tulisi lukeminen ja lukemaan opettelu olla myös mahdollisimman monipuolista. Eriyisen tärkeää perusteiden hallinta ja monipuolinen lukeminen ovat, jos lukijalla on lukivaikeuksia tai hän ei opettele lukemaan äidinkielellään. (Wolf & Stoodley, 2018)

Yleensä lapset oppivat lukemaan ensimmäisen luokan aikana, monet osaavat lukea jo ennen kouluun tuloa. Yleensä kirjaimet herättävät lasten huomioita ja houkuttelevat niiden salaisuuksien ratkaisemiseen. Kielellisesti suuntautuneet lapset oivaltavat erikseen opettamatta kirjainten

ja niiden edustamien puheäänteiden välisen suhteen. Mallia lukemiseen lapset saavat ympäristöstään, vanhemmilta, kavereilta ja sisaruksiltaan. (Lyytinen & Lyytinen, 2006, s. 1–14.) Wolfin ja Stoodleyn (2018) mielestä yksi tapa, jolla lapset oppivat ajattelevaan ja lukemaan, on käsin kirjoittaminen. Heidän tutkimuksissaan on havaittu, että kun lapset oppivat kirjoittamaan ajatuksiaan käsin ensimmäisillä luokilla, heistä tulee parempia kirjoittajia – ja ajattelijoita. Kognitiivisen neurotieteen näkökulmasta aivojen kieli- ja motoristen verkostojen välillä on yhteyksiä, jotka tukevat toisiaan.

Haasteet lukemisessa saattavat näkyä myös muina oppimisvaikeuksina koulupolun aikana. Korpipää (2020) on väitöskirjassaan tutkinut lasten luku- ja laskutaidon yhteneväisyyksiä. Tutkimus perustuu laaja-alaiseen Alkuportaati-seurantatutkimukseen, jossa on seurattu 2 000 lapsen kehitystä esikouluiästä yläkouluikään. Tutkimuksessa on havaittu, että ongelmat pelkästään lukemisen alkuvalmiuksissa ennakoivat ongelmia lähinnä lukemisessa, mutta laskevat myös joissain määrin laskutaidon tasoa. Luku- ja laskutaito kehittyvät yhtä matkaa läpi kouluvuosien osittain yhteisen tiedonkäsittelytaustan vuoksi. Taustalla vaikuttavat mekanismit liittyvät visuaalisverbaalisten yhteyksien muodostamiseen ja mieleen palauttamiseen, jotka ovat välttämättömiä kummankin taidon automatisoitumisessa. (Korpipää, 2020.)

Tekstin lisäksi jokaisen tulee osata lukea myös kuvia, symboleja sekä monia kulttuurisia tekstimuotoja. **Monilukutaito** perustuu laaja-alaiseen käsitykseen tekstistä. Oppilaan tulee omata monilukutaito, jotta hän osaisi tulkita ympärillään olevaa maailmaa ja hahmottaa sen kulttuurisen monimuotoisuuden. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014, s. 22–23.) Ilman, että henkilö omaa riittävän peruslukutaidon, hänen on vaikea omaksua monilukutaitoa. Peruslukutaitoa ja monilukutaitoa edistetään jo varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa, ennen kuin lapsi siirtyy perusopetuksen piiriin. Räsänen (2019) mukaan peruslukutaidon lisäksi myös monilukutaito on heikentynyt jo vuosikymmenien ajan ja erityisesti se näkyy pojilla. Heikkojen lukijoiden määrä on lisääntynyt ja vastaavasti huippulukijoiden määrä on vähentynyt. Pelkät laitteet ja tekniikka eivät takaa monilukutaidon toteutumista perusopetuksessa, vaan tarvitaan myös tietoutta monilukutaitoa tukevista pedagogisista ratkaisuista. (Räsänen, 2019, s. 54.)

3.2. Lukivaikeudet

Suomessa jopa 10–15 % prosentilla lapsista on todettu erityisiä vaikeuksia alkuoppimisessa (Ahvenainen & Holopainen 2014, s. 30). Suomessa lukemisen erityisvaikeudesta käytetään nimitystä lukivaikeus (lu=lukeminen, ki=kirjoittaminen). Puhuttaessa lukivaikeudesta saatetaan puhua pelkästään lukemisen vaikeudesta tai lukemisvaikeuden lisäksi siihen sisällytetään myös kirjoittamisen vaikeus (Paananen ym., 2005, s. 30). Salmi ja kollegat (2013, s.12) kuvaavat lukivaikeuksien tautalla olevan todennäköisesti perinnöllistä tekijöistä aiheutuvia varhaisen neuraalisen kehityksen poikkeavuuksia, jotka aiheuttavat henkilölle kapea-alaisia kielellisen kehityksen häiriöitä. Nämä häiriöt hankaloittavat visuaalisen ja puhutun kielen yhteyden hallintaa.

Salmen ja muiden (2013, s. 13) mukaan perinnöllisiin lukivaikeuksiin voidaan ympäristön tuella ja ohjauksella vaikuttaa merkittävästi. Luku- ja kirjoitustaito ovat pitkälle kehittyneitä kognitiivisia taitoja, joiden normaalille kehittymiselle lasketaan perusta varhaisissa kielenkehitysvaiheissa. Ahvenainen ja Holopainen (2014, s. 30) esittävät yhtenä kielellistä oppimista edistävänä ja lukivaikeuksia ehkäisevänä vaihtoehtona jo varhaislapsuudessa alkanutta leikinomaista kielellistä tietoisuutta kehittävää toimintaa. Tutkimuksien mukaan alkuopetuksessa ja sitä seuraavina vuosina heikon lukutaidon parantaminen on tärkeää. Kairaluoma (2014, s. 49) esittää, että kohdennettu lukituki on todettu tutkimusten mukaan vaikuttavammaksi kuin yleinen tuki. Kairaluoma toteaa, että lukivaikeuden hankaluuden ja siten tuen intensiivisyyden tarpeesta riippuu annettavan tuen muoto ja sen vaikutus yksilöön.

Lyytinen ja Lyytinen (2006, s. 2) erottavat lukivaikeudesta viivästyneen lukutaidon, lukemisheikkouden ja funktionaalisen lukutaidottomuuden. Viivästyneestä lukutaidosta puhutaan silloin, kun lukutaidon oppiminen on hidasta, vaikei taustasta löytyisi mitään erityistä älykkyyteen tai sensoriseen toimintaan liittyviä poikkeavuuksia. Lukemisheikkoudessa yleinen kielellinen kyvykkyys on rajoittunutta ja ongelmia on monissa kielellisissä toiminnoissa. Lukemisheikkous näkyy kaikilla lukemisen taitoalueilla ja siihen liittyy myös useiden kognitiivisten taitojen vaikeuksia. Funktionaalisella lukutaidottomuudella ymmärretään tilannetta, jolloin yksilön luku- ja kirjoitustaidot ovat riittämättömät suhteessa ympäristön, ajankohdan ja tilanteen vaatimuksiin. (Lyytinen & Lyytinen, 2006, s. 3–13.)

3.3. Lukutaidon arviointi

Lapsen lukuvalmiuksien viivästyminen voidaan todeta helppokäyttöisin menetelmin jo 5–7 vuoden iässä. Saatu tieto auttaa lapsen vaikeuksien ennakoinnissa ja tukitoimien suunnittelussa. Esiopetuksessa on mahdollisuus pelien ja harjoitteiden avulla tukea lapsen lukutaitoa jo ennen kouluun siirtymistä. Erityistä huomiota olisi kiinnitettävä jo tässä vaiheessa lapsiin, joiden läheisillä on todettu lukivaikeus, koska näistä lähtökohdista etenkin vakavan lukuvaikeuden esiintyminen on todennäköisempää. (Lyytinen & Lyytinen, 2006 s. 1–14.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan vuosiluokilla 1–2 äidinkielen ja kirjallisuuden arvioinnin avulla tuetaan ja edistetään oppilaiden kielellistä kehitystä kaikilla kielenkehityksen alueilla. Arvioinnissa oppilaat saavat tietoa kielitaitonsa vahvuuksista ja edistymisestään kielen oppimisessa, siitä miten he ymmärtävät ja käyttävät kieltä sekä ilmaisevat itseään keskustelemalla ja tuottamalla tekstejä. Laadukas ja kannustava palaute motivoi lasta työskentelemään tarkoituksenmukaisella tavalla. Arvioinnista opettaja saa tarvitsemaansa tietoa myös oppilaiden tuen tarpeista. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014, s. 104.)

Luku- ja kirjoitustaidon arvioinnissa painottuvat erilaiset taidot kussakin ikä- ja kehitysvaiheessa. Arvioinnin ensimmäinen taso on tuen tarpeen tunnistaminen, toinen arvioinnin taso on yksilöllinen arviointi, jossa havaittujen taitojen ja taitopuutteiden perusteella suunnitellaan kullekin oppilaalle henkilökohtaiset tukitoimet. Kolmannella tasolla arvioidaan tuen vaikuttavuutta. Saatujen tietojen perusteella tukea voidaan tarpeen tullen muokata ja kohdentaa uudelleen. (Heikkilä, Puttonen & Siiskonen, 2019, s. 54–62.)

Luku- ja kirjoitustaidon arvioinnin yhteydessä saadaan käsitys lapsen taidoista kuuntelemalla lapsen lukemista sekä havainnoimalla lapsen kirjoittamista. Lukemista arvioidaan sekä sanallista että tekstin lukemisella. Huomiota tulee kiinnittää lukemisen sujuvuuteen eli nopeuteen ja lukemisessa tehtyihin virheisiin. Arvioinnissa tulee lisäksi selvittää, tunnistaako lapsi kirjaimet ja osaako hän yhdistää ne tavuiksi ja sanoiksi. Erityisopettajilla on käytössään arviointimenetelmiä, joilla he pystyvät selvittämään lapsen luku- ja kirjoitustason. Usein jo pelkkä lapsen lukemisen ja kirjoittamisen seuraaminen kertoo opettajalle, millä taitotasolla lapsi on ja millaisia tukitoimia hän mahdollisesti tarvitsee. Tutkimusten mukaan lukivaikeuden taustalla on usein vähintäänkin lievää kielellistä vaikeutta. Täten erityistä huomiota tulee kiinnittää lapsen

kielenkehitykseen ja hänen kielellisiin toimintoihinsa. (Paananen, Aro, Kultti-Lavikka & Aho-nen, 2005, s. 33–34.)

Opettajilla on käytössään monia hyviä testausmenetelmiä. Yksi näistä käytetyimpiä on esimerkiksi LukiMat. LukiMat -oppimisen arviointi on testi, jota käytetään lukemisen ja kirjoittami-sen tuen tarpeen tunnistamiseen 2. luokalle. Testi sisältää 2. luokan tuen tarpeen tunnistamisen välineet kuten yksilöarviointitehtävät, joilla arvioidaan ääneen lukemisen sujuvuutta. Testiin sisältyy merkityksettömien sanojen lukemisen sekä tekstin lukemisen tehtävät. Tehtävät ovat aikarajallisia ja niissä lasketaan oikein luettujen sanojen määrät. (Salmi, Huemer, Heikkilä & Aro, 2013, s. 24.)

3.4. Lukusujuvuuden tukeminen

Sujuva lukeminen tarkoittaa teknisen lukemisen vaivattomuutta, sujuva lukija pystyy lukemaan tekstiä takelteleematta ja jumiutumatta (Salmi yms., 2013 s. 14). Salmi ja kollegat (2013 s. 14) listaavat sujuvan lukemisen kolme alatasoa: 1. lukemisen tarkkuus, 2. lukemisen nopeus ja au-tomaattinen sanan tunnistaminen, 3. tekstin ilmeikäs lukeminen. Tässä prosessissa tarkkuus ja nopeus ovat ilmeikkään lukemisen edellytyksiä. Automaattisuus sujuvassa lukemisessa tarkoit-taa sitä, että lukijan ei tarvitse enää lukiessaan kiinnittää huomiota yksittäisten kirjainten ja sanojen lukemiseen. (Salmi yms., 2013, s. 14).

Salmen ja kollegoiden (2013 s. 14–15) mukaan sujuvan lukemisen vastakohtana voidaan nähdä hidas lukeminen, jolla on useita seuraamuksia kouluoppimisen ja menestymisen kannalta. Hi-das lukutaito vaikeuttaa luetun ymmärtämistä ja hidastaa oleellisesti tehtävien tekemistä. Hitaan lukijan on vaikea pysytä muiden tahdissa ja näin tekemättömät tehtävät kuormittavat. Hitaan lukemisen on todettu olevan sitkeä ja pysyvä ongelma. Jos lapsi on hidas lukija alakouluikäi-senä, hän harvoin pystyy voittamaan hitaan lukemisen ongelmaa myöhemminkään (Salmi yms., 2013, s. 15).

Sujuvaa lukutaitoa voidaan opettaa ja tukea sen harjoittelua. Lerkkasen (2006, s. 103) mukaan tärkein lähtökohta tässä työssä on se, että lapset kuulevat mahdollisimman paljon erilaisten tekstien ääneen lukemista ja saavat näin mallia siihen, miltä sujuva lukeminen kuulostaa. Har-joittellessaan sujuvaa lukutaitoa lapsen tulee lukea ääneen päivittäin, kuulohavainto tukee nä-

köhavaintoa ja näin sanojen, ja tekstin oikea rytmitys sekä tauotus tulevat selkeästi esille (Lerkkanen, 2006, s. 103). Sujuvan lukutaidon saavuttamiseksi tarvitaan paljon harjoitusta. Sujuvaa lukemista on tehokkainta harjoitella siten, että lapsi lukee samaa tekstiä useita kertoja, esimerkiksi kolmesta viiteen kertaa, aluksi ääneen ja lukutaidon kartuttua äänettömästi (Lerkkanen, 2006, s. 103). Lerkkanen pitää tärkeänä kahden kesken tehtäviä lukuharjoituksia. Mitä enemmän lapsen lukutaidossa on puutteita, sitä tärkeämpää on luetuttaa lasta usein lukemaan ääneen kahden kesken, ilman muun ryhmän painetta lukemisen onnistumisesta (Lerkkanen, 2006, s. 103).

Salmi ja kollegat (2013, s. 21) kirjottavat, että lukutaidon kehitystä voidaan tukea keskeisiin kielellisiin taitoihin ja lukemisen osataitoihin kohdennetulla harjoittelulla, mutta erityisen tärkeänä pidetään itsenäistä lukemista. Heidän mukaansa itsenäisesti lukiessa lukutaito lujittuu, automatisoituu ja sujuvoituu. Itsenäisen lukemisen määrään vaikuttaa lapsen lukumotivaatio ja kuinka palkitsevalta lukeminen tuntuu, kun taas heikko ja hidas lukutaito voi heikentää lukemishalua, aiheuttaa lukemisen välttelyä ja näin erot heikon lukijan taitoero ikätovereihin lisääntyä entisestään (Salmi ym., 2013, s. 21).

3.5.Lukumotivaation tukeminen

Ensimmäisen luokan aloittavat oppilaat ovat yleensä innokkaita koululaisia. Jotkut tarttuvat heti innokkaasti uusiin haasteisiin ja toiset taas pelkäävät epäonnistumista ja pyrkivät välttelemään vaikeaksi kokemiaan tilanteita ja tehtäviä. Lerkkasen (2006, s. 42) mukaan ensimmäisen luokan oppilailla on syyslukukaudella suuria eroja lukemaan opetteluun liittyvässä motivaatiossa huolimatta lukutaidon edistymisen erilaisuudesta. Jos oppilaan lukutaidon oppiminen ei edisty niin nopeasti kuin luokkatovereiden, pettymys alkaa heijastua harjoittelumotivaatioon ja tehtävien tekemistä vältellään (Lerkkanen, 2006, s. 42).

Motivaatio on keskeinen tekijä kaikessa oppimisessa, niin myös lukemaan oppimisessa. Motivaatio vaikuttaa vahvasti lukijan aktiivisuuden suuntaamiseen, toimintaan panostamiseen ja kestävyyyteen vaativissakin tilanteissa (Lehtonen 1998, s. 16). Lehtonen toteaa, että motivaatio aktivoi lukijan toimintaan, johon liittyy pyrkimys päämäärään ja halu ponnistella tavoitteen saavuttamiseksi. Motivaatio ei liity pelkästään ponnistuksiin, vaan motivaatiolla on laajempi vaikutus. Motivaatio heijastuu myös siihen, mitä lukija ajattelee tehtävästä, suorituksesta sekä itsestään (Lehtonen, 1998, s. 16).

Kohdennetun harjoittelun avulla lapsi saa kokemuksia ja palautetta edistymisestä, mikä tukee lukumotivaatiota ja positiivista asennetta taidon käyttämiseen. Motivaation ja positiivisen oppijaminäkuvan ylläpitämiseksi myös palaute ja edistymisen tekeminen näkyväksi ovat tärkeitä harjoittelussa. (Salmi ym., 2013. s. 21.) Sulaiman (2020, s. 1–32) listaa lukumotivaatiota lisääviä työskentelytapoja, joita ovat ääneen lukeminen, ryhmässä lukeminen ja kirjoista keskusteleminen. Ääneen lukijan eläytyminen tekstiin luo hyvän tunnelman lukemisen ympärille sekä kertoo myös lukijan omasta kiinnostuksesta lukemista kohtaan, nämä seikat ovat myös tärkeitä lukumotivaation syntymisessä ja ylläpitämisessä (Sulaiman, 2020, s. 1–32). Parilukeminen ja ryhmässä lukeminen ovat nousseet myös hyvin suosituiksi ja toimiviksi lukemaan innostamisen ja motivoinnin keinoiksi. Yksi keskeinen motivoiva tekijä ryhmässä lukemisessa on vastuuntunto ryhmää kohtaan, oppilaat tuntevat velvollisuudekseen sekä lukea vuorollaan, että seurata tekstiä, kun muut lukevat (Sulaiman, 2020, s. 1–32).

Lerkkasen (2006, s. 45–46) mukaan opettajalla on suuri merkitys alakouluikäisten lasten motivaation herättäjänä ja ylläpitäjänä. Lerkkanen kuvaa lapsen minäkuvan oppijanana heijastuvan hänen motivaatioonsa ja sitä kautta myös lukemisen harjoitteluun. Lerkkasen mukaan opettajan tulisi kiinnittää huomiota oppimista tukevissa toimenpiteissään lasten oppijaminäkuvaan ja oppimista koskeviin uskomuksiin sekä lapsille ominaisiin tapoihin kohdata oppimistilanteita. Lisäksi opettajan tulee opetuksessaan huomioida oppilaiden yksilölliset erot ja tarjota kullekin oppilaalle hänen kykyihinsä nähden sopivia haasteita (Lerkkanen, 2006, s. 46).

Lerkkanen (2006, s. 43) selittää motivaation osatekijöihin kuuluvan myös mieltymykset eli arvostukset ja kiinnostukset. Vaikka oppilas luottaisi kykyihinsä selviytyä annetuista tehtävistä, mutta häneltä puuttuu kiinnostus ja arvostus, niin hän ei sitoudu tehtävien suorittamiseen (Lerkkanen, 2006, s. 43). Lasten omien lukumieltymysten kunnioittaminen on tärkeää lapsen lukumotivaation ylläpitämisen kannalta (Heikkilä-Halttunen, 2018, s. 206). Heikkilä-Halttunen toteaa, että silloin kun lukeminen sujuu ilman suurempia pinnistelyjä ja aikuisen apua, lapsi voi tutustua itsenäisesti monenlaisiin tekstityyppeihin ja aineistoihin ja löytää näin juuri itseään kiinnostavat lempikirjat. Tässä monenlaisten aineistojen äärelle ohjaamisessa on suuri merkitys kirjastojen henkilöstön asiantuntijuudella sekä kirjastojen monipuolisilla kokoelmilla koulun ja kodin kannustuksen lisäksi. Vanhempien lapseensa kohdistuvilla uskomuksilla on suuri vaikutus motivaation kehittymiseen, sillä vanhempien käsitykset lapsensa menestymisestä ja taidoista ovat yhteydessä lapsen omiin käsityksiin itsestään ja kyvyistään (Lerkkanen, 2006, s. 43–44).

3.5.1. Minäkuvan vaikutus lukemiseen

Lapsen minäkäsityksellä eli minäkuvalla tarkoitetaan hänen kuvaa itsestään oppijana sekä sitä, minkälaisia päämääriä ja uskomuksia hänellä on omista kyvyistään ja suoriutumisestaan (Lerkkanen, 2006, s. 42). Lerkkasen ja muiden tutkijoiden mukaan lapsen minäkuvalla on merkittävä yhteys taitojen kehittymiseen, heikommin suoriutuvilla lapsilla on kielteisempi minäkuva kuin paremmin suoriutuvilla. Harjoitustilanteet muodostuvat heikoille lukijoille kokemukseksi joko hyvyydestä tai huonoudesta, kun taas taitavat lukijat kokevat samat tilanteet oppimistilanteiksi, joissa palaute tukee edistymistä (Lerkkanen, 2006, s. 42).

Tutkija Lepola (2006, s. 39–40) analysoi sitä, miten oppimisminäkuvan, motivaation ja toverisuhteiden kehittyminen on yhteydessä lapsen yksilöllisiin eroihin lukutaidon oppimisessa. Lepola toteaa, että lapsen motivaatio ja käsitys itsestään oppijana ei rakennu sosiaalisessa tyhjiössä, vaan siihen vaikuttavat muun muassa oppimiskokemukset ja ympäristö. Lapsen sosiaaliseen ympäristöön kuuluvat koti, koululuokan sosiaaliset tekijät, joissa uusia taitoja opitaan ja arvioidaan, saattavat vaikuttaa lapsen oppimisminäkuvan keittymiseen (Lepola, 2006, s. 38). Oppimiskäsityksen on todettu muotoutuvan koulussa tapahtuvan sosiaalisen vertailuprosessin kautta ja siinä on keskeistä hyvyys tai huonous suhteessa muihin oppilaisiin (Lepola, 2006, s. 39).

3.5.2. Minäpystyvyyden vaikutus lukemiseen

Minäpystyvyys on amerikkankanadalaisen psykologi Albert Banduran (1987) luoma käsite sosiokognitiivisen teorian pohjalta. Hän määrittelee minäpystyvyyden ihmisen käsitykseksi omasta pystyvyydestä annetun tehtävän suorittamiseen. Minäpystyvyyteen vaikuttavat monet tekijät, kuten ihmisen persoona, häntä ympäröivä yhteisö ja ympäristö sekä yksilön ja ympäröivien ihmisten käyttäytyminen. Minäkäsitys, minäkuva, itsetunto, itsesäättely ja motivaatio ovat vastavuoroisessa vaikutuksessa minäpystyvyyteen vaikuttavien tekijöiden kanssa. Henkilön minäpystyvyyttä voidaan tukea monin keinoin, kuten pedagogisen tuen, lähipiirin ja identiteetin tuen ja sosiaalisen tuen avulla. (Bandura, 1987).

Paanasen (2019) tutkimuksessa on tarkasteltu lapsia, joilla on vaikeuksia tarkkaavaisuudessa, oppimisessa sekä toiminnanohjauksessa. Tutkimuksessa havaittiin, että lapset kykenevät ar-

vioivaan kokemuksiin ja kykyjään oppimistilanteissa. Paananen pitää lapsilta saatua kokemustietoa merkityksellisenä. Tutkimuksesta saatujen tulosten perusteella voidaan todeta, että jos lapsella on vaikeuksia perustaidoissa tai tarkkaavuudessa, hän saa todennäköisemmin ikäisiään vähemmän kokemuksia, joiden varassa hän kasvattaa luottamustaan kykyihinsä hallita oppimistilanteita. Keskeistä Paanasen mukaan on, että lapseen kohdistuvat odotukset ja vaatimukset ovat ikävaiheeseen sopivaa ja, että lapselle opetetaan hyviä toimintatapoja. Lapsille tulisi taata onnistumisen kokemuksia, annettava myönteistä palautetta ja huomioitava lapsen edistytminen (Paananen, 2019).

3.6. Lukuinnostuksen tukeminen

Lukusujuvuus ja –motivaatio vaikuttavat myös lukuinnostukseen. Mikäli lapsi omaa hyvän ja sujuvan lukutaidon hän saattaa motivoitua ja innostua lukemaan myös vapaa-ajalla. Mutta innostumista ei tapahdu itsestään, sille täytyy luoda puitteet ja hyvät menetelmät lukuinnostuksen luomiseksi ja ylläpitämiseksi ovat usein tarpeen. Lapsen lukuinnostukseen vaikuttavat positiivisesti perheen, koulun ja kirjaston lukemisen innostamistyö.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) todetaan, että ”opetuksen tehtävänä on kiinnostuksen ja innostuksen vahvistaminen kielelliseen ilmaisuun, draamaan, kaunokirjallisuuteen ja monimuotoisten tekstien tulkitsemiseen ja tuottamiseen”. Innostamisen keinoiksi on nostettu perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa seuraavia asioita. Koulussa tulee olla saatavilla oppilaita kiinnostavaa kirjallisuutta ja monimuotoisia tekstejä ja kieltä tulee tulkita leikinomaisesti. Lapsia tulee ohjata käyttämään monipuolisesti ja turvallisesti mediaa. Kirjaston ja koulun yhteistyö on avainasemassa lasten ja nuorten lukemaan innostamisessa, kirjastot tarjoavat esimerkiksi kouluille kirjavinkkausta, mediakasvatusta, sanataidekerhoja sekä muuta lukemista ja kirjoittamista tukevaa toimintaa.

Erilaisia lukemaan innostamisen keinoja on kehitelty jo vuosia. Lerkkanen (2006, s. 22) listaa niistä joitain keinoja: lue oppilaille ääneen, luetuta oppilaita pareittain, tarjoa paljon valinnanvaraa ja lukemisen tasoa vastaavia kirjoja, keskustele oppilaiden kanssa luetuista kirjoista, käytä kirjoja virikkeinä muille toiminnoille, tutustuta oppilaat kirjastoon, tehkää kirja-arvosteluja, järjestäkää kirjallisuuspiiri ja anna vanhemmille tietoa siitä, miten tärkeä heidän lukevan

vanhemman mallinsa on lapsen lukemisen kehitykselle. Kaikki nämä edellä mainitut ovat käytökelpoisia ja hyödyllisiä keinoja edelleen, mutta ovat saattaneet unohtua digiloikan hurmoksessa.

Lukijoita, joille lukeminen ei ole helppoa eikä mielenkiintoista, voidaan innostaa valitsemalla heidän kiinnostuksenkohteistaan kertovia tekstejä. Tämä voi johtaa myös kiinnostuksen lisääntymiseen muutakin lukemista kohtaan (Linnakylä, 2007, s. 199–213). Aerila (2020) nostaa esiin tehokkaan lukemaan innostamisen, MSM-mallin. Mallia on testattu Rinnalla –hankkeessa, jonka sisältämän toiminnan kehittämistä ovat vastanneet Turun ja Oulun yliopistojen kirjallisuuden ja lukemisen tutijat ja opiskelijat. Mallin tavoitteena on tarjota lapsille runsaasti mielekkäitä ja rauhallisia lukuhetkiä ja kirjallisuutta (kirjallisuuden **määrä** esim. ryhmän kirjakokoelmat, iltasatukirjahyllyt, yhteistyö kirjaston kanssa), sopivantasoista, merkityksellistä ja kiinnostavaa kirjallisuutta (sopiva kirjallisuus esim. vaihtuvat kirjakokoelmat, kirjallisuuden tuntemus) ja mielekästä toimintaa kirjallisuuden lukemisen aikana, ennen lukemista ja sen jälkeen (**mielekäs** toiminta esim. draama, kuvataiteet, TVT-sovellukset, yhteisöllisyys). (Rinnalla-hanke.)

Tarvitaan enemmän panostusta vapaaehtoiseen lukemiseen ja huvin vuoksi lukemiseen, jotta lapsista tulisi motivoituneita ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa olevia lukijoita. Cremin, Mottaram, Collins, Powel ja Safford (2014) Iso-Britanniassa ovat kehittäneet käsitteen lukevista opettajista (Reading Teachers), jotka sekä tuntevat lapsille suunnattuja tekstejä, mutta myös tunnistavat oman lukijaidentiteettinsä ja ovat valmiita jakamaan innostuksensa ja ymmärryksensä siitä, mitä merkitsee olla lukija. Cremin ja kollegat toteavat, että silloin kun opettajat kiinnittävät huomiota lapseen yksilöllisinä lukijoina, se lisää lasten sitoutumista lukemiseen. Opettajien lukijaidentiteettiä on pyritty kehittämään ja siinä on kiinnitetty huomiota esimerkiksi seuraaviin seikkoihin: opettajien lastenkirjallisuuden tuntemuksen lisääminen ja opettajien itseluottamuksen lisääminen niin, että he pystyisivät käyttämään kirjallisuutta niin, että lasten lukemisinto kasvaisi (Cremin yms., 2014). Lukijalla on vapaus lukea mitä tahansa; esimerkiksi lempikirjailijaansa, sanomalehtiä, aikakauslehtiä tai nettisivuja, mutta lukijalla on oikeus myös olla lukematta, hyppiä sivujen yli, jättää kirja kesken, lukea sama kirja uudelleen, selaila, lukea ääneen tai olla hiljaa (Cremin ym., 2014).

Cremin ja kollegoiden (2014) mukaan lukemisen innostamiseksi voidaan luoda myös erilaisia ympäristöjä, lukemisympäristöt voivat olla esimerkiksi seuraavanlaisia: valepukuinen lukija,

jossa koulun henkilökunta ottaa kuvia itsestään lukemassa valepuvussa, ja lapset saavat arvata, ketkä ovat lukijoita tekstiin perustuen ja siihen tietämykseen, mikä lapsilla on henkilökunnan lukumieltymyksistä. Cremin ja kollegat (2014) esittelevät myös extreme-lukemisen ja 24 tunnin lukemisen. Extreme-lukemisessa kirjaston henkilökunta, vanhemmat ja lapset ottavat kuvia ihmisistä lukemassa epätavallisissa paikoissa ja 24 tunnin lukemisessa lapset ja opettajat kirjaavat kaiken, mitä he lukevat ja esittävät tämän tekemällä julisteita, leikekirjoja ja päiväkirjamerkintöjä. Kaikki nämä menetelmät inspiroivat puhetta kirjoista (Cremin, ym., 2014).

3.7.Menetelmiä lukumotivaation ja lukuinnostuksen herättämiseksi

Suomessa ja muualla maailmassa on kehitetty, kehitetään ja testataan jatkuvasti erilaisia lukemisen motivointiin, innostamiseen ja lukemisharrastuksen ylläpitoon menetelmiä. Osa menetelmistä on tuttuja ja olleet käytössä jo pitkään, kuten esimerkiksi kirjavinkkaus. Tähän kappaleeseen olen nostanut esiin mielestäni tärkeitä ja uusia menetelmiä, joita voi koulussa, kotona ja kirjastossa itse testata. Vaihtelevat menetelmät ja lukutavat ovat myös tärkeä keino lasten vapaa-ajan lukemiseen innostamisessa.

Leikkiminen on vielä ajankohtaista ja tarpeellista toimintaa alakouluikäiselle lapselle. Leikkiessä lapsi asettaa omalle toiminnalleen vaatimuksia, joita hän ei asettaisi leikin ulkopuolella. Venäläisen psykologi Vygotskyn (1978) mukaan sosiokulttuurisessa viitekehyksessä korostuu oppimisen sosiaalinen luonne etenkin kielen ja ajattelun välisessä yhteydessä. Vygotsky toteaa, että leikissä lapsi on aktiivinen merkitysten rakentaja ja toimii uusia tietoja ja taitoja oppiessaan lähikehityksen vyöhykkeellään. Vygotskyn mukaan lähikehityksen vyöhyke sijaitsee lapsen sen hetkisen osaamisen ja mahdollisen osaamisen välillä. Mahdollinen osaaminen on taso, jolle lapsi yltää esimerkiksi aikuisen ohjauksessa tai taitavampien lasten seurassa. Lerkkasen (2006, s. 80) mukaan juuri tästä syystä leikki taitavampien kanssa vaikuttaa ratkaisevasti lapsen kielelliseen kehitykseen. Leikki voi olla keskeinen osa luku- ja kirjoitustaidon harjoittelussa tai se voi luoda uusia merkityksiä ja mahdollisuuksia luku- ja kirjoitustaidon käytölle (Lerikkanen, 2006, s. 80).

Lerkkasen (2006, s. 81) mukaan opettajalla on useita keinoja ja mahdollisuuksia tukea lapsen lukemaan oppimista ja kielellisten taitojen kehittymistä leikin kautta. Opettaja voi esimerkiksi ohjauksellaan haastaa ja antaa leikkiin uusia ulottuvuuksia (Lerikkanen, 2006, s. 81). Opettajan

tulee tuntea lasten kehitystasot, ryhmä ja myös aktiivisesti seurata lasten leikin etenemistä, toimia leikin rikastuttajana ja auttaa lapsia havaitsemaan kirjoitetun kielen uudet ulottuvuudet (Lerkkanen, 2006, s. 82). Luku- ja kirjoitustaidon kehittymisen tueksi voidaan rakentaa esimerkiksi leikkipisteitä tai järjestää leikkituokioita. Deverin ja Wishon tutkimustulosten mukaan oppilaiden lukemisen ja kirjoittamisen on havaittu lisääntyvän eniten ryhmissä, joissa on ollut opettajan ohjaamia leikkituokioita kuin vertailuryhmässä, jossa tuokioita ei ole ollut lainkaan (viitattu lähteessä Lerkkanen, 2006, s. 81–82.) Leikkituokioiden vaikutus heijastui luokassa myönteisesti myös leikkijakson jälkeiseen toimintaan, sillä oppilaiden aktiivisuus ja omatoimisuus lukemiseen ja kirjoittamiseen säilyi (viitattu lähteessä Lerkkanen, 2006, s. 81–82).

1990 ja 2000-luvun taitteessa Espoon kirjastossa kehiteltiin **Kirjaleikki** (Alameri-Sajama, 2000, s. 10). Alameri-Sajaman mukaan kirjaleikki on leikityskokonaisuus, missä käytetään hyväksi kirjaan liittyviä ja muokattuja käsittely- ja motorisia leikkejä, roolien vaihdoksia sekä yhteistoiminnallista leikitystä. Alameri-Sajama toteaa, että kirjaleikin avulla kirjat avautuvat uudella tavalla ja saavat uusia ulottuvuuksia ja samalla se on yhteistoiminnallinen oppimisen tapa ohjata lapsia käyttämään kirjastoa, jossa leikkien avulla lasten mieliin painuvat kirjaston pelisäännöt ja kokoelmat. Kirjaleikki on iloista yhdessä leikkimistä, tekemistä, aikuiset ja lapset tasa-arvoisina oppijoina, jossa leikkijän ei välttämättä tarvitse olla lukutaitoinen. (Alameri-Sajama, 2000, s. 10).

Vuonna 1999 on julkaistu seinäjokisen kirjastonhoitaja, kirjavinkkari Marja-Leena Mäkelä ja opettaja ja nuorisotyöntekijä Esa Kakkurin teos Sanajalkaseikkailu. Mäkelän (1999) mukaan ”**Sanajalkaseikkailu** –menetelmä on lukemaan houkutuskonsti, jossa yhdistyvät sana, kirja, seikkailu, lukeminen ja seikkailupedagogiikka”. Seikkailussa on Mäkelän mukaan kyse elämyshaluisuudesta ja sanajalkaseikkailu sisältää paljon sosiaalista vuorovaikutusta. Lapsi saa seikkailusta pääasiassa positiivisia tuntemuksia, kielteisten tunteiden, kuten pelon ja paniikin hallinta on seikkailussa tärkeää. Näin ollen lapsen kasvun kannalta sekä kielteisten että myönteisten tunteiden tunnistaminen ja käsittely ovat edellytys positiiviselle muutokselle (Mäkelä, 1999).

Jo 1980-luvulla, kun aloitin kirjastourani, puhuttiin ”varttipäivässä” –menetelmästä. Menetelmä on saanut alkunsa Iso-Britannian Belfieldistä. Vanhempia suositeltiin lukemaan lapsille ääneen vähintään viisitoista minuuttia päivässä. Ääneen lukeminen ei saisi loppua siihen, kun

lapsi itse oppii lukemaan, vaan sitä tulisi jatkaa mahdollisimman pitkään. Myös tutkija Heikkilä-Halttunen (2018, s. 191) on nostanut tämän menetelmän uudelleen esiin **Lukuvartti-kampanjana**. Heikkilä-Halttusen mukaan vanhempien ja lasten yhteinen lukuhetki tuottaa paremmat oppimistulokset kuin erityisopettajan tukema opetus. Aerila ja Kemppainen (2019) nostavat esiin **lukubingo-menetelmän**, joka voi toimia lukuinnostuksen herättelijänä koulun lisäksi myös kotona ja loma-aikoina. Lukubingossa on mukana lasta innostavaa huumoria, toimintaa ja tekemistä. Lukubingossa on tarkoituksena motivoida lukemiseen nimeämällä bingoruudukkoon erilaisia paikkoja, joissa voi lukea.

Syysloma on lukuloma! kampanjoitiin näkyvästi syksyllä 2020. Koulujen syyslomilla perheitä kannustetaan viettämään lukulomaa lukemalla yhdessä. Kirja-alan järjestöjen yhteiskampanja toteutetaan nyt toista kertaa. Kirjojen avulla päästään matkustaman kaikkiin maailman kolkkiin ja vieläpä maksutta, käyminen kirjastossa riittää. Tiede- ja kulttuuriministeri Saarikko tukee kampanjaa ja toteaa ”Lasten lukuharrastuksen siemen kylvetään perheen yhteisessä vapaa-ajassa. Kirjallisuus avaa uusia maailmoja ja näköaloja. Se tarjoaa välineitä henkiseen kasvuun ja toinen toisemme parempaan ymmärtämiseen. Lukeminen on harrastuksista tasa-arvoisimpia: kattavan kirjastoverkoston kautta se on kaikkien ulottuvilla asuinpaikasta ja tulotasosta riippumatta”. (Lukuloma, 2020.)

Eepos-kirjastojen alueella on toteutettu vuosien varrella lukuisia lukemisen edistämiseen liittyviä hankkeita ja tuotettu menetelmäoppaita. **”Kerhosta lukukipinää”** on opas lukemisessa tukea tarvitsevien innostamiseen. Oppaasta saa käytännön vinkkejä lukukerhon järjestämiseen. Opas on koottu Lukuisia kerhoja Etelä-Pohjanmaalle –hankkeen kokemusten perusteella. Opasta on saatavilla painettuna. (Tuisku, 2015.)

4 Tutkimuksen toteutus, aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa esittelen tutkimuskohteen sekä tutkimuksen teossa käytetyt menetelmät ja aineistot. Kuvaan tutkimusaineiston käsittelyn ja käyn aineiston analysoinnin vaiheet myös selkeästi läpi.

4.1. Tutkimuskohteen kuvaus

Tutkimuksen kohteena oli Apila-leiri, joka on lukusujuvuutta kuntouttava kaksiviikkoinen päiväleiri kirjastossa. Leiri on suunnattu toiselta kolmannelle luokalle siirtyville heikohkon lukutaidon omaaville koululaisille. Leirin ohjaajia ovat ammattitaitoiset henkilöt: laaja-alainen erityisopettaja, kirjastovirkailija ja koulunkäynninohjaaja. Apila-leiri sai nimensä vuonna 2012 valmistuneen Seinäjoen kaupunginkirjaston uuden osan eli Apilan mukaan. Kirjastorakennus on ylhäältä katsottuna apilan muotoinen. Leirin järjestämisen mahdollisti myös kaupungin saama perintö. Perintörahojen turvin pystyttiin tarjoamaan kaikille osallistujille maksuton kahden viikon mittainen lukileiri.

Ensimmäinen Apila-leiri järjestettiin kesällä 2017. Kyseessä oli pilottileiri, joten leirille oli mahdollista ilmoittautua vain muutamasta valitusta koulusta. Leirille osallistui kymmenen lasta. Erityisopettaja Saija Kantasen leiriläisille teettämien LUKIMAT-testin tuloksena voidaan todeta, että leiriläisten lukutaito parani leirin aikana. Kantasen (2018) mukaan alkumittauksen perusteella seitsemän lasta kymmenestä jäi reilusti alle keskitaso lukiessaan merkityksettä sanoja ääneen. Kaikissa tehtävissä neljällä lapsella lukeminen oli ollut hidasta kaikissa tehtävissä ja neljällä lapsella oli hitautta kahdessa lukemistehtävässä.

Kantasen (2018) toteuttamissa alkumittauksissa voitiin todeta, että kaksi lasta luki keskitasoa tai hyvää keskitasoa vastaavalla tavalla. Nämä jälkimmäiset lapset oli valittu mukaan lukumotivaation tukemista varten. Leirin toiseksi viimeisenä päivänä suoritettujen loppumittausten perusteella voitiin todeta, että kuuden lapsen lukeminen nopeutui kaikissa kolmessa tehtävässä, kahden kahdessa tehtävässä ja yhden yhdessä tehtävässä. Alku- ja loppumittaukset suoritettiin samoilla lukemisen tehtävillä. Kantasen mukaan kaikilla heikoilla lukijoilla sekä toisella keskitasoisella lukijalla lukeminen oli edistynyt leirin aikana. Tulokset olivat hämmästyttävän hyviä, sillä kahden viikon aikana siis lähes kaikki paransivat tuloksiaan merkittävästi. Leiri oli intensiivinen kokonaisuus ja harjoituksia tehtiin päivittäin runsaasti, mikä varmasti edesauttoi

lukusujuvuuden nopeaa kehitystä. Myös vanhemmat olivat kiinnittäneet huomiota lukuinnostuksen ja –motivaation lisääntymiseen ja antoivat kannustavaa palautetta ohjaajille sekä järjestäjille. (Kantanen 2018.) Apila-leiri osoittautui niin suosituksi, että kesinä 2018 ja 2019 järjestettiin kaksi rinnakkaista leiriä.

Apila-leiri ideointi ja toteutus noudattivat suoraan Winnie & Hadwin (2008) kehittämää motivaation lisäämisen keinoja. Heidän motivaatiokeinonsa ovat: 1. Osoita selkeä kiinnostus, 2. Aseta tavoite, 3. Anna välineitä strategian käyttämiseen, 4. Huolehdi prosessin arvioinnista. Käytännössä Seinäjoen kaupungissa edettiin juuri samalla kaavalla. Kaupungin toimijat (kirjaston ja erityisopetuksen henkilöstö) olivat huomanneet tarpeen tällaiselle lukilapsille suunnatulle toiminnalle ja päättivät yhdessä toteuttaa Apila-leirin. Tavoitteena oli heikosti lukkevien lasten lukusujuvuuden ja lukumotivaation tukeminen. Tavoitteet laitettiin käytäntöön opetuksen ja kirjaston sekä muiden toimijatahojen yhteistyönä. Lapsille tarjottiin tukea lukemiseen ja leirillä toteutettiin innostavia toimintatapoja ja menetelmiä sekä hyödynnettiin kirjaston laajoja aineistoja. Leirin aikana seurattiin vaikutuksia ja mahdollisia muutoksia asetettuihin tavoitteisiin silmällä pitäen. Lukutason arviointi suoritettiin sekä alussa että lopussa. Huoltajilta kerättyjen palautteiden avulla kartoitettiin lisäksi lasten ja perheiden kokemuksia leiristä sekä kirjaston käytöstä. Saatujen palautteiden perusteella toimintaa voidaan muuttaa vastaamaan paremmin asetettuihin tavoitteisiin.

Apila-leirit lukusujuvuuden tukemiseen – menetelmäopas lukusujuvuusleirien pitäjille

Miksi sitten laaditaan menetelmäopas? Koronan vuoksi kesälle 2020 suunnitellut Apila-leirit peruuntuivat, mutta toimivaa konseptia ei kuitenkaan unohdettu. Eri puolilta Suomea oli tullut kyselyjä siitä, että olisiko seinäjokisilla antaa neuvoja vastaavan leirin järjestämiseksi. Sain esimerkiltäni tehtäväksi tuottaa aiheeseen liittyvän menetelmäoppaan, joka koostuu seinäjokisten kokemuksista ja näkemyksistä lukileirin järjestämisestä. Näin saadaan jakoon menetelmä, jonka voi kuka tahansa kirjasto ottaa käyttöön ja muokata sitä omien paikallisten palvelujen ja tarjonnan mukaan kirjaston uudeksi lasten- ja nuortenkirjastotyön palveluksi. Menetelmäoppaan avulla voidaan tukea heikkomman lukutaidon omaavia lapsia joka puolella Suomea lukutaitoa edistäviksi todetuilla tavoilla ja menetelmillä. Menetelmäopas on tämän tutkielman liitteenä ja siitä tullaan laatimaan erillinen opas, joka jaetaan kaikkiin Suomen kirjastoihin.

4.2. Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Juuti ja Puusa (2020, s. 59) ovat todenneet laadullisen tutkimuksen ominaispiirteeksi ihmisten subjektiivisten kokemusten ja näkemysten tarkastelun. Aineiston hankinnassa ja metodeissa huomioidaan, että tutkittavien näkökulma ja ääni tulevat esiin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2013, s. 164). Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan teorian, kokemuksen ja käytännön yhteyttä toisiinsa. Laadullisessa tutkimuksessa esimerkinomaiset tiedot tai tyypittelyt toimivat ilmiön ihannemalleina ja niitä voidaan käyttää tutkimuksessa teorian tavoin. Tällaisessa tutkimuksessa on tarkasteltava myös tulkintaan ja ymmärtämiseen liittyviä prosesseja sekä tutkijan näkemyksiä ja ymmärrystä tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä (Juuti & Puusa, 2020, s. 59–60.)

Aineistona on käytetty vuosina 2017, 2018 ja 2019 leireille osallistuneiden lasten huoltajilta saatuja nimettömiä palautteita. Leireille osallistui yhteensä 50 lasta ja palautteet saatiin 35 huoltajalta. Vastaajilta on saatu lupa vastausten jatkokäyttöön, vastaukset annettiin ja käsiteltiin nimettöminä. En päässyt itse vaikuttamaan huoltajille suunnattujen palautelomakkeiden (liite 1.) laatimiseen, koska leirit oli järjestetty ennen kuin itse tulin Seinäjoen kaupungin palvelukseen. Palautelomakkeessa oli kuusi kysymystä, joista osaan sai kirjoittaa vapaamuotoista palautetta avointen kysymysten tapaan ja osa oli suljettua kysymyksiä liittyen tiettyyn leirin osa-alueeseen. Palautekyselyt oli laadittu alun perin arvioimaan leiritoiminnan onnistumista, mielekkyyttä ja toimivuutta sekä lasten vanhempien mielipiteitä leirin tarpeellisuudesta. Lisäksi saadun palautteen tavoitteena oli kartoittaa vanhempien näkemyksiä mahdollisista muutoksista lapsen lukemisessa ja perheiden kirjaston käytössä.

4.3. Tutkimusaineiston analysointi

Tutkimuksen aineiston analyysina käytettiin laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysia. Tuomi ja Sarajärvi (2009, s. 91) toteavat sisällönanalyysin sopivan kaikkiin laadullisiin tutkimuksiin kutsuen sitä perusanalyysimenetelmäksi. Heidän mukaansa sisällönanalyysissä ei ole etukäteen laitettu tiukkoja rajoituksia tai rajoja aineistolle, joka mahdollistaa herkkyyden tutkimusaineistolle ja kontekstille. Sisällönanalyysillä voidaan analysoida käytettävissä olevia dokumentteja, tässä tapauksessa huoltajilta kerättyä aineistoa, systemaattisesti ja objektiivisesti. Analyysin tarkoituksena on rajata ja kuvata tiivistetysti tutkittava ilmiö ja linjata se tutkimusongelman kanssa (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 91–92). Tutkittava aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä,

Apila-leirin vaikutuksia ja analyysin tarkoituksena on luoda selkeä sanallinen kuvaus leirin vaikutuksista lasten lukemiseen ja lukusujuvuuden kohenemiseen. Kokemuksellinen eli empiirinen aineisto on tutkittavien eli lasten ja heidän huoltajiensa omakohtainen kuvaus Apila-leiristä.

Tässä tutkimuksessa toteutettiin sisällönanalyysimenetelmistä aineistolähtöistä eli induktiivista analyysimenetelmää, johon kuuluu kolme vaihetta. Ne jaetaan seuraavasti kolmevaiheiseksi prosessiksi: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Pelkistämisympäileessä informaatio pelkistään yksinkertaisesti niin, että aineistosta otetaan pois sellaiset asiat, jotka ovat omalle tutkimukselle epäolennaisia. Ryhmittelyvaiheessa aineistosta etsitään käsitteitä, jotka kuvaavat joko samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Samanlaiset tai samaa asiaa käsittelevät yhdistetään ja ryhmitellään. Kolmas vaihe on teoreettisten käsitteiden luominen, missä valitaan tutkimukselle merkityksellinen ja olennainen tieto sekä edetään johtopäätöksiin. Sisällönanalyysissa tutkija tulkitsee ja pääättelee tutkittavien näkökulmia. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 108–113.)

Tämän tutkimuksen aineiston analysoinnin aloitin palautelomakkeiden läpikäymisellä yksittelen muutamaan otteeseen ja tarkastelin samalla myös sisällön kokonaiskuvaa. Tämän jälkeen siirryin poimimaan vastauksista asioita, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Erottelin aluksi ne vaikutukset, jotka koskivat lasta ja ne vaikutukset, jotka koskivat koko perhettä tai sen osaa jollain tapaa. Keskityin lomakkeiden vastauksissa ensin kohtiin, joissa suoraan mainittiin sanat ”motivaatio, innostus ja sujuvuus”. Lisäksi poimin kohdat, joissa huoltaja oli tuonut esiin perheen kirjaston käytön tai muun perheeseen liittyvän toiminnan. Koodasin samanlaiset tai samaa tarkoittavat sanat ja asiat samalla värillä. Tämä oli pelkistysosuus.

Tämän jälkeen etsin palautteista samankaltaisuudet ja erilaisuuksia, ja yhdistin ne omiin luokkiinsa. Selkeästi koko analyysin ajan omina luokkina olivat leirillä olleen lapsen kokemukset ja lukemisen edistyminen huoltajan näkökulmasta sekä leirin vaikutukset perheeseen. Taulukoihin 1 ja 2 on koottu aineistosta nousseet ilmaisut ja niistä muodostetut alaluokat. Lisäksi taulukoissa on aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaisesti muodostetut teoreettiset käsitteet eli yläluokat, joiden kautta kuvaan luvussa 5 tutkimukseni tuloksia.

Tutkimuskysymysteni lisäksi aineistosta nousi esiin myös muita vaikutuksia, joita Apila-leirillä oli lapselle ja perheelle. Alla olevissa taulukoissa on näkyvillä muodostamani alaluokat ja ylä-

luokat. Taulukossa 1 alla on näkyvissä leirin vaikutukset lapseen. Tutkimuskysymysteni ohjaamana yläluokkia oli aluksi kolme (lukusujuvuus, lukumotivaatio, lukuinnostus), mutta neljäs yläluokka ”sosiaaliset suhteet” nousi aineistosta.

Taulukko 1. Apila-leirin vaikutukset lapseen – aineiston analyysin toteutus.

Alaluokka	Yläluokka
Lukitestien tulokset Edistymisen kokemukset Lukunopeuden kehitys	Lukusujuvuus
Onnistumisen kokemukset Minäpystyvyys Itseluottamus	Lukumotivaatio
Itsenäinen lukeminen Lukeminen mielekästä ja kiinnostavaa Leikin kautta huomaamatta oppiminen	Lukuinnostus
Rohkeus Ryhmään kuulumisen kokemukset Sosiaaliset taidot Yhteisöllisyys	Sosiaaliset suhteet

Taulukossa 2. seuraavalla sivulla on näkyvissä Apila-leirin vaikutukset perheeseen. Näissä myös yläluokkien muodostumista tukivat osaltaan tutkimuskysymykset, mutta alaluokan ilmaisut ja niistä muodostetut yläluokat rakentuivat aineistolähtöisesti abstrahoinnin kautta.

Taulukko 2. Apila-leirin vaikutukset perheeseen – aineiston analyysin toteutus.

Alaluokka	Yläluokka
Asenne lukemiseen Kotona lukeminen Lukemistavat	Perheiden lukemistottumukset
Tietoa lukivaikeuksista Lapsen tilanteen kartoitus Keinoja ja neuvoja lukutaidon tukemiseen Motivaatio tukea lasta lukemiseen	Keinot tukea lapsen lukutaitoa
Kirjastokorttien hankinta Kirjojen lainaaminen Kirjaston palveluiden käyttö	Kirjaston käyttö

4.4. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Saaranen-Kauppisen ja Puusniekan (2006) mukaan tutkimusprosessin eettiset näkökulmat voidaan jakaa kolmeen, joista ensimmäisenä voidaan pohtia tutkimusaiheen eettistä oikeutusta eli miksi juuri kyseisen ilmiön tutkiminen on perusteltua. Oma tutkimukseni on tarpeellinen työnantajani Seinäjoen kaupunginkirjaston sekä muiden Suomen yleisten kirjastojen kannalta, koska tavoitteena on laajentaa Apila-leirin tyypistä toimintaa tutkimustulosten yhteydessä tuotetun menetelmäoppaan muodossa. Tutkimukseni avulla on tuotu esiin toiminnan tarpeellisuus ja käytettävyys. Lisäksi on hyvä pohtia, mistä näkökulmasta ja lähtökohdista olen tutkinut ilmiötä ja tutkimusaihetta. Oma lähtökohtani tähän tutkimukseen on yli 30 vuoden työkokemus kirjastoalalta ja noin viiden vuoden kokemus opettajan työstä ja tässä opiskelijana ja tutkijana.

Toinen pohdinnan arvoinen asia tutkimuksen eettisessä arvioinnissa ovat tutkimusmenetelmät eli saadaanko tavoiteltava tieto aiotuilla aineistonkeruumenetelmillä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Mielestäni tällä laadullisella tutkimuksella on saatu tutkittavasta aineistosta riittävästi tietoa Apilaleiri menetelmän onnistumisesta ja tavoitteiden toteutumisesta. On kuitenkin huomioitava, että en ole itse laatinut tutkijana aineistonkeruumenetelmänä ollutta kyselylomaketta, joka väistämättä heijastuu tutkimukseen. Valli (2018, s. 81) toteaa, että kyselylomakkeen tehostamista hyvänä aineistonkeruumenetelmänä lisää selkeän kyselylomakkeen ja

kysymysten laatiminen sekä lomakkeen esitestaus. Näihin asioihin en ole voinut vaikuttaa tutkimusta tehdessä.

Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) kolmas eettinen näkökulma liittyy tutkimusaineiston analyysiin ja raportointiin. Tutkijan on analyysivaiheessa toimittava siten, ettei esimerkiksi haastatteluissa ole nähtävissä tutkittavien oikeita nimiä. Käyttämäni aineisto on koottu nimettömästi ja kysymyksiin vastaaminen on ollut vapaaehtoista. Tutkijan eettinen velvollisuus on raportoida tutkimustulokset mahdollisimman rehellisesti ja tarkasti, mutta samaan aikaan suojella tutkittavia. Laadullisessa tutkimuksessa on tuotava esiin, miten analyysiprosessi on edennyt ja miten esitetyt tulokset on saatu – pelkkä tulosten esittäminen ilman kuvausta analyysistä ei siis riitä. Tutkimusprosessista on pyrittävä tekemään läpinäkyvä. Tutkimus on objektiivinen, sillä se perustuu vain ja ainoastaan käytettävissä olevaan aineistoon ja jo aiheeseen liittyvissä aikaisemmissa tutkimuksissa on päädytty samankaltaisiin lopputuloksiin lasten lukumotivaatioon ja –sujuvuuteen vaikuttavista tuloksista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.) Tuomi ja Sarajärvi (2009, s. 140) tuovat myös esiin, että lukijoilla tulee olla riittävästi tietoa, miten tutkimus on tehty, jotta he voivat arvioida tutkimuksen tuloksia.

Alkuperäisen tutkimussuunnitelman perusteella minulla olisi tässä tutkimuksessa ollut käytävissä huoltajilta saatujen palautteiden lisäksi myös kesän 2020 Apila-leirin lukitestien tulokset, mutta kesän 2020 Apila-leiri peruuntui koronan vuoksi. Harmillista, että en pystynyt toteuttamaan tätä suunnitellusti, sillä olisi ollut mielenkiintoista verrata vuoden 2020 testituloksia ja vuonna 2017 Kantasen tekemiä testejä keskenään. Näin olisi saatu laajempi ja yleistettävissä olevampi tutkimustulos Apila-leirien vaikuttavuudesta lasten lukemisen tukemiseen liittyen.

5. Tutkimustulokset

Tässä luvussa tarkastelen kyselyaineistosta nousseita asioita. Kyselyn vastauksista olen jaotellut tulokset analyysini mukaisesti, mitä vaikutuksia Apila-leirillä oli lapseen ja mitkä vaikutukset leirillä oli leirille osallistuneen lapsen muuhun perheeseen.

5.1. Apila- leirin vaikutukset lapseen

Apila-leirin tavoitteena oli vaikuttaa toiselta luokalta kolmannelle luokalle siirtyvien lukutaitoon sekä innostaa ja motivoida erilaisen lukemisen pariin yksin ja yhdessä. Lisäksi tavoiteltiin lukusujuvuuden harjaantumista erilaisin testeillä ja menetelmin. Alakoulun ensimmäisen ja toisen vuoden aikana harjoitellaan lukemista, ja kun oppilas siirtyy kolmannelle luokalle keskiössä ei ole enää lukutaidon harjoittelu. Kolmannelle luokasta lähtien tavoitteena on luetun ymmärtäminen ja se sisältyy laaja-alaisesti kaikkiin oppiaineisiin. Apila-leiri ajoittuu juuri tähän tärkeään nivelvaiheeseen lapsen siirtyessä toiselta luokalta kolmannelle luokalle. Aineistosta käy ilmi, että huoltajat pitivät leirin ajankohtana merkityksellisenä lapsen lukutaidon kehityksen ja koulunkäynnin kannalta.

”Aivan huikean hieno leiri, iso merkitys lapsen kehitykselle ja nimenomaan etenkin tokaluokkalaiselle saada lukuinnostusta ennen kolmosluokkaa.”

Leiri järjestettiin heti toisen luokan päättymisen jälkeen eli kesäkuun kahden ensimmäisen viikon aikana. Ajankohta oli oikea valinta sekä lasten ja perheiden että henkilökunnan näkökulmasta katsottuna. Kaikki olivat juuri lukukauden päätyttyä vielä opettaja – oppilas asetelmissa ja siitä oli hyvä jatkaa ja tehostaa lukemisen opiskelua.

”Lukeminen kesän aikana lisääntyi eikä ollut niin pitkää taukoa lukuhommissa.”

Useiden perheiden vastauksista nousi esiin leirin positiivinen vaikutus moneen eri osa-alueeseen: lukemiseen, rohkeuteen ja sosiaalisiin taitoihin sekä innostukseen tarinoita kohtaan.

”Uskomatonta, mutta 2vko:ssa on tapahtunut todella paljon positiivista muutosta.”

”Ei selkeää muutosta vielä kaikessa. Lapsi oppi kuitenkin paljon uutta ja lukuinnostus ja –sujuvuus ovat kasvaneet.”

5.1.1. Lukusujuvuus

Lukitestien avulla mitataan lukusujuvuutta. Lukitestit olivat kaikille osallistujille jo jollain tavalla tuttua toimintaa, sillä Seinäjoen kaupungin perusopetuksessa on käytössä erityisopettajan toimesta toteutettavat lukitestit. Lapset eivät vieroksuneet testejä, vaan osallistuivat niihin kuin mihin tahansa muuhunkin leiriohjelman toimintaan.

”Aamupäivässä mukavinta ollut pelit ja lukunopeuden testaaminen.”

Erilaiset leirillä kokeillut lukumenetelmät saivat kiitosta sekä lapsilta että heidän huoltajiltaan. Myös lapset kokivat edistyneensä lukusujuvuudessa ja olivat siitä iloisia ja tyytyväisiä.

”Lapsi sanoi tykkäävänsä lukea ja kertoi, että oli sanottu, ettei ole mitään hätää lukemisen suhteen.”

”Väsymyksestä huolimatta lapsi halusi olla tunnollinen ja yritti lukea kotonakin (sujuvuus vaihteli väsymyksestä riippuen). ”

Lukusujuvuuden kehittyessä lapsi huomaa myös itse edistymisen, lukunopeuden kasvun ja muutoksen oppimiskyvyssään, täten myös lapsen itsetunto kasvaa. Lasten huoltajat pitivät leiriä tärkeänä ja onnistuneena lapsen lukemistaidon kehittymisen näkökulmasta ja muutenkin onnistuneena kokonaisuutena.

”Itseluottamus ja lukusujuvuus ovat kasvaneet kuulemma eniten lukusujuvuustesteissä itseä vastaan.”

”Lapsi on kokenut osaavansa lukea sujuvasti, ei ole enää kokenut olevansa muita hitaampi/huonompi.”

Leiri oli intensiivinen lukemiseen keskittyvä kahden viikon jakso, joka sisälsi runsaasti harjoitteita. Samalla myös opettaja pystyi paremmin keskittymään kunkin lapsen tuen tarpeeseen ja

tarjoamaan juuri hänelle sopivia harjoitteita. Sanonta ”lukemista oppii vain lukemalla”, todettiin tässäkin tapauksessa juuri oikeaksi ja tulokseksikaaksi menetelmäksi.

”Kivaa on ollut, ja oli tosi onnellinen, kun aluksi lukunopeus oli ”vaan jotain”, mutta kun se parani!”

5.1.2. Lukumotivaatio

Leirin ohjelma oli rakennettu niin, että se piti sisällään tasaisesti sekä lukemisen opettelua, leikkiä ja muiden taitojen kuten kädentaitojen opettelua. Kukaan ei kokenut leiriä liian raskaaksi tai koulumaiseksi. Lukemisen ymmärtämistä opeteltiin myös kaiken ohessa huomaamatta, muun muassa kokkailupäivänä luettiin ruokaohjeita ja valmistettiin ohjeiden perusteella pientä purtavaa. Opettajan toimi kokenut ja ammattitaitoinen erityisopettaja, joka osasi kannustaa ja antaa jokaiselle juuri oikeanlaisia lukemista motivoivia harjoituksia ja lukutehtäviä. Leirillä opettajat, ohjaajat ja kirjastovirkailija puhuivat lapsille lukemisen tärkeydestä ja edistivät sitä omalla lukevan aikuisen mallillaan.

”Erityiskiitos opettajalle lukukehuista, se on kyllä vaikuttanut lukumotivaatioon sekä itseluottamukseen. Leiristä on ollut hyötyä lukemisen sujuvuuteenkin.”

”Motivaatio lisääntyi selkeästi, kun oli saanut intoa ja onnistumisia leirillä.”

Motivaatioon sisältyy myös lapsen näkemys omasta minäkuvasta ja minäpystyvyydestä. Onnistumisen kokemukset ja kokemus kehittyneestä lukutaidosta lisäsivät lasten lukumotivaatiota. Leirin vaikutukset lapsen minäpystyvyyteen, itsetuntoon ja itseluottamukseen ovat olleet merkittävät. Vaikka tätä asiaa ei suoranaisesti kysyttykään, niin se ilmeni monista aineiston vastauksista.

”Lukutaito on parantunut ja nopeutunut, parantanut myös itseluottamusta.”

5.1.3. Lukuinnostus

Lukemaan innostaminen on tärkeää lukumotivaation säilymisen kannalta sekä oman vapaa-ajan lukemisharrastuksen herättämiseksi. Lasten lukuinnostusta pyrittiin tehostamaan muun muassa monipuolisilla ja hauskoilla teksteillä ja tehtävillä, parilukemisella ja mieluisan lukupaikan valinnalla. Huoltajilta kysyttiin leiripalautteissa muun muassa sitä, että näkyikö lapsen lukuinnostuksessa muutosta leirin aikana. Vastausten perusteella lukuinnostus näkyi joillakin selkeämmin kuin toisilla.

”Eriskummalliset lukupaikat ja tehtävät-vihkonen innosti lukemaan kirjaa ja jossa äidin piti kans osallistua.”

”Innostus on lisääntynyt, jos sitä aikaisemmin olikaan yhtään. On ollut kiva lukea.”

Innostuminen näkyi esimerkiksi siinä, että lapset oma-aloitteisesti etsivät luettavaa kirjaston kokoelmista. Apila-leirien aikana, erilaista materiaalia on saatavilla runsaasti, lapset saivat itse valita sekä luettavansa että lukupaikan ja tarjolla oli mielekästä toimintaa kirjallisuuteen liittyen. Säännöllinen päivärytmi ja aikataulutus takasivat riittävän pitkät ja monipuoliset menettelmät kirjallisuuden sisältöihin perehtymiseen.

Myös itsenäinen lukeminen kotona lisääntyi, mikä kertoo lukuinnostuksesta. Vapaaehtoinen ja itsenäinen lukeminen on lukemisharrastuksen edellytys ja myös tähän suuntaan joidenkin lasten lukeminen edistyi.

”Alkoi oma-aloitteisesti lukea kirjoja kotona!”

”... hän saattaa ottaa itsenäisesti kirjan, jota ei ole ennen tapahtunut.”

”Leirin aikana luki myös iltaisin itsenäisesti.”

Kirjastovirkailija oli valinnut etukäteen ääneen luettavan jatkokertomuksen. Teosta luettiin joka päivä ja sen kesto oli mitoitettu kestämaan kaksi viikkoa. Aikuisen ääneen lukeminen auttaa rauhoittumaan sekä se antaa kuulijoille mahdollisuuden asettua paikoilleen ja vain kuunnella

mielenkiintoista tarinaa, samaistua tarinan henkilöihin, elää hetki heidän rinnallaan ja vain nauttia kuulemastaan. Yhteisöllinen lukeminen, tarinan kuunteleminen, siitä keskusteleminen yhdessä ja draaman tekeminen tarinasta innostaa ja aktivoi kaikenikäisiä lukemaan.

”Aamujutuista on tykännyt, kun on ollut mielenkiintoinen kirja.”

Leirin yhtenä tavoitteena oli myös se, että lukuharrastus jatkuisi myöhemminkin ja siihen tavoitteeseenkin osa lapsista jo pääsi. Huoltajat antoivat positiivista palautetta ”Lukupässitehtävästä” eli leirin jälkeen suoritettavasta kesätehtävästä, jolla myös innostettiin lukemisen jatkamiseen kotona.

”Myös hullunkuriset kesätehtävät kannustava lukemiseen kesälläkin eli jatkumo oli mielekkäästi ajateltu.”

”Aikoo tehdä kesätehtävän (Lukupässitehtävä)”

”Emme huomanneet ainakaan vielä mitään uutta, mutta lopputehtävä kuulosti niin mielenkiintoiselta, että aikoi kuulemma lukea eniten (Lukupässitehtävä)”

Leikki on lapsen työtä ja ihminen on luotu liikkumaan ovat seikkoja, jotka on huomioitu myös Apila-leirin järjestelyissä. Osallistuja olivat iältään kahdeksanvuotiaita ja yhdeksänvuotiaita ja juuri sopivassa iässä yhteisiin leikkihetkiin. Leiriohjelma on rakennettu niin, että lukemisharjoittelun ja muun tekemisen väliin mahtuu myös leikkihetkiä. Leikit toteutettiin ulkona, mikäli sää salli. Ulkoleikit olivat liikunnallisia ja toiminnallisia kokonaisuuksia. Leikin ohessa voitiin huomaamatta harjoitella myös lukemista ja matematiikkaa, sillä pelithän sisältävät usein laskeamista ja uusien pelien ohjeisiin on tutustuttava lukemalla. Leikkituokiot olivat ohjattuja, mutta myös lapset saivat itse ehdottaa, mitä leikkejä milloinkin leikittäisiin ja pelejä pelattaisiin. Myös erilaiset visailut ja sanaristikot innostivat lapsia lukemiseen ja tutkimiseen ilman, että he huomasivat varsinaisesti edes lukevansa ja opiskelevansa. Osasta vastauksista kävi ilmi, että leikin kautta oppiminen saavutettiin.

”Aamupäiväkin oli rakennettu niin hyvin, että ei kertaakaan mainittu kotona, että seillä pitäisi koko ajan lukea vaan oppi tuli ikään kuin huomaamatta.”

Lapset ovat leirin aikana alkaneet huomioida ympäristöään toisella tavalla. He kiinnittivät en-
tistä enempi huomiota esimerkiksi auton ikkunasta näkyviin mainoksiin, liikennemerkkeihin ja
kyltteihin. Lapset huomioivat nyt enemmän muitakin lapsen arkeen liittyviä tekstejä kuten leh-
tiä ja mainoksia.

”Innostuksen voisi sanoa hiukan kohonneen. Lapsi lukee enemmän ”kylttejä” ja
ylipäättään ohjeita/tekstejä, joita matkan varrella eteen tulee. Myös sanomalehteä
olen huomannut hänen lukevan tässä leirin alkamisen jälkeen.”

Huoltajat eivät olleet välttämättä huomanneet muutosta lapsen lukuinnostuksessa, mutta he
olettivat, että muutos on nähtävillä ehkä myöhemmin. Kaikki lapset eivät reagoi ja kehity-
maan tahtiin myöskään lukemisessa ja kaikille lukeminen harrastuksena ei ole se juttu, joka
veisi mennessään varsinkaan, kun virikkeiden ja harrastusten määrä on lähes rajaton. Mutta osa
lapsista innostui lukemisesta todella paljon. Kun lasten lukutaito koheni, lapset kokivat, että
lukemisesta on tullut heille mieluisaa ja he jopa innostuivat annetuista tehtävistä ja sanoivat
pitävänsä lukemisesta. Näin ei ollut tilanne ollut aikaisemmin.

”Uskon, että leirin merkitys korostuu myöhemmin näkyvämmiin, mutta leiriä odo-
tettiin kovasti ja siitä tykättiin.”

”Positiivinen muutos. Yhtenä iltana jaksoi lukea kirjaa illalla puoli tuntia putkeen
(koko kirjan). Ennen lukeminen ollut väkinäistä puuhaa.”

”...kiinnostusta lukemiseen alkoi tulla enemmän, kun lapsi huomasi itsekin ke-
hittyneensä.”

5.1.4. Sosiaaliset suhteet

Leirillä ei opittu ainoastaan lukusujuvuutta, vaan siellä saatiin myös uusia ystäviä. Leiriläiset
olivat eri puolilta kaupunkia ja eri kouluista, joten jo pelkästään osallistuminen leirille oli mo-
nelle merkittävä asia. Lapset kokivat olonsa leirillä turvalliseksi, puitteet ja olosuhteet olivat
sopivat, ei tarvinnut jännittää ketään eikä mitään. Yhteisöllisyydellä, onnistumisen kokemuk-
silla ja ympäristöllä on suuri vaikutus oppimisen ja motivaatioon sekä myös lukemisen oppi-
miseen. Vanhemmat saivat jättää lapsensa leirille turvallisista mielin, kun heille oli etukäteen

kerrottu riittävästi toiminnasta ja leirin sisällöstä. Huoltajat kokivat, että lapsi oli rohkaistunut ja saanut varmuutta sekä lukemisessa että sosiaalisissa taidoissa.

”Rohkeutta toimia itsenäisesti uudessa ryhmässä.”

”Tutustua toisiin samanlaisessa tilanteessa oleviin ja huomata ettei ole ainoa.”

5.2. Apila-leirin vaikutukset perheeseen

5.2.1. Perheiden lukemistottumukset

Tutkimusten perusteella lukevan vanhemman malli ja vanhempien asenne vaikuttavat merkittävästi lasten lukuinnostukseen. Apila-leirin tavoitteena oli lapsen lukutaidon kohentamisen lisäksi vaikuttaa perheiden lukemiseen ja asenteisiin lukemista kohtaan. Huoltajat kokivat, että leiri oli onnistunut ja se oli vaikuttanut sekä lapsen että joissain määrin koko perheen lukemisharrastukseen.

”On alkanut iltaisin lukea vielä itse sen jälkeen, kun olen lukenut hänelle.”

”Iltalukeminen tuli tärkeäksi, kun leirillä siihen kehoitettiin (saman on äiti puhunut monesti, mutta huonommalla menestyksellä).”

5.2.2. Keinot tukea lapsen lukutaitoa

Vanhemmat tarvitsevat lukivaikeuden ymmärtämiseen ja sujuvan lukutaidon harjoitteluun tukea ammattilaisilta. Vanhemmat kokivat saaneensa leiriltä työkaluja lapsen tukemiseen lukemisen harjoitteluun ja lukutaidon ylläpitoon. Toiset vanhemmat olisivat halunneet opettajalta vielä enemmän tietoa oman lapsen onnistumisesta ja haasteista sekä neuvoja lapsen tukemiseen.

”Leiriltä sai potkua myös vanhemmat siihen, että pidetään orastava lukuinnostus yllä.”

”Lapsi sai itseluottamusta lukemiseen ja vanhemmille uusia keinoja kannustaa lukemiseen.”

Vanhempien kannustus ja kaikkien yhteinen tavoite eli lapsen sujuva lukutaito motivoi lasta yrittämään parhaansa.

”Vanhemmille on helpotus, kun lapsi saa tukea lukemiseen. Antoi itsellekin motivaatiota huolehtia siitä, että kirja tarttuu lapsen käteen.”

5.2.3. Kirjaston käyttö

Lapset ja huoltajat arvostivat kirjastonhenkilökunnan ammattitaitoa ja osaamista sekä pitivät kirjaston kokoelmia monipuolisina ja laadukkaina. Lapsille hankittiin kirjastokortteja ja perheet aikoivat käyttää kirjaston palveluja tehokkaammin hyödykseen kesän aikana ja mahdollisesti jatkossakin. Leirin aikana lapset saivat tutustua kirjastoon monipuolisesti ja rohkaistuivat kirjastonkäyttäjinä. Kirjastosta tuli perheille entistä tutumpi paikka ja leirin aikana useiden kirjastonkäyttö alkoi uutena toimintona tai sen käyttö lisääntyi entisestään. Leirin aikana kullekin lapselle tehtiin oma henkilökohtainen leirikansio, johon koottiin harjoituksia, kirjavinkkilistoja ja erilaisia kädentaidon tuotoksia ja leiriltä saatuja ideoita.

”Rohkeutta lisää kirjastonkäyttäjänä.”

”Kirjasto on nyt vielä tutumpi ja uskon, että sinne mennään monta kertaa kesän aikana hakemaan luettavaa. ”

”Motivaatio lisääntynyt ja nyt lainailee itse kirjoja mielellään.”

6. Pohdinta

Tässä luvussa tarkastelen tutkimuksen keskeisiä tuloksia. Pohdin lukemisen tukemisen tarvetta heikon lukutaidon omaavien lasten ja heidän vanhempiensa näkökulmasta. Luvun lopussa käyn läpi tulosten ja palautteen hyödynnettävyyttä tulevaisuudessa leirin järjestämisen ja muiden palveluiden kehittämisen kannalta. Lisäksi olen ehdottanut joitain jatkotutkimusehdotuksia.

6.1. Tutkimustulosten tarkastelu ja pohdinta

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia vaikutuksia Apila-leirillä oli lasten lukutaitoon ja perheiden kirjaston käyttöön. Tutkimuksen alussa perusteltiin Apila-leirin merkittävyys yhteiskunnallisella tasolla, miksi heikon lukutaidon omaaville lapsille tulisi järjestää kohdennettua lukutaidon tukea. Teoriaosuudessa esiteltiin lukemisen edistämisen malleja Ruotsista ja Suomesta. Teoriaosuudessa käytiin myös läpi lukutaidon kehittymistä ja siinä mahdollisesti ilmeneviä haasteita kuten lukivaikeuksia. Tutkimuksen teoriaosuuden lopussa kuvattiin lukutaidon lähikäsitteitä lukusujuvuutta, lukumotivaatiota ja lukuinnostusta sekä niiden tukemisen keinoja ja menetelmiä. Voidaan todeta, että nämä kaikki lähikäsitteet kietoutuvat toisiinsa.

Leirin aikana lasten lukusujuvuus parani, leirin loppupuolella osa lapsista pystyi lukemaan itsenäisesti ja takeltelemta pitkiäkin tekstejä. Pitkäkestoinen kahden viikon intensiivinen harjoittelu tuotti positiivisia vaikutuksia. Tutkimustuloksista on nähtävillä, että leirillä oli vaikutusta lasten lukumotivaatioon, minäkuvaan oppijana ja lukijana sekä minäpystyvyyteen ja tätä kautta myös itsetunto ja rohkeus lisääntyivät. Lerkkasen (2006) mukaan lapsen minäkuvalla on merkittävä yhteys taitojen kehittymiseen. Tutkimustuloksista oli nähtävillä selkeä muutos myös lasten lukuinnostuksen lisääntymisessä. Lapset innostuivat lainaamaan kirjoja ja lukemaan myös vapaa-ajalla. Tuloksista ilmenee selkeästi lukusujuvuuden, lukumotivaation ja lukuinnostuksen yhteen kietoutuneisuus.

Aikaisempien tutkimusten perusteella kodilla, opettajalla ja ympäristöllä on suuri vaikutus lapsen lukutaitoon ja kehitykseen lukijana. Niin myös tässä tutkimuksessa voidaan todeta. Tuloksista nousi esiin opettajien kannustuksen, kodin asenteiden ja ilmapiirin sekä vertaistuen merkitys lukemaan oppimisessa. Iltaisin vanhemmat lukivat ääneen tarinoita lapsille ja kannustivat lapsia myös itsenäiseen lukemiseen. Leirillä tuli tutuksi parilukeminen, kun lapset harjoittelivat

ääneen lukemista parilleen. Parilukeminen on myös aikaisempien tutkimustenkin mukaan hyväksi todettu menetelmä lukusujuvuuden harjoittelussa. Lerkkasen (2006) mukaan opettajan tukiessa lapsen minäkuva ja motivaatiota, lapsen kiinnostus opetettaviin asioihin lisääntyy huomattavasti. Opettajan tulisi toimia lukevan opettajan mallina, kulkea kirja kädessä kaiken aikaa, kalustaa luokkahuone niin, että siellä on eritasoista luettavaa tarjolla koko ajan, toteaa tukija Juli-Anna Aerila (2020). Opettajan on oltava kiinnostunut siitä, mitä luetaan ja mitä lukuhetkessä tapahtuu. Koska Apila-leiri oli intensiivinen kahden viikon jatkumo, tulivat oppilaat tutuiksi sekä toisilleen että opettajalle. Leiriläisiä oli mukana vain kymmenen, joka helpotti myös opettajan toimintaa. Opettaja pystyi arvioimaan jokaisen lapsen tuen tarpeen ja tukemaan lapsia yksilöllisesti. Tuen ja opetuksen määrälliset vaikutukset ovat luettavissa Kantasen vuoden 2017 Apila-leirillä tekemistä testituloksista (Kantanen, 2018). Kantasen mukaan saadut tulokset ovat hämmästyttävän hyvät, sillä kahden viikon aikana lähes kaikki lapset paransivat tuloksiaan merkittävästi.

Tutkimus vahvisti aikaisempia tutkimuksia myös siinä, että on tärkeää tukea toiselta luokalta kolmannelle luokalle siirtyviä oppilaita heidän lukutaidossaan. Tästä oltiin yksimielisiä sekä Kantasen (2018) julkaisemassa Apila-leiri artikkelissa, että vanhemmilta saadussa palautteessa. Vanhemmat olivat tyytyväisiä leirin ajankohtaan ja kokivat lukemisen tukemisen tärkeäksi tässä siirtymävaiheessa. Koettiin hyväksi, että nyt leirillä saavutettu lukuinnostus jatkuisi myös läpi kesän ja lukumotivaatio säilyisi siirryttäessä kolmannelle luokalle. Hyvä ja sujuva lukutaito auttaa lapsia selviytymään uusissa haasteissa, joita he kohtaavat kolmannelle luokalle siirryttyään. Kolmannella luokalla opintosisällöt muuttuvat siten, että luetun ymmärtäminen korostuu kaikissa oppiaineissa, eikä aikaa jää enää lukutaidon harjoittelulle. Pohja hyvälle peruslukutaidolle luodaan esikoulun ja kahden ensimmäisen kouluvuoden aikana.

Tutkimuksessani analysoitujen vastausten perusteella voidaan todeta, että Seinäjoen kaupunginkirjasto ja perusopetus ovat yhdessä pystyneet luomaan menetelmän, jolla on ollut positiivinen vaikutus lasten lukumotivaatioon, -sujuvuuteen ja -innostukseen. Kolmen leirikesän jälkeen yhteistyö sujuu saumattomasti kirjaston ja opetustoimen kanssa ja muut yhteistyökumppanit ovat vakiinnuttaneet roolinsa leiritoiminnassa. Olemme kertoneet Apila-leireistä, useissa kirjastolaisille ja opetushenkilöstölle suunnatuissa koulutustilaisuuksissa, ympäri Suomea ja saaneet innostuneen vastaanoton ja kyselyitä tästä menetelmän käytännön toteutuksesta on tullut useita. Tiedämme myös, että hankkeita vastaavan tyyppisen kirjastoleirin toteuttamiseksi on suunnitteilla. Siksi olen laatinut tämän työn yhteyteen Apila-leirin menetelmäoppaan (liite 2).

Menetelmäopas tullaan julkaisemaan erillisenä julkaisuna sekä suomen että ruotsin kielellä vuoden 2021 aikana ja jakamaan kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin. Toivon, että opas auttaa vakiinnuttamaan Apila-leirin tyyppisen lukilapsille suunnatun työn asemansa kirjastojen lasten- ja nuortenpalveluissa ja toivon sen olevan osa kuntien kirjaston ja perusopetuksen yhteistyösuunnitelmaa. Apila-leiri on osoittanut, että lukuharjoittelua voidaan yhteistyöllä järjestää monella tapaa ja se on perusteltua. Lyhyessäkin ajassa saadaan aikaiseksi merkittäviä tuloksia. Apila-leiri toiminta on todettu hyödylliseksi ja kiinnostavaksi, joten tavoitteena on tehdä tästä Seinäjoen kaupunginkirjastolle jokavuotinen tapahtuma ja laajentaa menetelmän käyttö tulevina vuosina myös lähikirjastojen palvelutarjontaan.

Leirillä oli lukusujuvuuden lisäksi vaikutusta myös lasten sosiaalisiin suhteisiin. Leirin aikana luotiin uusia ystävyssuhteita ja rohkaistuttiin toiminaan ryhmässä ja parin kanssa. Saatiin rohkeutta lukemiseen ja saatiin uusia kokemuksia monelta eri alalta, esimerkiksi tutustuttiin taidehallin näyttelyihin ja tehtiin itsekin omaa taidetta. Uusien vertaisten lukijoiden seurassa ja koettiin onnistumisen hetkiä, kun ei oltukaan ryhmässä yksin enää ainoita heikkoja lukijoita. Ryhmän jäsenet koettiin tasavertaisiksi eikä tarvinnut pelätä kiusatuksi tulemistä. Kannustava ja tukeva ilmapiiri ryhmän sisällä koettiin merkitykselliseksi ja vapauttavaksi.

Myös kirjaston luomat mahdollisuudet lukemisen tukena nousivat esiin tuloksissa. Vastaajat arvostivat kirjaston monipuolisia aineistoja sekä ammattilaisten näkemyksiä esimerkiksi kehitystasoon sopivan kirjallisuuden valinnassa. Lukulistojen ja aineistojen suhteen joillakin vastaajilla oli vielä lisätoiveita, koska he kokivat, että kirjastosta on vaikea ilman apua löytää sellaista kirjallisuutta, joka kiinnostaa lasta ja innostaa lukemaan teoksen alusta loppuun asti. Lasten valinnanvapaus lainattavien aineistojen suhteen sekä mieluisan lukupaikan valinta nousivat myös esiin positiivisena kokemuksena sekä lasten että huoltajien näkökulmasta. Lisäksi huoltajat kokivat saaneensa leirin aikana tukea ja kannustusta lapsen ohjaukseen kotona jatkossa. Huoltajille oli tärkeää saada käyttöön myös työkaluja ja menetelmiä lapsen sekä perheiden yhteisen lukuharrastuksen lisäämiseen ja tietoa lukilapsen tukemiseen. Perheen lukemiskulttuurilla ja –asenteilla on aikaisempien tutkimustenkin mukaan merkittävä vaikutus lapsen lukuinnostukseen ja –motivaatioon. Leirin ansiosta koko perhe pääsi tutustumaan kirjaston laajaan ja monipuoliseen tarjontaan, hankkimaan kirjastokortit ja aloittamaan yhteisen lukuharrastuksen.

Seinäjoen kaupunginkirjaston henkilökunta kannustaa huoltajia erilaisin menetelmin lukemisen innostamisessa. Järjestämme muun muassa ykkösluokan oppilaille vanhempainiltoja, näihin on

kutsuttu sekä lapset että vanhemmat. Lukemista kannustetaan seuraamaan ns. lukukellon avulla, ja saavutetuista lukuminuuteista palkitaan - rippumatta siitä, paljonko niitä on kertynyt. Pääasia on, että lapsi yrittää parhaansa. Joka kevät pääkirjastossa järjestetään niin sanottu Eskariseikkailu, joka toiminnallinen kirjastoon tutustumistuokio. Vuosittain pääkirjaston eskariseikkailuun osallistuu noin 30 esikouluryhmää ohjaajineen. Vuoden 2020 eskariseikkailut toteutettiin verkossa ja myös se oli sekä tekijöiden että osallistujien mielestä mukava kokemus.

Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli tutkia, miten heikon lukutaidon omaavien lasten lukutaitoa tuetaan. Seinäjoella tätä työtä jatketaan Apila-leirin järjestämisen lisäksi myös muilla tavoin. Lukitiimin toiminta kuuluu vuoden 2020 alusta Seinäjoen kaupunginkirjaston lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävän valtakunnallisen erityistehtävän alaisuuteen. Lukitiimi toiminta jatkuu ja uusia menetelmiä kehitetään sekä aikaisemmin hyväksi todettua toimintaa ylläpidetään, jatketaan muun muassa Löytöretki -passien tuottamista. Lukitiimi kehittelee kullekin lukukaudelle aina uuden Löytöretkipassin. Löytöretkipassi on suunnattu hieman laajemmalle kohderyhmälle kuin Apila-leiri eli heikon lukutaidon omaaville, toisen, kolmannen ja neljännen luokan oppilaille. Seinäjoen kaupunginkirjaston vuoden 2020 alusta saama erityistehtävä edellyttää myös erityisryhmien kirjastopalvelujen valtakunnallista tukemista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että erityistehtävä velvoittaa Seinäjoen kaupunginkirjastoa kehittämään ja kokeilemaan erilaisia lukemisen edistämiseen liittyviä menetelmiä ja jakamaan niistä saatuja tuloksia ja tietoja muiden kirjastojen käyttöön. Esimerkiksi tämä Lukitiimin ideoima ja hyvän vastaanoton saanut Apila-leiri jaetaan tämän menetelmäoppaan muodossa kaikkien Suomen yleisten kirjastojen käyttöön.

6.2. Tulosten hyödynnettävyys jatkossa Apila-leirin kehittämiseksi

Jo ensimmäisen kesän (2017) jälkeen voitiin todeta, että Apila-leirin toiminta oli onnistunutta ja yhteistyö sujui hyvin. Myös perheet olivat tyytyväisiä ja tieto leiristä levisi niin, että seuraavina vuosina on järjestetty samanaikaisesti kaksi rinnakkaista leiriä. Leiriläisiä ei ole tarvinnut erityisemmin hakea vaan erityisopettajan/luokanopettajan viesti perheille on ollut riittävä markkinointikeino. Apila-leirin ansiosta myös yhteistyö kaupungin eri sektoreiden, järjestöjen ja yrittäjien välillä on tiivistynyt.

Apila-leiri toimintaa on pyrittävä jatkossa myös kehittämään, jotta se vastaa kysyntään ja tarpeisiin. Kehittäminen tapahtuu saadun palautteen sekä lukemistutkimuksista saatujen tulosten perusteella paikalliset resurssit ja osaaminen huomioiden. Huoltajien palautteissa saatiin paljon kiitosta mutta nousi esiin myös kehittämisehdotuksia tuleville vuosille. Toivottiin muun muassa lukukoiratoiminnan linkittämistä leiriin. Yhtenä vuonna ohjelmassa olikin kaverikoiran vierailu. Lukukoiran ottaminen leirille on varmasti mahdollinen lisämenetelmä leirin sisältöön. Yhteistyökuviot tältä osin ovatkin jo valmiit, sillä Seinäjoen kirjastoissa on lukukoiratoimintaa sekä lapsille että aikuisille.

Leirin toimintaan ja siitä koettuun hyötyyn ja iloon oltiin niin tyytyväisiä, että vanhemmat toivoivat, että heidän lapsiensa lisäksi myös tulevilla, vastaavassa tilanteessa olevilla koululaisilla, olisi mahdollisuus osallistua Apila-leireille.

Huoltajat esittivät toivomusta muun muassa siitä, että leiri kestäisi pidempään ja että toimintaa sisällytettäisiin myös kirjoittamista. Resurssit ja ajankohta huomioiden kolmen viikon mittainen leiri on järjestäjien kannalta melko mahdoton toteuttaa. Jotta hyvän lukuinnon kesällä saavuttaneet koululaiset saisivat innon pysymään yllä, voitaisiin leiriläistä muodostaa ryhmä, joille järjestettäisiin kolmannen lukuvuoden aikana tuettua lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvää luovaa kirjoittamista lukikerhossa. Tähän toimintoon riittäisivät jo yksinomaan kirjaston omat henkilöstö- ja aineistoresurssit. Kirjastossa on töissä henkilöitä, joilla on kirjastoalan koulutuksen lisäksi muun muassa sanataideohjaajan koulutus. Kerhot voisivat sisältää myös kirjallisuusterapeuttisia menetelmiä, joilla voitaisiin avata lukemisen ja kirjoittamisen lukkoja. Itse olisin kiinnostunut kokeilemaan tätä toimintamuotoa, sillä olen opiskellut myös kirjallisuusterapia-ohjaajaksi.

Sisältöön voisi lisätä myös draamallisia menetelmiä ja kehittää toimintaa lukuteatterin suuntaan. Lukuteatterissa lukemisen päämäärä on oppia tulkitsemaan ja ilmaisemaan näytelmätekstejä, mikä harjoittaa oppilaan luetun ymmärtämisen, lukusujuvuuden ja ilmaisevan ääneen lukemisen taitoja. Taitojen lisäksi lukuteatteri tukee oppimismotivaatiota tarjoamalla merkittävän oppimiskokemuksen tavoitteellisen ryhmätyöskentelyn, itsensä ylittämisen ja saavuttamisen muodossa. Nämä tekijät saattavat kohentaa oppilaan käsitystä itsestään oppijana ja lukijana ja parempaan oppimismotivaatioon pitkällä aikavälillä. (Hautala, Ronimus, Junttila, Kullberg, Eräpuro, Viirret & Lintunen, 2020.)

Kesäleirin opettajaresursseja (lisätunteja) lisäämällä pystyttäisiin vastaamaan myös esitettyyn toiveeseen siitä, että huoltajat saisivat enemmän palautetta ja kootusti esimerkiksi infoa harjoitteista, joilla huoltajan voisivat tukea lapsen oppimista myös kotona. Olisi tärkeää, että varmistettaisiin leirillä harjoitettujen asioiden/taitojen ja innon siirtymistä arjen tilanteisiin kotona ja koulussa. Myös toiveita kirjaston suuntaan tuli. Vanhemmat luottavat kirjastolaisten ammattitaitoon ja toivovat lisää lukuvinkkejä. Näitä on kyllä laadittukin ja sisällytetty kansioon, jonka lapset saavat leirin loputtua omakseen. Kirjasto pystyy varmasti tuottamaan lisää toivottua lukumateriaalia tähän tarpeeseen. Kirjastovirkailijan ääneen lukemista tarinoista pidettiin kovasti. Tätä voitaisiin vielä jalostaa lukumummotoiminnan suuntaan siten, että leirillä vierailisi jonain iltapäivänä lukumummo tai –pappa, joka lukisi ja keskustelisi lasten kanssa. Kirjastosta voitaisiin antaa vinkkejä kirjasarjoista. Vinkkejä voitaisiin hakea myöhemmin kirjastosta yhdessä lapsen kanssa. Vanhempien oli vaikea löytää kirjoja, mitkä innostaisivat lukemaan alusta loppuun.

Leirin viimeiselle päivälle toivottiin päätösjuhlaa, johon myös vanhemmat voisivat osallistua. Tämä onkin idea, joka voidaan varmasti toteuttaa jo seuraavalla Apila-leirillä. Tähän päätösjuhlaan voitaisiin sisällyttää myös kirjailijavieras, näin sekä lapset että heidän huoltajansa pääsivät nauttimaan oikean kirjailijan esiintymisestä.

6.3. Jatkotutkimusaiheet

Kansainvälisten tutkimusten (PISA ja PIRLS) ja opettajien mediaan tuomien tietojen mukaan suomalaisten lasten lukutaito on heikentynyt. Asia on nostettu useissa tiedotusvälineissä esiin. Ongelmaan on etsitty ratkaisuja sekä luokanopettajien että kirjastoalan opiskelijoiden opinnoissa. Kasvatustieteen opiskelijana ja kirjastoalan ammattilaisena minua ihmetyttää, onko ongelmanratkaisumenetelmiä siirretty ja toteutettu riittävästi lukemisen edistämistyössä. Mistä johtuu, että lukemistaidoissa ääripäät korostuvat. Pelkistettynä, missä ovat seiskan ja kasin oppilaat?

Tässä tutkielmassa keskityttiin lähinnä alakoululaisten lukemaan innostamiseen ja motivoimiseen. Olisikin jatkossa kiinnostavaa tutkia varhaiskasvatuksen ohjaajina toimivien henkilöiden ammatillisen koulutuksen sisältöjä ja työnkuvaa, nimenomaan lukemisen merkityksen tärkeyden näkemystä.

Kodin merkitystä ja esimerkkiä lukijuuteen ei saa unohtaa. Tutkimuksissa ollaan huolissaan poikien lukutaidosta ja siitä, että lukutaidon heikkous johtaa syrjäytymiseen ja siitä, että pojilta puuttuu lukevan miehen malli. Itse olisin huolissani poikien lisäksi kaikkien lasten lukutaidon heikkenemisestä. Haluan olla mukana miettimässä keinoja, joilla lukutaitoa ja -intoa edistetään sekä päiväkodissa, koulussa, kotona että kirjastossa. Vuosien varrella Apila-leireille on osallistunut sama määrä tyttöjä ja poikia, joten ainakaan Seinäjoella sukupuoliset erot eivät nouse esiin lukemisen tasossa toiselta luokalta kolmannelle siirryttäessä. Tutkijoiden mukaan lukuharrastukseen tulisi panostaa alakoulun ensimmäisillä luokilla, sillä myöhemmillä vuosiluokilla lukemiseen varatun ajan saattavat viedä muut harrastukset. Lukemisen ongelmiin ja haasteisiin on tartuttava heti päivähoidossa ja alakoulussa, sillä silloin on vielä mahdollisuus vaikuttaa lasten tulevaan lukuharrastukseen. Tulisi pystyä vaikuttamaan ennen kaikkea kotien lukemiseen kohdistuviin asenteisiin ja korostaa näkemystä siitä, että lukeminen on harrastus siinä missä esimerkiksi jalkapallon pelaaminen. Jatkossa tulisi siis keskittyä koko perheen lukutaidon tukemiseen ja lukemisen innostamiseen. Jotta lasten lukemiseen tulisi lisää aikuisten läsnäoloa ja lapsilla olisi pääsy suurempaan valikoimaan tekstejä, keskitytään myös perheen lukemiskäytäntöihin ja kirjastosuhteisiin (Cremin, ym., 2014). Seinäjoen kaupunginkirjaston kirjastotoimenjohtaja Mervi Heikkilä on todennus lasten- ja nuortenkirjastotyöstä, että ”jos pystymme vaikuttamaan yhdenkin lapsen lukutaitoon ja elämään positiivisesti, työmme on kannattanut!” (Heikkilä, 2018).

Lähteet

- Aaltonen, L-S. (laatija) (2019). *Lukuklaani-tutkimus: ala- ja yläkoulujen alkukartoitusten koosteet, analyysi ja tiedottaminen*. Haettu osoitteesta <https://blogs.helsinki.fi/lukuklaani/files/2020/01/Lukuklaani-tutkimusraportti-2017%E2%80%932019.pdf>.
- Aerila, J-A., 16.9.2020. *Askelmerkkejä lukemisen polulla* [Zoom-tallenne]. Polku-täydennyskoulutus. Turun yliopisto.
- Aerila, J-A. & Kauppinen, M. (2019). *Sytytä lukukipinä – pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ahvenainen, O. & Holopainen, E. (2014). *Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet: teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita*. Jyväskylä: Special Data
- Alameri-Sajama, R. (2000). Iik! ne tulevat! - Kirjaleikkijöiden elämästä. Teoksessa T. Tarkkonen (toim.) *Leikki kaikkialla*, (s. 10-13). Helsinki: Cultura.
- Andersson, L. (2019). *Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote 3.12.2019*. Haettu osoitteesta <https://minedu.fi/-/opetusministeri-andersson-pisa-tuloksista-suomessa-oma-lahikouluon-maailman-parhaimpien-joukossa>.
- Arvonen, J. (2002). *Toiminta lukemisen tukena. Näkömöntistrategia toisluokkalaisten kirjallisuuden opetuksessa*. Turun yliopiston julkaisuja. Annales Univesitatis Turkuensis C 182.
- Bandura, A. (1986). The Explanatory and Predictive Scope of Self-Efficacy Theory. *Journal of Social and Clinical Psychology: Special Issue: Self-Efficacy Theory in Contemporary Psychology* 4 (3), 359-373.
- Court, J., (edit.) (2011). *Read to Succeed : Strategies to engage chilckren and young people in reading fora pleasure*. London: Facet Publishing.
- Cremin, T., Mottram, M., Collins, F.M., Powel, S. & Safford, K. (2014). *Building Communitéis of Engaged Readers: Reading for Pleasure*. London: Routledge.
- Hautala, J., Ronimus, M., Junttila, E., Kullberg, N., Eräpuro, K., Viirret, T.L & Lintunen, J. (2020). Onko lukuteatteri tehokas tapa harjoitella lukemista? Pilottitutkimuksen tuloksia ReadDrama –hankkeesta. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*, 2020, Vol. 30, No. 1, s. 62-77.
- Hedemark, Å. (2011). *Barn berättar – en studie av 10-åringars syn på läsning och bibliotek*. Svensk Biblioteksforenings rapport 2011:1. Uppsala: Svens Bibliotekforening.
- Helavuo, M. (2016). *100 syytä lukea – lukukipinän sytytyskirja*. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Heikkilä, M. (11.10.2018) ”Ennen lukeminen oli väkinäistä puuhaa”. [PowerPoint-esitys]. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston koulutuspäivä Kirjasto lukutaitoa tukemassa. Haettu osoitteesta <https://www.avi.fi/documents/10191/12155232/Kirjasto+lukutaitoa+tukemassa%2C%20Mervi+Heikkil%C3%A4/dc6c44f2-9e0f-482d-958c-559ed4cad6a3>.
- Heikkilä, R., Puttonen, J. & Siiskonen, T. (2019) Virtaa ja välineitä luku- ja kirjoitustaidon arviointiin. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*. Vol. 29, No. 1, 54-62.

- Heikkilä-Halttunen, P. (2018). Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen (3. täydennetty p.). Jyväskylä: Atena.
- Hiidenmaa, P. (2018). Yhä moniulotteisempi lukutaito. *Virittäjä*. Vol. 22, No 2. DOI: <https://doi.org/10.23982/vir.70975>.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2013). *Tutki ja kirjoita*. 22. p. Porvoo: Bookwell Oy.
- ILT Oppiminen. Haettu 20.10.2020 osoitteesta <https://www.iltoppiminen.fi/>.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti, P. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kairaluoma L. (2014). Sujuvaksi lukijaksi - Lukemisvaikeuksien arvioinnista kohti näyttöön perustuvia interventioita (Väitöskirja). Jyväskylän yliopisto.
- Kantanen, S. (2018). Apila-leiri –lukusujuvuuden harjoitusta Seinäjoella. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*, vol. 28, No 2., 52-60. Haettu osoitteesta https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2020/08/Bulletin_2018_2_Kantanen.pdf.
- Kaukiainen, A. & Sällilä, V. (2020). *Lukutaidon yhteys oppijaminäkuvan kehitykseen alkuopetuksessa*. (Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma). Jyväskylän yliopisto.
- Kauppinen, M. & Aerila, J-A. (2018). *Luokanopettajien lukijuus ja sen merkitys oppilaiden lukuinnon kasvattamisessa ja kirjallisuudenopetuksen kehittämisessä*. Turun yliopisto, Tutkimuksesta luokahuoneisiin, Ainedidaktisen tutkimusseuran tutkimuksia 15., 141 – 160. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/298542>.
- Kendrick-Samuel, S. (2019) Free Summer Meal and Diverse Storytimes Are a Winning Combination at This Library. *School Library Journal*, 6.12.2019. Haettu osoitteesta <https://www.slj.com/?detailStory=Free-Summer-Meals-and-Diverse-Storytimes-are-a-Winning-Combination-at-Library>.
- Korpiää, H. (2020). *Overlap between Reading and Arithmetic Skills from Primary to Lower Secondary School and the Underlying Cognitive Mechanisms*. JYU DISSERTATIONS 181. Jyväskylän yliopisto. Haettu osoitteesta https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/67066/978-951-39-8023-8_vaitos24012020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Kukkonen, O. (2018) *Lukutohtori –hankeraportti*. Haettu 15.6.2020 Seinäjoen kaupunginkirjaston arkistosta.
- Kupari P., Sulkunen, S., Vettenranta, J. & Nissinen K. (toim.) (2012). *Enemmän iloa oppimiseen – neljännen luokan oppilaiden lukutaito sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaminen*. Kansainväliset PIRLS- ja TIMSS-tutkimukset Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. Haettu osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/40574/978-951-39-5011-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

- Laki yleisistä kirjastoista. *Finlex*, 29.12.2016 / 1492. Haettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>.
- Lehtonen, H. (toim.) (1998). *Lukemaan oppimisesta lukemalla oppimiseen*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Leino, K. & Nissinen, K. (2017). *Suomalaislapset edelleen parhaiden lukijoiden joukossa*. Jyväskylän yliopiston tiedote 5.12.2019. Haettu osoitteesta <https://ktl.jyu.fi/fi/tiedotteet/2017/t051217>.
- Leino, K. & Nissinen, K. (2018). Suomalaisoppilaiden lukemiseen sitoutuminen, taustatekijät ja lukutaito: yhteyksien etsiminen polkuanalyysillä. Teoksessa J. Rautapuro & K. Juuti (toim.) *PISA pintaa syvemmältä: PISA 15 Suomen pääraportti* (s. 39-67). Jyväskylä: Fera, Suomen kasvatustieteellinen seura ry.
- Lepistö, K. (2018). Kirjastoralli-toiminta Seinäjoen kaupunginkirjaston toimipisteissä. (AMK-opinnäytetyö). Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Lepola, J. (2006). Kielellisten valmiuksien yhteys oppimismotivaation kehittymiseen 5-8 –vuotiailla. Teoksessa J. Lepola & M.M. Hannula (toim.) *Kohti koulua: kielellisten, matemaattisten ja motivaationaalisten valmiuksien kehitys*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A: 205, Turun yliopisto.
- Lerikkanen, M-K. (2006). *Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Linnakylä, P. (2007). From struggling to striving adolescent readers, s. 199-213. Teoksessa P. Linnakylä & I. Arffman, I. (eds.) *Finnish Reading Literacy – When quality and equity meet*. Jyväskylän yliopisto.
- Linnanmäki, E. (2019). ”*Lukisin varmaan enemmän jo löytäisin kiinnostavia kirjoja*” 5.- ja 6.-luokkalaisten vähän lukevien poikien ajatuksia lukemisesta ja kirjallisuudenopetuksen työtavoista. (Pro gradu –tutkielma). Helsingin yliopisto.
- Lukiloki* -koulutus. Jyväskylän yliopisto. Haettu 1.10.2020 osoitteesta <https://lukiloki.jyu.fi/>.
- Lukino*-hanke. Niilo Mäki Instituutti. Haettu 1.10.2020 osoitteesta <https://www.nmi.fi/lukino/>.
- Lukuinto* –hanke. Haettu 20.10.2020 osoitteesta <http://lukuinto.fi/>.
- Lukukeskus*. Haettu 20.10.2020 osoitteesta <https://lukukeskus.fi/>.
- Lukuliike*. Haettu 20.10.2020 osoitteesta <https://lukuliike.fi/>.
- Lukuloma, *Syysloma on lukuloma!* lukulomatiedote 1.10.2020. Haettu osoitteesta <https://www.lukuloma.fi/materials/>.
- Lukusilta* –palvelu. Niilo Mäki Instituutti. Haettu 5.10.2020 osoitteesta <https://lukusilta.fi/>.

- Lyytinen, H. & Lyytinen, P. (2006). *Lukivaikeus ja sitä ennalta ehkäisevät toimet*. [PDF dokumentti]. Haettu osoitteesta http://www.lukimat.fi/lukeminen/kirjoituksia/suomenkieliset-artikkelit/lukivaikeuden_tunnistaminen.pdf/view.
- Mattila, J. & Nissinen, K-A. (2017). *Kuudeluokkalaisten minäpystyvyyden tukemien luonnon-tieteissä*. (Pro gradu –tutkielma). Jyväskylän yliopisto.
- Mäkelä, M-L. & Kakkuri, E. (1999). *Sanajalkaseikkailu*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Nurmi, K. (2015). *Lukemisen edistämisen suunnitelmat Ruotsin kunnissa*. (Pro gradu –tutkielma). Helsingin yliopisto.
- Paananen, M. (2019). *Mastering Learning Situations Self-Regulation, Executive Functions and Self-Regulatory Efficacy among Elementary School Pupils*. JYU DISSERTATIONS 149. (Väitöskirja). Jyväskylän yliopisto.
- Paananen, M., Aro, T., Kultti-Lavikainen, N. & Ahonen, T. (2005). *Oppimisvaikeuksien arviointi: psykologin, opettajien ja vanhempien yhteistyötä*. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Perez, P. & Wängström, T. (2020). ”Vi har fått så många böcker, så många böcker att vi inte vera var vi ska göra av alla”. Examen och poäng. Malmö Universitet.
- Perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma 2020-2022*. Haettu osoitteesta <https://minedu.fi/perusopetuksen-kehittamisohjelma>.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014*. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.
- PIRLS-tutkimus, Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus, 2018*. Haettu osoitteesta <https://ktl.jyu.fi/fi/pirls-timss/pirls>.
- PISA-tutkimus ja Suomi, PISA 18*. Haettu osoitteesta <https://minedu.fi/pisa>.
- PISA- tutkimus ja tulokset 2018*. Haettu osoitteesta <https://minedu.fi/-/pisa-2018-suomi-lukutaidossa-parhaiden-joukossa>.
- POLKU-koulutus*. Turun yliopisto. Haettu osoitteesta <https://sites.utu.fi/polku-taydennyskoulutus/>.
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rasinski, T.V. (2003). *The fluent reader. Oral reading strategies for building word recognition, fluency, and comprehension*. New York: Scholastic.
- Riekkola, I., sähköpostihaastattelu 13.10.2020.
- Rinnalla –hanke*. (2018). Haettu 13.10.2020 osoitteesta <https://sites.utu.fi/rinnalla/sisaltoalueet-ja-asiantuntijat/metodit/>.

Rintamäki, S. haastattelu, 17.1.2020.

Rytisalo, M. (2020). Lukutaito on tulevaisuudessa harvojen etuoikeus. Teoksessa S. Auvinen (kirj.) *Mitä tapahtuu huomenna lukemiselle*. Helsinki: Ellun Kanat & WSOY.

Räisänen, S. (2019). Monilukutaitoa alkuopetuksessa. Teoksessa M. Harmanen, M. Hartikainen, M. Räisänen (kirj.) *Monilukutaitoa oppimassa*. Oppaat ja käsikirjat 2019:2. Opetushallitus.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>.

Salmi, P., Huemer, S., Heikkilä, R. & Aro, M. (2013). *Tavoitteena sujuva lukutaito – teoriaa ja harjoituksia*. 2. p. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.

Seinäjoen kaupunginkirjasto, erityistehtävä, 2020. Haettu osoitteesta www.kirjastot.fi/lanu.

Snabb, N. sähköpostihaastattelu 14.9.2020.

Soila, V. sähköpostihaastattelu 14.9.2020.

Sulaiman, E., 2020. *Nyckeln till läsmotivation – en kvalitativ studie om betydelserfulla faktorer som förmjar läslusten*. Examensarbete för grundlärare. Jönköpings University, School of Education and Communication.

Sågfors, L., 2020. Hur får man en hel nation att läsa? Om framgångarna i Sverige. *Onnimanni* 3/2020, 65-66.

Thuneberg, H. (2006). Näkökulmia alakoulun luki-opetukseen. Teoksessa M. Takala & E. Kontu E. *Luki-vaikeudesta luki-taitoon*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Tolonen, S. sähköpostihaastattelu 15.9.2020.

Tuisku, S. (2015). *Kerhoista lukukipinä – opas lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemaan innostamiseen*. Seinäjoen kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Valli, R. (2018). Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle (s.81-99)*. Jyväskylä: PS- kustannus.

Winne, P. H., & Hadwin, A. F. (2008). *The weave of motivation and self-regulated learning*. In D. H. Schunk & B. J. Zimmerman (Eds.), *Motivation and self-regulated learning: Theory, research, and applications* (p. 297–314). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Wolf, M. & Stoodley, C.J. (2018). *Reader Come Home: The Reading Brains in a Digital World*. New York, NY: Harper, Imprint of HarperCollins Publishers.

- 1. Mitä lapsi kertoi leiripäivistä?
- 2. Huomasitteko muutosta lapsen lukumotivaatiossa, -innostuksessa, itseluottamuksessa tai lukusujuvuudessa?
- 3. Sujuiko kaikki mielestänne hyvin? Tiedottaminen, käytännön asiat? Oliko vanhempainilta etukäteen tarpeellinen?
- 4. Minkälainen merkitys leirillä oli lapselle, perheelle?
- 5. Kehittämisehdotukset ja toiveet jatkolle:
- 6. Vapaamuotoinen palaute

Liite 2. Apila-leirin menetelmäopas**LUKUSUJUVUUDEN HARJOITUSLEIRI
ESIMERKKINÄ SEINÄJOEN APILA-LEIRIT**

”Palaute oli positiivista, lähes aina oli ollut hyvä ja mukava päivä. Uusiin asioihin tutustuminen oli myös mieleistä, kuten taidehallin näyttely ja musiikin tekeminen. Yksi kommentti leiristä oli mm., että “voi kun kestäisi koko kesän”.

APILA-LEIRIT LUKUSUJUVUUDEN TUKEMISEEN

Tämä opas kertoo Apila-leiri-menetelmästä, jonka tavoitteena on lukusujuvuuden parantaminen. Menetelmä on kehitetty Seinäjoen kaupunginkirjaston ja perusopetuksen yhteistyönä. Opas sisältää teoriaa, taustoja ja konkreettiset ohjeet leirin järjestämiseksi sekä anonyymeja lainauksia leiriläisten ja heidän huoltajiensa kokemuksista.

Kohderyhmä: alakoulut, erityisopetus, kirjastot

Julkaisija: Seinäjoen kaupunki, kaupunginkirjasto / Lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävä valtakunnallinen erityistehtävä

Kirjoittaja: koordinaattori Pirjo Humalainen

Kannen kuva: <https://pixabay.com/fi/vectors/neliapila-apila-onnea-lucky-152047/>

Julkaisuvuosi: 2020

Sisällys

1	Johdanto	62
2	Apila-leirin käytännön toteutus Seinäjoella	63
2.1	Etukäteisvalmistelut	64
	Opettajat ja ohjaaja	65
	Muu sisältö	65
	Leiriohjelma	66
	Leirin markkinointi	67
	Vanhempainilta kirjastolla	67
2.2	Toiminta leirin aikana	68
	Lukitestit leirin alussa ja lopussa	68
	Päiväohjelman toteutus Seinäjoella	69
	Palautelomakkeet	72
	Loppujuhla	72
3	Lopuksi	73
	Linkkejä ja vinkkejä lukusujuvuusleirin järjestäjille	74
	Lähteet	76
	Liitteet	77
	Liite 1. Leiriviikon esimerkkikuvaukset	77

1. Johdanto

Seinäjoen kaupunginkirjastossa perustettiin vuonna 2016 kirjaston ja erityisopetuksen yhteinen lukitiimi. Ryhmään kuuluu kirjaston ammattilaisten lisäksi kaupungin laaja-alaisia erityisopettajia. Lukitiimi kokoontuu Seinäjoella edelleen säännöllisesti. Tavoitteena on kehittää kirjaston palveluja tukemaan erityisesti niitä lapsia ja nuoria, joilla on haasteita lukemisessa sekä suunnitella yhteistyötä kirjaston ja erityisopetuksen välille. Kirjaston lukiohjelman pääpaino on toisen ja kolmannen luokan oppilaissa. Näiden oppilaiden tavoittamiseksi avainasemassa ovat perusopetuksen luokan- ja erityisopettajat. Opettajien kautta oppilaille ja heidän perheilleen suunnataan kohdennettua markkinointia, joka tarjoaa tietoa erityisesti tälle ryhmälle suunnatuista kirjastopalveluista.

Lukitiimi pilotoi kesällä 2017 lukusujuvuuden harjoitusleirin, ja näin saivat alkunsa Apila-leirit. Kohderyhmänä ovat toiselta luokalta kolmannelle siirtyvät heikohkon lukutaidon omaavat oppilaat. Apila-leiri tarjoaa tukea lapsille, joilla on pulmia lukusujuvuudessa tai lukumotivaatiossa. Käytännön havaintojen perusteella juuri säännöllistä lukuharjoitusta ja -ohjausta tarvitsevilla lapsilla lukutaito rapistuu ja lukeminen hidastuu kesän aikana (Kantanen, 2018).

Ensimmäiselle Apila-leirille valikoitui mukaan noin kymmenen toisen luokan päättäneitä oppilasta. Heillä oli peruslukutaito, mutta lisäksi selkeästi tarvetta lukusujuvuuden harjoitukseen ja lukumotivaation tukemiseen. Lapset otettiin mukaan ilmoittautumisjärjestyksessä. Leiri järjestettiin heti kesälomien alettua eli kesäkuun kahdella ensimmäisellä viikolla. Leiri oli lapsille täysin ilmainen ja sisälsi päivittäin lukusujuvuusharjoitteita, kulttuuriohjelmaa sekä lounaan. Leiri toteutettiin päiväleirinä, päivittäinen kesto oli klo 9–14. Ilmoittautuminen leirille oli perheille täysin vapaaehtoista, mutta ilmoittautuneiden toivottiin sitoutuvan osallistumiseen.

2. Apila-leirin käytännön toteutus Seinäjoella

Leirin käytössä on runsaasti tarkoituksenmukaista tilaa: Seinäjoen pääkirjaston osat Apila ja Aalto ja niissä lähinnä lastenosasto, Studio-ryhmätyötila, Aallon kirjaston keittiö sekä kirjaston ja lähialueen ulkoleikkipaikat. Lisäksi Taidehalli sijaitsee kävelymatkan päässä kirjastosta, joten taiteeseen tutustuminen onnistui helposti paikan päällä. Muut leirin yhteistyökumppanit tulevat kirjaston tiloihin ideoineen ja tarvikkeineen.

Tarvittavat välineet ja materiaalit

- lukutaitoa edistäviä harjoituksia,
- satukirjoja, tietokirjoja ja muuta kirjallisuutta,
- askartelutarvikkeita,
- ulkoleikkeihin tarvittavia välineitä kuten jalkapallo, sulkapallosetti, katuliituja.

Vastaavan leirin järjestäminen onnistuu esimerkiksi myös koulun tiloissa, mutta toiminnallisista syistä kirjaston ja koulun olisi silloin hyvä sijaita lyhyehkön välimatkan päässä toisistaan.

Yhteistyökumppanit

Kirjasto ei ole toteuttanut leirejä yksin, vaan apuna on ollut joukko yhteistyökumppaneita:

Taidehalli <http://www.seinajoentaidehalli.fi/etusivu/>

Lastenkulttuurikeskus Louhimo www.louhimo.com

Käsityö- ja muotoilukoulu Näppi <https://www.taitoep.net/nappi>

Seinäjoen 4H-yhdistys <https://seinajoki.4h.fi/>

Yhteistyökumppanit rikastavat leirin sisältöä ja jakavat työtaakkaa. Kumppaneiksi sopivat mm. paikalliset järjestöt, yhdistykset, yritykset ja yksityiset henkilöt.

Nimeämisharjoituksia. Kuva Maria Lehtola.

2.1. Etukäteisvalmistelut

Seinäjoella leirin suunnittelu alkaa hyvissä ajoin. Kevään Lukitiimi ideoi palaverissa tulevan kesän Apila-leiriä. Palaverin jälkeen kirjaston vastuuhenkilö eli “leiriemo” suunnittelee tulevan kesän yksityiskohtaisen leiriohjelman. Leiritoiminnan vakiinnuttua toimintaa on suunniteltu huomioon ottaen edellisiltä leireiltä saadut palautteet ja parantamisehdotukset sekä ajankohtaiset asiat ja ilmiöt.

Opettajat ja ohjaajat

Ensimmäisenä varmistetaan leirille tulevat opettajat ja ohjaajat; pääsevätkö edellisvuonna mukana olleet vai pitääkö alkaa etsiä uusia henkilöitä? Yhteistyö ja verkostoituminen eri sektoreiden välillä on tärkeää. Esimerkiksi kaupungin erityisopettajilla on oma sähköpostiryhmä, jonka avulla viestintä ja tiedotus onnistuu tehokkaasti. Leirille palkattavan opettajan tulisi mielellään olla erityisopettaja, jolla on kokemusta erilaisista oppijoista ja heidän ohjaamisestaan kohti parempia oppimistuloksia. Lisäksi tarvitaan ohjaajia (esim. koulunkäynninohjaajia), joilla on materiaalipankki tauko-ohjelmaa varten ja ohjauskokemusta. Mukana on tietysti myös kirjaston lastenosaston henkilökunnasta ns. ”leiriemo”, joka on organisoinut leirin ohjelman ja vastaa leirin aikana kaikesta muusta paitsi opetuksellisesta osuudesta. Leiriemon vastuulla ovat kaikki kirjaston toimintaan liittyvät asiat, kuten kirjavinkkaus, ohjelman sujuvuus, materiaalien hankinta ja riittävyys sekä muut käytännön asiat. Leirin aikuisten tärkeimmät ominaisuudet ovat kyky toimia lasten kanssa, kiinnostus lukemiseen ja lastenkirjallisuuteen sekä taito ja halu kannustaa lasta lukemisen maailmaan.

Muu sisältö

Toiminta on Seinäjoella toteutettu ostopalveluna ulkopuolisilta toimijoilta. Yhteistyökumppaneihin kannattaa ottaa yhteyttä ajoissa, sillä järjestöjen ja yhdistysten toimintasuunnitelmat tehdään yleensä jo syksyllä. Toiminnan jatkuessa ja vakiintuessa olisi hyvä sopia heti onnistuneen yhteistyön jälkeen seuraavan kesän ohjelma ja ajankohta. Uusia toimijoita on hyvä ottaa mukaan toimintaan mm. saatujen palautteiden perusteella.

”Mielestäni iso merkitys, kun sai kokea kaikkea kivaa ja uutta, mitä ei välttämättä kotioloissa tule lähdettyä tekemään; sirkustelua, taidehallilla käynti, musiikkijuttuja jne.”

Leiriohjelma

Etukäteisvalmistelujen jälkeen mietitään sisältöjä ja yksittäisten päivien aikatauluja. Viikko-ohjelmassa päivien aikataulut muistuttavat toisiaan, mutta sisällöt vaihtelevat. Viikko-ohjelmat käydä läpi myös opettajien ja ohjaajien kanssa ennen leiri alkua. Ohjelman tulisi olla innostava ja monipuolinen sekä vaihteleva sisällöltään. Liikaa koulumaisuutta on vältetty. Päiväohjelma voi olla esimerkiksi seuraavanlainen: aamupäivällä lukusujuvuuteen liittyviä erityisopettajan vetämiä harjoituksia, iltapäivällä kulttuuria ja vapaa-ajantoimintaa sekä kirjaston järjestämää muuta toimintaa.

”Aamupäivä ja iltapäivä oli hyvin rakennettu, kivaa, että oli hyvin monipuolinen ohjelma ja tuli myös ulkonaoloa. Aamupäiväkin oli rakennettu niin hyvin, että ei kertaakaan mainittu kotona, että siellä pitäisi koko ajan lukea vaan oppi tuli ikään kuin huomaamatta.”

Jokainen saa etsiä mieluisan lukupaikan ja luettavaa. Kuva Sanna Suutari.

Seinäjoella ruokailu on kaikille leiriläisille maksuton. Kirjaston tiloissa sijaitsee ulkopuolisen yrittäjän ylläpitämä keittolounasravintola. Käytännön järjestelyt yrittäjän kanssa suunnitellaan tarkkaan etukäteen. Lapset saavat tuoda myös omia eväitä.

”Uskomatonta, miten kaupunki tarjoaa tällaisen leirin ilmaiseksi ja vielä ruoan kera! Iso kiitos!”

Leirin markkinointi

Apila-leirit on suunnattu oppilaille, joilla on haasteita lukusujuvuuden kanssa. Kirjastosta lähetetään maaliskuuhun vaihteessa kaupungin erityisopettajille yhteinen sähköposti, jossa kerrotaan Apila-leirin tavoitteista ja käytänteistä. Kirjeen saatuaan erityisopettajat valitsevat oppilaistaan sellaiset, joille uskovat Apila-leiristä olevan eniten hyötyä. Opettajat ottavat suoraan yhteyttä näiden oppilaiden huoltajiin ja kertovat Apila-leiristä ja ilmoittautumisesta. Opettajille lähtevässä kirjeessä on liitteenä muun muassa koodille suunnattu infokirje, alustava leiriohjelma ja tieto siitä, milloin ja mihin ilmoittautuminen tehdään. Vanhemmat täyttävät lasten osalta ilmoittautuessaan myös henkilötietolomakkeen ja lupakaavakkeet, jotka tulee palauttaa vanhempainillassa tai viimeistään leirin alkaessa. Kirjaston leiriemo lähettää myös sähköpostia leiriläisten koteihin. Viesti sisältää käytännön tietoa leirin sisällöstä, kestosta, ohjaajien ja muiden aikuisten yhteystiedot. Tämä kirje on tärkeä, koska kaikilla huoltajilla ei ole mahdollisuutta osallistua vanhempainiltaan.

Vanhempainilta kirjastolla

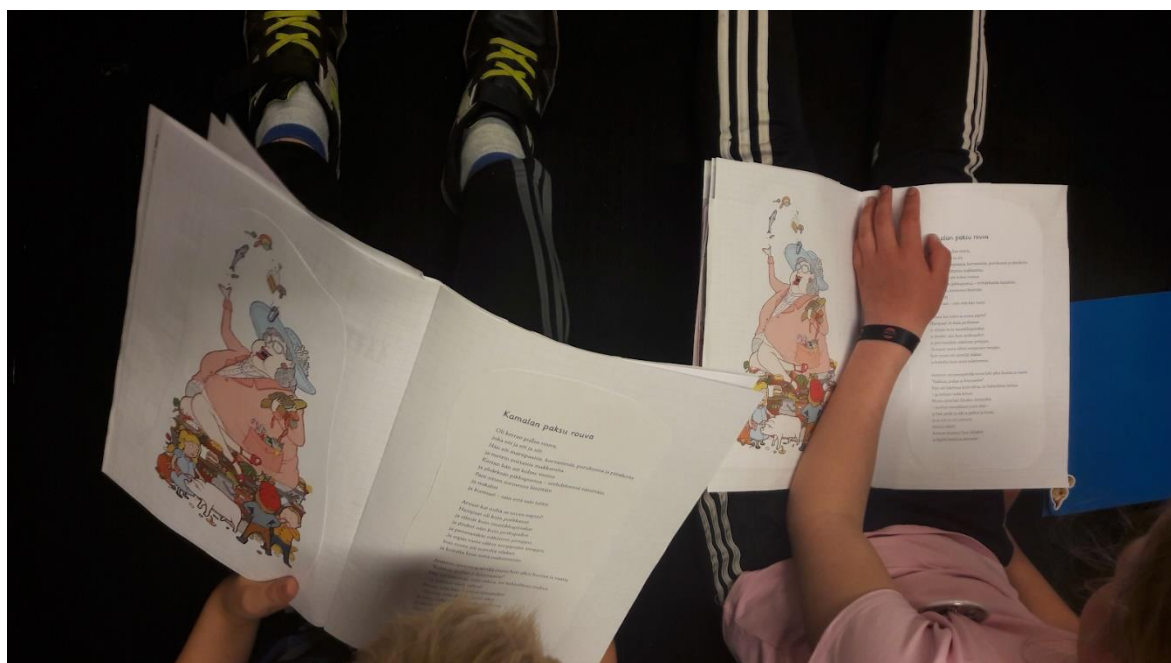
Huoltajille järjestetään toukokuussa leirin vanhempainilta kirjastolla. Vanhempainillassa annetaan vielä leiri-infoa, ja samalla huoltajat saavat kysyä mieltä askarruttavia seikkoja. Lisäksi tilaisuus antaa mahdollisuuden tutustua muiden leiriläisten vanhempiin sekä leirin aikuisiin. Vanhempainilta ei ole pakollinen, vaan suositeltava.

”Vanhempainilta oli hyvä, niin näki ihmiset, jotka vetävät leiriä.”

2.2. Toiminta leirin aikana

Leirin kesto on kaksi viikkoa ja sen tavoitteet ovat lukusujuvuuden ja -motivaation lisääntyminen sekä kirjastopalvelujen käytön ja mahdollisuuksien esittely lapsille ja perheille.

”Tutustua toisiin samanlaisessa tilanteessa oleviin ja huomata ettei ole ainoa. Vaihtelua arkeen ja uusia ideoita saada aikaan lukemista tutuksi ja kivaksi asiaksi.”

Loruja luetaan yhdessä kaverin kanssa. Kuva Maria Lehtola.

Lukitestit leirin alussa ja lopussa

Osalla Seinäjoen Apila-leireistä lapsille on tehty lukitestit. Se ei ole välttämätöntä, mutta antaa konkreettista näyttöä leirin vaikuttavuudesta ja viestii myös vanhemmille lukuharjoittelun merkityksestä. Käytännössä leirin toisena päivän erityisopettaja on tehnyt lukusujuvuuden alkukartoituksen LukiMat - Oppimisen arvioinnin (Salmi, Eklund, Järvisalo & Aro, 2011) avulla. Testi on tarkoitettu toisen luokan kevääseen tuen tarpeen seulontaan. Materiaali on vapaasti saatavilla ja kaikkien käytettävissä LukiMat verkkosivuilla.

Lapset tekevät ensin ryhmätestinä kolmen minuutin mittaisen lauseidenlukemistehtävän, jossa tulee vastata, onko luettu lause oikein vai väärin. Yksilötestissä on kaksi ääneen lukemisen tehtävää: merkityksettömiä sanoja tulee lukea minuutin ajan ja tekstiä puolitoista minuuttia. Eri-tyisopettaja tekee kartoituksen yhdelle lapselle kerrallaan, sillä aikaa muut lapset pelaavat ohjaajan kanssa muun muassa nimeämistaitoja kehittäviä lautapelejä. Leirin aluksi leikitäänkin paljon erilaisia tutustumisleikkejä ryhmäytymisen tueksi.

Jotta leirin vaikutuksia voidaan todentaa, sama lukitesti on tehty myös leirin toiseksi viimeisenä päivänä. Testi suoritettiin samoilla lukemisen tehtävillä kuin leirin alussa.

”Itseluottamus ja lukusujuvuus ovat kasvaneet kuulemma eniten lukusujuvuusteissa itseä vastaan.”

Päiväohjelman toteutus Seinäjoella

Joka päivä ohjelmaan sisältyy sekä lukusujuvuusharjoitteita että kulttuuriin ja vapaa-aikaan liittyvää tekemistä. Päivien rakenne on samanlainen, mutta sisältö erilainen. Esimerkiksi aamupäivällä tehdään lukuharjoitteita kuten nimeämispelejä ja sanaristikoida ja iltapäivällä tutustutaan Taidehallin näyttelyyn ja tehdään ohjaajan opastuksella omia taideteoksia.

”Pelkäsin aluksi, että lapsi pitää leiriä koulun jatkeena ja suhtautuu vähemmän positiivisesti. Päinvastoin kävi, lapsi on tykännyt hurjasti leiristä, sekä aamu- että iltapäivistä.”

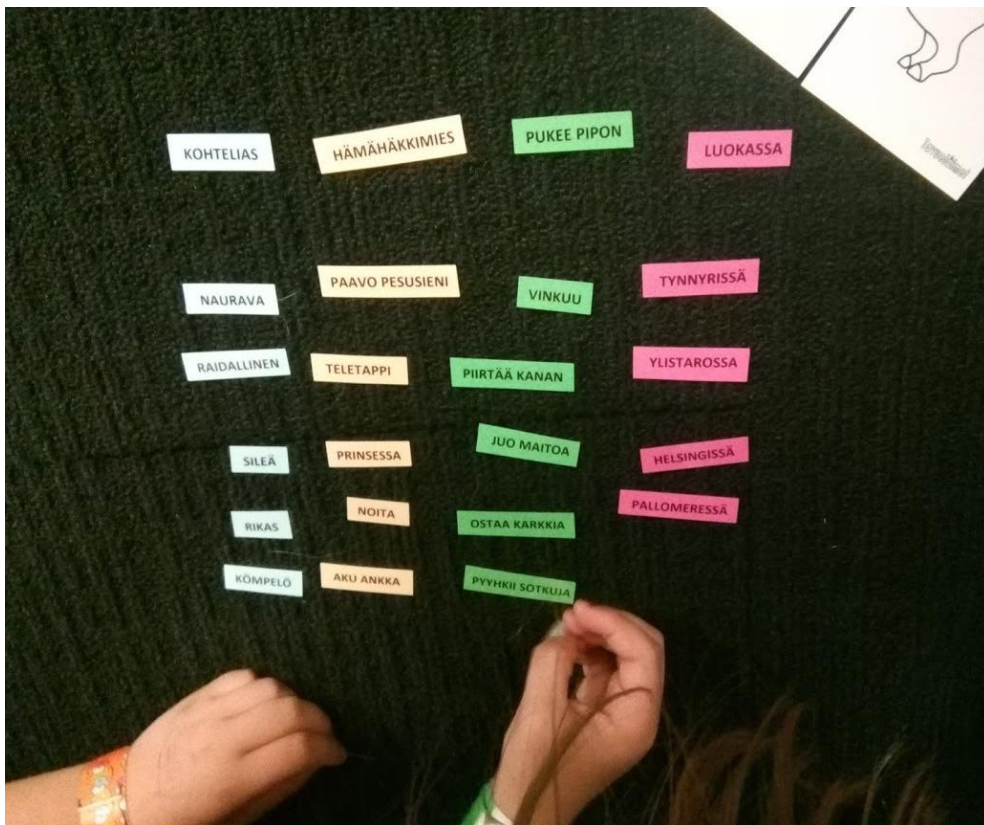
Leirillä lukemisharjoitteiden osalta vastuusuunnittelijana ja vetäjänä toimii laaja-alainen erityisopettaja ja vastuuajuisina ja lasten apuna tuokioissa ovat kirjastovirkailija ja koulunkäynninohjaaja.

Leiripäivinä keskitytään yhteen teemaan kerrallaan. Esimerkkinä kymmenen päivän sisällöt

1. tullaan tutuiksi
2. arvioidaan taidot
3. harjoitellaan nimeämistä ja sanastoa

4. tietoteksti ja laaditaan sanalista
5. työstetään tietoa
6. luetaan monipuolisesti
7. loruillaan
8. vitsaillaan
9. arvioidaan taidot
10. juhliitaan

Leirin päätavoitteena on saada paljon toistoa ja lukuharjoittelua. Aiheina ovat muun muassa nimeämisen harjoittelu, sanavaraston laajentaminen, tavujen, sanalistojen ja tietotekstien lukeminen ja niiden tarkempi tarkastelu eli laborointi sekä vitsien ja runojen lukeminen. Lapset voivat lukea monella eri tavalla, esimerkiksi itsekseen, ääneen, pareittain tai vaikka esittää vitsejä toisilleen.

Sana- ja lauseharjoituksia. Kuva Maria Lehtola.

Harjoituksissa voi hyödyntää esim. Niilo Mäki Instituutin Kummi-julkaisusarjan harjoitusmateriaaleja, erityisesti oppaista Kummi 10, Tavoitteena sujuva lukutaito sekä Kummi 5, Sujuvan

lukemisen ja oikeinkirjoittamisen harjoituksia ja harjoitusohjelmia löytyy hyviä harjoitteita. Harjoituksia voi käyttää soveltuvin osin, esimerkiksi NYT-pelejä, joissa tavuja luetaan nopeasti, minsa-lukemista, jossa samaa tekstiä luetaan toistuvasti minuutin ajan ja merkitään, mihin asti on päästy. Myös “kapteeni lukee” -menetelmä on käyttökelpoinen, siinä muut oppilaat lukevat ääneen samassa tahdissa kapteenin kanssa.

Leiripäivän ajankäyttöesimerkki

1. kuulumiset ja ohjelma, 15 min
2. lukusujuvuusharjoituksia 1, 45 min
3. ulkoilu, pelit ja leikit, 20 min
4. lukusujuvuusharjoituksia 2, 45 min
5. leiriemon lukutuokio, 15 min
6. ruokailu, 30 min
7. ohjattu ohjelmaa, 2 h
8. päivän päätös, 10 min

Päivien selkeä runko ja rytmin samankaltaisuus tuo ryhtiä ja raamit päivälle, mitä moni lapsi tarvitsee. Vaikka toiminta on etukäteen suunniteltua ja kellotettua, se ei kuitenkaan sisällöllisesti ole samanlaista.

Mikäli leirille on tulijoita enemmän kuin kymmenen, suositellaan pidettäväksi kaksi rinnakkaista leiriä. Tavoitteiden saavuttamisen sekä ryhmän hallinnan kannalta on tärkeää, että osallistujamäärä pysyy maltillisena. Liitteenä on kuvaus leiriviikolta, jossa toteutetaan kaksi rinnakkaista leiriä (liite 1).

Palautelomakkeet

Huoltajille jaetaan leirin puolivälissä palautelomake. Lomakkeessa tiedustellaan muun muassa, ovatko huoltajat huomanneet muutoksia lasten lukuinnostuksessa, -motivaa- tiassa ja -sujuvuudessa. Saatujen palautteiden avulla muokataan tulevien vuosien leirien ohjelmaa ja toimintaa.

”Leirillä oli iso merkitys, kun itsehuottamus ja lukusujuvuus kehittyivät. Lisäksi tuli uusia kavereita.”

Loppujuhla

Ohjaajat ja leiriemo kokoavat pitkin leiriviikkoja jokaiselle leiriläiselle oman kansion, joka sisältää tietoa leirin aikana tehdyistä harjoituksista ja muusta toiminnasta, diplomin, kesätehtävät ja kiitoskortin. Tämän kansion lapsi saa mukaansa muistoksi leirin päätyttyä. Päivittäin leiriläisiltä kerätään pahvisiin apilanlehtiin palautetta nimettömänä. Nämä palautteet on mahdollista käyttää uusien leirien sisällön suunnittelussa. Palautetta pyydetään muun muassa siitä, miltä lukuharjoitteet tuntuivat, mitä mieltä lapset olivat päivän ohjelmasta ja oliko toiminta mukavaa ja mielekästä.

Jokainen leiriläinen saa Apila-leirille osallistumisestaan diplomin. Leiriläiset saavat leirin aikana ja sen päätyttyä myös kivoja lukemiseen liittyviä kotitehtäviä. Tehtävien tarkoituksena on jatkossakin innostaa lukemiseen ja kirjaston palvelujen käyttämiseen. Kesäloman lopussa leiriläiset palauttavat tehtävälomakkeet ja saavat palkinnoksi joko elokuvalipun tai uimahallilipun.

Linkkejä ja vinkkejä lukusujuvuusleirin järjestäjille

Lukemista edistävät pelit, leikit ja visailut

Alias-kortit, vinkkejä Alias-korttien käyttöön mm. Satakieliohjelman verkkosivuilta

<https://www.satakieliohjelma.fi/index.php/2019/02/18/10-tapaa-kayttaa-alias-kortteja-nimeaminen-ja-luokittelu-110/>

Havukainen, A. & Toivonen, S., 2012. Tatu ja Patu pihalla : käsikirja kaikille niille, joilla ei ole mitään tekemistä ja niille, jotka ovat jo unohtaneet leikkimisen jalon taidon. Helsinki: Otava

Kallioniemi, T., 2009. Konstan etsivätoimisto – kepposia ja kiperiä kysymyksiä. Helsinki: Otava.

Leikin, siis olen: miten leikki vaikuttaa lapsen kognitiivisiin taitoihin? <https://suomenleluhydistys.fi/minen-leikki-vaikuttaa-lapsen-kognitiivisiin-taitoihin/>

Marjamäellä pelikorttipaketti. Marjamäellä -materiaalin avulla tuetaan monipuolisen sanaston, nimeämistaitojen ja kerronnan kehittymistä.

MLL:n leikkipankki <https://www.leikkipankki.fi/haeleikit?Hakusanat=&Kategoriat=1>

Oppi&ilo-sivusto <https://www.oppijailo.fi/vinkit-ja-inspiraatio/>

Oppi&Ilo, Kivat kirjaimet –lastenpeli, peli sisältää 2 iloista sanapeliä. Kirjaimet ja alkutavut tulevat tutuiksi bingopelin avulla ja kirjainkorttipeli opettaa kirjoittamaan kirjaimista sanoja. Peli on suunnattu 5 - 8 vuotiaille.

Papunet, helppokäyttöisiä pelejä ja verkkokirjoja <https://papunet.net/pelit/>

Salakari, J. & Roikonen, J., 2015. Reuhurinne - käsikirja. Helsinki: Otava.

Salo, H. Lapsi oppii leikkien. Artikkelit <https://www.oppijailo.fi/lapsi-oppii-leikkien/>

Simon, E., 2. p., 2001. Leikkejä kouluun ja lapsiryhmille: 60 leikkiä ekaluokkalaisille ja muille aloittaville lapsiryhmille. Helsinki: Lasten Keskus.

Spielhaus talopeli, noppapeli kielelliseen ilmaisuun, nimeämisen harjoitteluun ja sanavarasto kartuttamiseen. Hauska noppapeli kielellisen ilmaisun ja nimeämisen harjoitteluun, sekä sanavaraston kartuttamiseen. Peli on suunnattu 5+ vuotiaille.

Tavuta oikein -tavukortit, korttien avulla voidaan harjoitella tavujen tunnistamista, niiden lukemista ja kirjoittamista.

Tieto, Taito ja Temppu

Peli sanavaraston, käsitteiden ja luetun ymmärtämisen harjoitteluun. Peli on suunnattu 3–12-vuotiaille.

Lukuharjoitteita ja muuta faktaa lukemisesta

Hakamo, M-L., 2. p. 2013. Puhekuplia – lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Helsinki: Lastenkeskus

Kielen kiemurat – kielellisiä harjoituksia ryhmään. Suunnattu 6–8-vuotiaille.

Laaksonen, K., 2017. Suuri lukuseikkailu. Helsinki: Avain

Lukukeskus, faktaa lasten ja nuorten lukemisesta sekä kampanjoista <https://lukukeskus.fi/>

Materiaalia lukusujuvuuden harjoitteluun ja arviointiin sekä ohjeita vanhemmille <http://www.lukimat.fi/etusivu>

Niilo Mäki Instituutti: Opas lukivaikeudesta lasten vanhemmille https://www.nmi.fi/wp-content/uploads/2019/01/OMIS_Opas-lukivaikeudesta-lasten-vanhemmille_web.pdf

Papunet, työkaluja ja materiaalia kommunikoinnin tukemiseen <https://papunet.net/materiaalia>

Miten luet tietotekstiä? – ohjeet tietotekstin lukemiseen <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/sanoma-public/spro/online/markkinointi/static/prod/kyselyt/20.pdf>

Poikkeus, A-M., Anna tilaa lapsen ajattelulle. Artikkel. <https://www.oppijailo.fi/anna-tilaa-lapsen-ajattelulle/>

Pulli, E., 2004. Loruloikkaa! liikkumaan innostavia loruja. Helsinki: Otava

Salmi, P., Nimeäminen ja lukemisvaikeus: kehityksen ja kuntoutuksen näkökulma <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19406/1/9789513934583.pdf>

Salmi, P., Huemer, S., Heikkilä, R. & Aro, M. 2.p. 2013. Tavoitteena sujuva lukutaito – teoriaa ja harjoituksia. Sarja: Kummi 10 (Arviointi-, opetus- ja kuntoutusmateriaaleja.) Jyväskylä: NMI.

Skarp, A. “Luen sinulle tulevaisuuden” - opas huoltajille lasten lukemisen taidon tukemiseen <https://lukuliike.fi/materials/luen-sinulle-tulevaisuuden-opas-huoltajille/>

Työkalupakki lukemisen edistämiseen ja muuta tärkeää lukemiseen liittyen

<https://www.kirjastot.fi/lanu>

Lähteet

Kantanen, S. (2018). Apila-leiri –lukusujuvuuden harjoitusta Seinäjoella. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*, vol. 28, No 2., 52-60. Haettu osoitteesta https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2020/08/Bulletin_2018_2_Kantanen.pdf

Lukimat, tietoverkkovälitteinen peruslukutaidon sekä matematiikan oppimisvalmiuksien oppimis- ja arviointimäristö. Haettu osoitteesta <http://www.lukimat.fi/lukeminen/tietopalvelu/lukutaito-kehitty/sujuvuuden-kehittyminen>

Salmi, P., Huemer, S., Heikkilä, R. & Aro, M. (2013). *Tavoitteena sujuva lukutaito – teoriaa ja harjoituksia*. 2. p. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti

Liitteet

Liite 1. Leiriviikon esimerkkikuvaukset

1. leiriviikko:

Maanantai

Tutustutaan kirjastoon ja etsitään kiinnostavaa luettavaa. Tutustutaan muihin leiriläisiin leikkien avulla. Keksitään leirille oma nimi, esimerkiksi Lukunakit.

Tiistai

Askartelutuokio kierrätysmateriaalista, jossa valmistetaan kirjanmerkkejä. Leikitään pihaleikkejä esimerkiksi Tatun ja Patun luontobongausta (kirjasta Tatu ja Patu pihalla). Tehdään kuuntelutehtävä ja väritystä ohjeiden mukaan. Leiriläisille, joilla ei vielä ole kirjastokorttia, tehdään kirjastokortit. Vinkataan mukavaa luettavaa, jota voi heti lainata kotiin vietäväksi.

Lukupässi, piirros Kati Ranta

Kirjastosta saa mukaan myös kesän lukukampanjaan liittyvän Lukupässi-tehtävän.

Ohjeet Lukupässi-kampanjaan: Lue tai kuuntele kesän aikana kolme sarjakuvaa, kuvakirjaa, tietokirjaa tai mitä vaan kirjaa. Kun olet lukenut yhden kirjan, väritä lukupässi ja kirjoita pässin taakse luetun teoksen nimi ja omat yhteystietosi. Palauta lukupässi kirjastoon. Lukupässit seikkailevat kirjaston lastenosaston seinillä muiden lasten ilona koko kesän ajan. Lukupässin palauttaneiden kesken arvotaan palkintoja.

Keskiviikko

Tehdään luetunymmärtämistehtäviä rauhallisessa tilassa. Leikitään hippaa ja polttopalloa. Tutustutaan Taidehallin taiteeseen ja tehdään taidetta itsekin.

Torstai

Tutustutaan sirkuksen toimintaan ja harjoitellaan jongleerausta ja muita sirkustemppeja sekä saadaan vinkkejä erilaisten sirkusvälineiden valmistamiseen. Tehdään katutaidetta. Iltapäivällä ryhmä jaetaan kahtia siten, että ykkösryhmän oppilaat tekevät sanaristikoita ja sanasokkeloita ja kakkosryhmän oppilaat tekevät kuuntelutehtäviä. Välillä ryhmien vaihto. Yhdessä ryhmä kirjoittaa hassuja tarinoita ja pelaa kaveribingo.

Harjoitellaan lukemista sanaristikoiden avulla. Kuva Sanna Suutari.

Perjantai

Valitaan vitsikirja ja luetaan sitä parin kanssa. Valitaan mukava lukupaikka, missä voi rennossa asennossa lueskella ja nauraminenkaan ei ole kiellettyä. Leikitään pihaleikkejä, muun muassa Fortnite -hippaa. Tutustutaan GarageBand -sovellukseen ja tehdään omaa musiikkia.

2. leiriviikko:

Neulahuovutusta. Kuva Maria Lehtola.

Maanantai

Tutustutaan muun muassa neulahuovutukseen, jokainen valmistaa itselleen oman värikkään otuksen. Leikitään ulkona viivahippaa. Tehdään lukuharjoituksia kahdessa ryhmässä: kuulunymmärtämisharjoituksiin osallistuvat ja ristikoitten tekijät. Leikitään koko ryhmän kanssa vastakohtaleikkejä ja piirretään erikoisia hahmoja, kuten mörkö, jolla on viisi jalkaa, seitsemän silmää ja leveä hymy.

Tiistai

Vietetään sarjakuvapäivä. Jokainen etsi itselleen mieluisan sarjakuvan luettavakseen sekä mukavan lukupaikan. Vuorotellen jokainen käy lukemassa sanalista erityisopettajalle. Samat sanat luetaan kahdesti, molemmilla kerroilla aikaa yksi minuutti. Leiriläiset valmistavat itselleen oman kirjakassin, tai oikeammin tekevät valmiiseen kassiin kuviopainatuksen. Näin saadaan oma kirjakassi muistoksi leiristä.

Keskiviikko

Tehdään omaa taidetta Taidehallin tiloissa. Jokainen valmistaa omat kehykset, ja sen jälkeen lähdetään kaupungille paikantamaan patsaita. Ratkaistaan salapoliisitehtäviä ja rakennetaan tavuista sanoja. Tutustutaan lastenosastolla tietokirjoihin.

Selkokirjoja

Torstai

Vietetään selkokirjapäivää. Jokainen saa valita haluamansa selkokirjan ja mennä lukemaan sitä rauhalliseen paikkaan. Kirjoitetaan leirikaverista kivoja asioita paperipalasille, paperit kerätään talteen ja leiriläiset saavat ne leirin päätyttyä omakseen. Leivotaan teeleipiä ja valmistetaan smoothieta.

Viimeinen leiripäivä

Päivä aloitetaan ulkoleikeillä, vuorossa Sardiinit purkissa -leikki. Siinä leikissä yksi menee piiloon ja loput etsivät. Kun joku etsijöistä löytää piiloon menneen kaverin, hän jää hiljaa samaan piiloon ensimmäisen kanssa. Näin jatketaan, kunnes jäljellä on enää yksi etsijä. Leikin jälkeen vuorossa on viimeiset lukuhetket erityisopettajan johdolla. Ruokailun jälkeen luetaan yhdessä vielä Masi Tulppa -kirja loppuun. Masi Tulppa -kirja on leiriemon etukäteen valitsema kirja, jota luetaan joka päivä lukutuokion aikana. Päivän päätteeksi katsotaan yhdessä Lasse-Maijan etsivätoimiston seikkailuista kertova Ensimmäinen arvoitus -elokuva.

Ulkoleikkejä kirjaston piha-alueella. Kuva Maria Lehtola.